Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vandmøller i gl. Skanderborg amt

Kristian Vestergaard

Vandmøller i gl. Skanderborg amt

Vandmøller i gl. Skanderborg amt

Kristian Vestergaard

EGET FORLAG

© 1981 by Kristian Vestergaard
Tryk Special-Trykkeriet Viborg a-s
Omslag: Pinds Mølle, Sdr. Vissum sogn
tegnet af Leif Ragn-Jensen
ISBN 87 980334 0 9

Af Hávámål-Norsk i 900 årene

Fæ dør, frænder dør,
også du skal dø,
eftermælet aldrig dør
om, hvad vel er (h)endt.

Indhold

Hjelmslev herred 11
Gjern herred 29
Tyrsting herred 47
Vrads herred 65
Voer herred 81
Nim herred 102
Ordforklaring 108
Kilde-litteraturfortegnelser 109
Forkortelser og henvisninger 110
Krudt og krudtmøller 111
Alfabetisk register 112
Herredsregister 114
Statistiske tællinger fra 1838 trykt i 1842 116

Statistiske efterretninger
5. række 5. hefte

At bogen er blevet trykt skyldes støtte fra
Statens humanistiske forskningsråd
Landsdommer Gieses legat
Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse.
Carlsen-Langes legat, der gav mig den
første kontante anerkendelse.
Største bidragyder, et fond der ønsker at
være anonym.
Til alle min bedste tak.

Forord

Ingen aned du var smuk
før nu du har draget dit sidste suk!

Vandmøllerne er gamle som Metusalem og vokset ind i landskabet.
Navnet siger ikke noget, når vi ikke er i stand til at fortælle noget om personen, skriver E. Egeberg i Silkeborg slots historie. Det gode er der så lidt levnet af. Det meste er fra retsbøgerne hvor drab, skelstridigheder og lignende dominerer. Jeg har prøvet at tage lidt om personerne med. I »Fortid & nutid« skriver Th. Bang: Mølleriet har spillet en stor rolle og skal dette yderst interessante historie skrives, kan det næppe gøres uden en grundig undersøgelse af møllernes afgifter efter lensregnskaberne for kronens og selvejerne, medens fæsternes navne kommer i ekstraskatter og broafgifter fra ca. 1608 og tingsvidner når krig og ildebrand, dæmningsbrud har hjemsøgt møllerne, giver en god beskrivelse af møllernes tilstand. Jeg har brugt Traps rækkefølge med sognene, men ikke altid dens alfabetiske rækkefølge.
Den gode støtte jeg har fået fra Fonds og legater, har gjort at jeg har boret i gl. skrifter, tingbøger og lignende og fået møllerne gjort ældre end stednavnudvalget har nået. Det er altid lettest at komme bagefter og sige: Der sprang du over noget! Det vil nok kunne siges om mit værk.
Det kan jeg se om mit værk og det gl. Viborg amts møller!
Al positiv kretik er velkommen, selv om det ikke kommer på tryk.
1683 blev al Danmarks jord målt op og herlighederne beskrevet, for de fleste møller er der en beskrivelse om det er under eller overfald, møllestenenes diameter.
1743 kom en ekstraskat på alle udenfor landbruget.
1761 prøvede staten at få penge af møllerne til den truende krig med Rusland, i »Jydske Samlinger« 4 R. 2. bog er gengivet det bevarede stof.
Vor matrikelsnumre er fra 1844 og matrikelsbogen står møllerne nævnt i marginen til højre. I brandforsikringen 1800-70 er der gode beskrivelser af møllernes huse og inventar. For Silkeborg og Ry har jeg optaget en beskrivelse af alle de gl. reperationer og lignende for at se de store arbejder der var med møllerne.
Det er ikke let at nævne alle der har hjulpet mig: bibliotekarer og arkiver.
At Voer herred er blevet så fyldigt skylder jeg pens. lærer Mikkelsen, Søvind, der i 40 år har samlet oplysninger i og om sognet, stor tak for!!

Nedenstående digt hedder: »Min yndlingsdal«, og er skrevet af min højskoleven fra Rønde højskole 1933-34 Rasmus Peder Nielsen. Født i København d. 1/7 1914, opvokset på Djursland. Kom til Kjellerupegnen 1935, gift med Marie Brüner 1936 og tog forefaldende arbejde på egnen. Blev forretningsfører for SiD i Kjellerup, gik på efterløn som 65 årig. Gift 2. gang og flyttede til Silkeborg. Han og hustruen omkom d. 23/10 1981 ved en bilulykke nær Nr. Snede i stærk tåge på vej til ferie i det solrige syden.

MIN YNDLINGSDAL

Hvor est du, elskte plet, hvad er dit navn?
Når skal jeg dig engang i verden finde?
Når vil du til din yndefylde favn
for evig mig og mine ønsker binde?

Min barndoms skønne drøm – ukendte dal!
hvor jeg en hytte mellem roser bygger.
Når skal jeg høre dine kilders fald?
Når vil du favne mig i dine skygger?

Hvor est du sø! med din løvkranste bred
og dine klare bølgers milde brusen?
Hvor est du, Lund! mit stille hvilested,
med dine tætte blades sagte susen?

Hvor est du hytte, med dit tag af rør,
som høje bøges grønne løv bedække;
med dine vindver små, og lave dør,
og hindbærhækken for de hvide vægge?

Hvor trindt omkring mit skjulte yndlingssted
sig skovbegroede bjerge skulle kæde,
og rislende blandt deres rivter ned
en lille bæk min ager skulle væde.

Og nattens sanger skulle hos mig bo,
og henrykt skulle jeg dens slag fornemme;
de skulle tolke mig min fryd, min ro,
når hjertets fylde bandt min svage stemme.

Der skulle dagens morgenrøde set
mig sjungende til sandlig syssel ile;
der skulle aftensolen dalende
til mig, den trætte landmand, venligt smile.

Og når jeg længselsfuld til hjemmet for,
en elsket viv med glutter små jeg favned;
om aftnen ved mit tarvelige bord
en glad og trofast ven jeg aldrig savned.

Nu har jeg ledt om dalen fjern og nær,
men ingensteds endnu jeg har den fundet:
Derfor jeg sorgen i mit hjerte bær,
og derfor haver mine tårer rundet.

Jeg ser den sky, som hisset nærmer sig,
jeg hører stormen fra dens mørke sider.
de hule tordner rulle trindt om mig,
og solen rød bag uvejrsskyen glider.

Farvel da du, min barndoms skønne drøm!
Den strenge skæbnes røst mig grusomt vækker!
Jeg hvirvles bort i mine dages strøm,
og armene forgæves mod dig strækker.

Hjelmslev herred

Nr. 101 Forlev mølle, stampemøllen, Skanderup sogn.

Århs.Årb.21s.9
Århs. Arb. 43 × s. 23

Møllen ligger nær Ry/Skanderborgvejen ved et tilløb til Illerup å.
1760 gives bevilling til at opbygge en stampemølle på 6 fag mod en årlig afgift på 2 rdl.
1789 er møllen afsat på Videnskabernes Selskabs kort.
1787 Folketællingen siger, at beboerne i mølle er Poul Lauritsen, 53 år og hans hustru Karen Pedersdatter, 55 år.
1796 Ejer, Mads Pedersen. Født i Stjær 1757, død 1797.
1799 B.taks. B5C–202: Mads Pedersen, forsikringssum 500 rdl.
1800 købes møllen af Pieter Jensen, som tidligere har haft Skanderborg sqvatmølle. Han dør i 1812.
1801 Folketælling: Jens Olesen, 39 år. Hans hustru, Mette Mortensdatter, 43 år. Hendes far, Morten Jensen på 81 år. Møllerparrets to børn, Ole på 10 år og Morten på 7 år.
1822 sætter herredsfoged Bagge møllen og to engstykker på auktion.
1839 B.518–11: Det nye møllehus vest for stuehuset er i 2 etager, 6 fag og 10½ al bred. Den har 4 kværne, som drives af et 9 al højt overfaldshjul af bøg og eg: 2000 rdl.
1840 køber Rasmus Fausing fra Fuldbro mølle, Foerlev mølle til sin søn. Stampemøllen lå øst for bækken, det nye møllehus vest for bækken. Der købes nu jord til møllen, så den får selvstændigt landbrug.
1845 fortæller folketællingen, at møllen ejes af Rasmus Fausing fra Fuldbromølle. Han er 36 år, og hans hustru, Anne Johanne Møller er 31 år.
1860 B.taks.: Ejer, R. Fausing. Møllehus i 2 etager, 6 fag, 10 al bred, 4 kværne: 2000 rdl.
1878 Peder Fausing. Hans hustru hedder Thora Møller og er fra Rødemølle i Fruering sogn.
1880 Foerlev ny mølle, hvortil hører 29 tdr. land ager, eng og skov samt tørvemose, er af Th. Jensen i Foerlev købt for 27.000 kr. af møller R. Nielsen, Nyborg.
1918 sælger P. Fausing møllen til Jens Jørgen Jensen fra Mesing.
1922 holder Chr. Andersen sit indtog i møllen. I begyndelsen er han ansat som bestyrer. Han bygger villaen, vest for møllen, som senere udskilles fra gårdens arealer. Landbruget beholder det gamle stuehus som beboelse. I Chr. Andersens periode på møllen indlægges der turbine.
1962 sælger Chr. Andersen foderstofhandelen til et korn- og foderstoffirma. Han køber villa i Skanderborg og bliver repræsentant for firmaet. Han beholder møllen og den tilhørende villa, hvorefter han udlejer villaen og nedlægger møllen.
1978 Chr. Andersens enke ejer stadig møllen. Mølledammen er tilgroet, men bortset fra det, er møllen intakt.

Nr. 102 Foerlev Nymølle, Skanderup sogn.

Årh.S.Årb.21 s.8
Årh.S.Årb.43 s.22

1840 anlægges møllen af købmand Knud Søegård, Skanderborg.
1841 B.518–11: En olie- og stampemølle. Stuehus i nord 11 fag, 12½ al bred. Olie/stampemølle i vest 6 fag, 12 al bred. Bindingsværk, stråtag, 2 stjernhjul, 1 kiledrev, 2 malesten på 2 al i diameter, en 4" tyk jernplade 4 al i diameter. Stampeværket består af 1 stampetrug, 4 køller, 1 aksel med stjernhjul, 1 vandhjul 8 al i diameter, 1 kobberkedel i grue på ¾ tdr. Dette hus står på en 7 kvarter høj grundmur, 2 sten tyk og har en værdi af 1400 rdl. Det østre hus 10 fag, 10½ al bred grundmur, 3½ al høj, 450 rdl. Det søndre hus 3 fag, 5½ al bred, 50 rdl.
1843 kan der stampes 300 al vadmel i døgnet. Schytte: Skanderborg amt 1843.
1844 Ejer, Langballe og Leth, Århus samt købmand Jespersen, Skanderborg.
1845 Ved folketællingen beboes møllen af møllerens enke, Inger Jespersen på 49 år.
1849 Ejer, Kr. Nelleman. Mølle, 1100 rdl. Hele gården, 3000 rdl.
1853 B.taks.: Mølle i vest 16+12, 1 etage, bindingsværk, stråtag, 3 kværne, 1 overfaldshjul 8½ al i diameter, 2500 rdl. Ingen stampe nævnt.
1860 Ejer, Hans Møller Nelleman. Tidligere forsikringssum 4500 rdl., og da er der 2 vandhjul på 7 al i diameter og 5 kværne.
1878 X.309–8.: Den 28/10 opstår der ildebrand, og branden omfatter både møllen og stuehuset. Møllens ejer hedder A. Sønche. Møllens forpagter, T. Palludan var på stedet, da møllen gik op i luer. Brandtaksation:
Møllen, 3 al vest for stuehus, bindingsværk ..... 2500 rdl.
Stuehus af grundmur med stråtag 1200 rdl.
Kohus i øst, grundmur med stråtag ..... 450 rdl.
Lade i vest, grundmur med stråtag ..... 350 rd.
ialt 4625 rdl.
1879 er ejerens navn Søren Pedersen.
1880 21. november: Foerlev ny mølle, hvortil hører 29 tdr. land ager, eng og skov samt tørvemose, er af Th. Jensen i Foerlev købt for 27.000 kr. af møller R. Nielsen, Nyborg.
1900–10 Indenfor dette tidsrum standser møllens drift.
1920 er resterne af møllehjulet synlige, og bygningerne står i 1945, der da bliver sommerbeboelse for byboere, som får en bestyrer til at varetage pasningen af jord, skov og dyr. Stedet ligger skønt ved engen for enden af en 2 km lang skovvej, som fører til offentlig vej. På et senere tidspunkt benyttes stedet til udklækning af ørreder, og til det brug støbes der betonkummer af et anseelig format i stuehuset.
1975 overtages møllem af spejdere. Betonkummerne hugges op, og der er igen mulighed for beboelse i stuehuset. Endnu sover spejderne i telte, men det er planen, at der skal etableres sovesal i et projekteret hus til

de 400 spejdere, som på skift opholder sig på stedet. Der er kommet liv i møllen igen, og de mange spejderindkøb redder den lokale brugsforening, idet spejderne aftager for omkring 200.000 kr. varer. Mølledammen er bevaret, og det er eet af spejdernes fremtidsmål at udnytte vandets energi og helst ved hjælp af et vandhjul. Det er meningen at man vil benytte energien til opvarmning og madlavning.

Nr. 103 Sqvatmølle, Skanderup sogn.

Østj.Hjemstavn 38/39 s.73(b)

Da der endnu var hof på Skanderborg slot skal møllen være blevet brugt til at male korn til jagthundenes foder.
1575 Sk.L.Jb.: Fæster Trogels møller, 6 ørter mel.
1585 Af jord han dyrker, ½ ørte.
1594 Sk.L.regn.: Rasmus Sørensen, som tjener hos Rasmus møller, får en bøde på 3 daler, »for han slog en dreng ved navn Niels Andersen.«
1613 Sk.L.reg.: Givet Jacob Jensen, Århus for 2 møllesten, 60 rdl.
1614 Z.arkiv Jb.: Fæster Christen Rasmusen, 6 ørter mel.
1648 Sk.L.reg.: Fæster Christen Rasmusen får afslag på 15 skp.
1667 MA: Fæster Rasmus Christensen. Samme i 1688 MA. Gammel MS t-2. Ny MS 2–1.
1683 M.bog 1147: Vand fra 2 små vældsspring ledes til møllen. 1 overfaldskværn.
1689 Tingbog: Toldstrid med tolderen i Skanderborg. Stævnes i 1701 for ulovlig skovhugst ved at have udhugget et knobskib af en bøgestamme.
1704 Fæstebrev til Erik Nielsen, borger i Skanderborg. Før ham tilhørte fæstet Johan Hambrok.
1726 Skifte efter Erik Nielsen, Sqvatmølle. Hans enke hedder Johanne Sørensdatter.
1732 Fæster Niels Nielsen. Han køber møllen i 1767 for 1252 rdl. Denne mølle svarer årligt 3 skp. havre til Århus Hospital.
1777 Ejer, M. Bruun.
1787 Folketælling: Peder Jensen, 39 år. Hans hustru, Dilliane Rasmusdatter, 29 år.
1793 Sqvatmølle: Et nyt stuehus i stedet for det brændte, 550 rdl. Møllehuset 4 fag, 2 etager, stærk bygning, 2 kornkværne, 1 grubekværn, 1 overfaldshjul, 1600 rdl. Det gamle stuehus 12 fag, bryggers, 400 rdl. Stald/fæhus 13 fag, 330 rdl. Et ladehus 16 fag, 320 rdl.
1793 averteres møllen til salg med »3 kværne overflødig maling fra Skanderborg«, og køber Tolstrupmølle for 6000 rdl. Se no. 511.
1800 sælger Peder Jensen Tolstrup mølle og flytter til Forlev stampemølle (nr. 101).
1840 B.518–11: 2 etager, 12½ al bred, stråtag, 2 overfaldshjul, begge 7½ al i diameter.
1845 Folketælling: Niels Schønning på 27 år. Hans hustru, Severine Christiane Leth er kun 17 år. Møllen tæller også 3 faste møllebyggersvende og 1 møllersvend.

1854 X.309–3: Ejer, Hans Schønning. Vejr- og vandmølle takseres sammen.
1860 B.taks.: Mølle i 2 etager 20+14 al.
1960 fredes de tiloversblevne bygninger, efter at udbygningerne er blevet jævnet med jorden til fordel for en vejudvidelse. Møllen er omtalt som fredet i BP's »Værd at køre efter«. Efter en brand falder møllen sammen, da der ikke findes entusiasme nok til at genrejse den, og i
1978 er der kun den gamle helligkilde bevaret. Den er omtalt i årbøgernes litteraturlister.

Nr. 104 Skanderup mølle

må bero på en forveksling med Skannerup mølle i Gern Herred, som Peder Hofgård køber for 1599 rdl. Og selvom terrænet eventuelt er blevet udjævnet vil navne fremgå af fæste- og skiftebøger, hvilket altså ikke er tilfældet.

Nr. 105 Fuldbromølle, Skanderup sogn.

Årh.S.Årb. 1920 s.101
Årh.S.Årb. 1943 s.22
Jespersen s.151

Poul Rasmussen har i »Herreklostrenes Jordegods« side 56 beskrevet Ømklosters mageskifte med kong Valdemar, og det er blevet stadfæstet af kong Erik på ½ otting jord på Tåning mark og Fuldbromølle, men der er ingen sikre tegn på, hvilke konger Valdemar og Erik, som står bagved denne handel. Møllen er ikke nævnt i Valdemar Sejrs jordebog 1231. Den kan være byttet bort inden, og det kan til syvende og sidst også være Valdemar Atterdag, som bytter for at få gods på Sjælland i stedet for. Det er sket i tidsrummet mellem år 1180 og 1300. Den nuværende ejer af møllen far fundet svært egetømmer, der ved kulstof 14 prøven anslåes til at være cirka 800 år gammelt, og de sagkyndige mener, at det er mølletømmer, ikke brotømmer. Ømkloster havde 1 eller 2 sqvatmøller ved klosteret, men de fæstere, som boede længere borte, skulle jo også havde deres korn malet. Fiskegården ved vandmøllen betød meget for munkene, som ikke måtte spise dyr med 4 fødder, så det var altså hele året, der skulle fisk på klostrets middagsbord. Måske fik de, uden at vide det, en mere proteinrig kost end den tids folk ellers fik. På skeletterne ved Ømkloster kan man blandt meget andet se, at de, som havde boet ved den lavtliggende boplads ved Øm, led af gigt.
1554 Jordebogen for Øm er bevaret i RA. Fæster Jens Nielsen, 14 ørter mel i afgift.
1573 Anna Møllequinde i Fuldbromølle, 3 mark og 6 skl.
1573 Jens møller i Fuldbromølle for ildebrændsel i Vrold skov, 1 mark.
1580 K.Brb.: Kongen frigør møllen for den halve afgift, da vandet har måttet løbe ubrugt.
1583 MA: »Fæsteren Jens møller give 4½ mark i ekstraskat.«
1587 Fuldbro- og Vestermølle får installeret melsigter, så bønderne fries for at skulle kø-

re kongens korn til Århus for at få det sigtet. Alle andre end kongen spiste brød og fuldkorn.

1598 har Peder møller 6 svin på olden i Vrold skov og må give det ene svin i afgift.

1609 beskrives møllem som øde, og Jørgen Ibsen og Søren Brun i Vrold arbejder i 39 dage for 14 skl. pr. dag for at save Bouller og Fiel til møllen. Selvom de arbejder på egen forplejning, bliver regningen til kronen alligevel på 16 rdl. og 4 skl.

1614 LA.Jb.: Fæster Søren Eriksen, 8 ørter mel (er formeret 1596). Et stykke jord ved søen og hans kålhauge, ½ mark. 1608 formeret ålegården. 2 tdr. ål.

1614 K.Brb.: Da møllen er meget brøstfældig på møllehuset, vandværket, hjulet og ålekisten, skal lensmanden, med så ringe bekostning som mulig, med det første lade møllen istandsætte og føre udgiften i sit regnskab.

1620 K.Brb.: Kongen erfarer, at møllen er meget bygfældig, og han påbyder lensmanden at lade den istandsætte med et stærkt rindværk. Det nødvendige tømmer skal han lade hugge i lenets skove, hvor det gør mindst skade og han skal opføre udgiften.

1624 K.Brb.: Møllen skal være forfalden, og den skal, med så ringe bekostning som muligt, istandsættes. Bekostningen skal føres til udgift i møllens regnskab.

1625 J.bog: Fæster Rasmus Pedersen, 14 ørter mel, og når olden er: 1 brendsvin.

1648 Fæster Jacob Koch, som skal være sparket ihjel af en hest.

1664 MA: Pansat til vinhandler Christian Fischer. Fæster Niels Frandsen, 14 ørter mel.

1683 MGE.bog 1147.RA: Fæster Søren Nielsen »som slotsfoged Jeronimus Palli opbærer herligheden af: 2 underfaldshjul, vand fra å af Skanderborgsøe, kan male både sommer og vinter med den ene kværn, den anden mesten forhindret om sommeren, efter møllerens beretning af åkand, røder og andet, hvoraf vandet forhindres. Maler for Vrold, Nemb, Dørup og Alken. En liden Hauge kaldes Møllebiedet, består udi et lidet støkke spids maae, mellem begge møllebroer beliggendes på venstre side, hvor de, der kommer til mølle at lade male, bieder med deres bester. Kunde agtes for godt høe: ½ læs.«

1684 Fæster Søren Nielsen sender et bønskrift til kongen: »At hvis han ikke til sin forfaldne mølle får udvist tømmer og træ, frygter han, at møllen bliver slet øde og mølleren går i armod og elendighed.«

1688 MA: Fæster Søren Nielsen. Gammel MS 13–6–2. Af jord 1–4–0–2. Møllen må være blevet sat istand. Næsten alle møller værdiansættes til halvdelen af den gamle takst, så der er her tale om en lille forbedring.

1698 Fæsteren hedder Anders Jensen. Hans hustru er Boeld Knudsdatter. Anders Jensen bliver i 1699 stævnet for at have malet korn for Dover sogn, som ellers hører under Ryemølles område. I 1707 er Anders Jensen stadig på møllen.

1718 R.gods: Fæster Ole Eriksen (Oluf møller). Dør i 1732.

1733 Skifte efter Zidtzel Ollufsdatter. Hendes bror er Søren Ollesen Møller og birkedommer på Fanø. Hendes stedsøn hedder Chresten Poulsen. Mølleforfald, 200 rdl.

1743 X.skat: Enevold Jensen: Af formue, 9 rdl. Han dør i 1755 og efterlader sin enke, Anne Michelsdatter.

1749 Skifte efter Ane Christensdatter: Hendes søn er Christen Poulsen Leegård. Hendes stedsøn P. Jørgensen. Hendes første mand hed Poul... Hendes anden mand hed Enevold Jensen. De havde sammen en søn, Envold Envoldsen på 7 år.

1761 Fæster Peder Kresten Jørgensen, som i

1767 køber møllen for 2614 rdl.
1787 Folketælling: Peder Kresten Jørgensen, 55 år. Hans hustru, Ane Margrete Therkildsdatter, 52 år.
1801 Folketælling: Peder Kresten Jørgensen, 71 år, Hans hustru, Ane Margrete Jensdatter, 59 år.
1802 Stiftamtmanden i Århus køber møllen på bøndernes vegne. De er utilfredse med den høje vandstand på deres engjorder. Da de tilbydes regulering af vandstanden, er alle enige om, at de skal betale for meget for det. Få dage efter sælger stiftamtmanden møllen til sin fuldmægtig, Adam Fausing, som er en ungkarl på 51 år. Han gifter sig med den 18 årige Abigal Sjøgård, som er datter af en velhavende købmand fra Skanderborg. Adam Fausing dør i 1822, men hans enke og deres søn fortsætter møllens drift. B.518–11. Btaks.: 2 underfaldshjul 8 og 7 al i diameter, 5 kværne. Vandkarmen 18 al lang og 9 al bred.
1835 bygges en vejdæmning over Skanderborg sø ved Nybro. Det skader ålefiskeriet så meget, at enkefru Fausing kræver erstatning og får tilkendt 200 rdl.
1841 dør fru Fausing. Samme år gifter hendes søn Jacob Fausing sig med Voldborg Basse af Fregerslev. Ved ægteskabets indgåelse afhenter husmand Niels Koutrup hendes medgift, som viser sig at være en hel sæk speciedalere. Det var lige alt, hvad han kunne bære.
1863 udlægger naboen en åleruse i åen. Fausing fjerner og konfiskerer den og hævder sin aldershævd og rentekammerets bevilling af 1768.
1868 afsiger Højesteret følgende kendelse den 18/12: Thi kendes for ret: »Al fiskeri i Tåning å tilhører Fuldbromølle«.
1874 dør Jacob Fausing. Hans datter Adamine gifter sig med en enkemand, Jørgen Sejersen, som ejer Stensgård. Den lejer han nu ud til jernstøber Søren Jørgensen fra Bogense og flytter selv til Fuldbromølle.
Sejersen er frimurer, og juledag fejrer han sin fødselsdag ved at indbyde sine logebrødre, som fylder gården med køretøjer og bliver beværtet med god mad og ligeså gode drikkevarer.
1896 opretter Sejersen et bageri i en ladelænge bag stuehuset. Det bliver imidlertid en stor skuffelse, og i
1898 sælger han møllen til jernstøber Søren Jørgensen, som er tidligere møllebygger. Sejersen flyttede tilbage til sin gård, Stensgård, og den nye mølleejer flyttede straks ind i møllen og tog fat på at modernisere den. Han nedrev mange gamle bygninger, også den gamle smukke bindingsværkshovedlænge. Alt nyt blev opbygget i uforgængeligt cement uden hensyn til skønhed, og selv den gamle møllersvend Per Kat fik sin afsked. Han var så vidt vides født i Svejstrup mølle. Hans historier var mange og lune. Han forkortede møllegæsternes ventetid, og Evald Tang Christensen satte stor pris på hans historier.
1978 Vandstanden er sænket og mølleriet standset. Dambrug og ålekiste fungerer godt nok, og den nuværende ejer har et godt salg og god eksporthandel. Møllebygningerne benyttes som pakkeri, jord og stuehus er forlængst solgt fra.

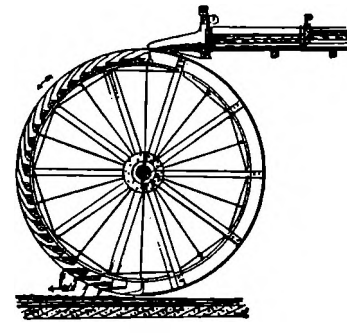

Overfaldshjul.

Nr. 106 Giesing–Herchindsgave Mølle, Fruering sogn.

Årh.S.Årb. 23 s. 26, Årh.S.Årb. 43 s. 25 (b).
Møllen lå ved en arm af Ringklosterå. Brændt 1671 og 1729.

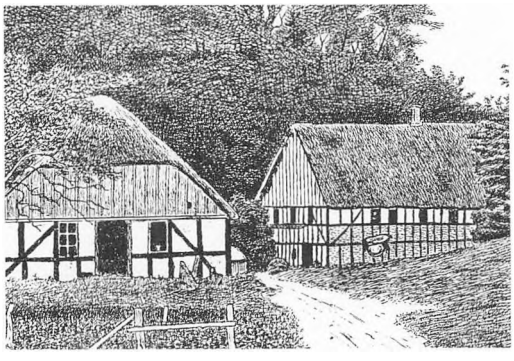

1573 Sk.L.Jb.: Fæster Laurits møller, 16 ørter mel.
1583 Sk.L.Regn.: 2 lispund osmund (jern) til Giesingmølle.
1584 Sk.L.Regn.: Søren møller i Giesingmølle køber en bøgestub af skovfogeden.
1594 Sk.L.Regn.: Søren Jensen, som »gravede af sin rette rende, der løber til hans mølle, leded det ud på Giesing mark.« Bøde: 4rdl.
1608 Fæster Rasmus Rasmussen ansøger om at få eftergivet MS og om at få bevilget fornødent tømmer til møllens genopbygning, da møllen er brøstfældig og dænmingen nedbrudt. Han nægtes det første ønske, men bevilges det andet.
1612 Z.arkiv: Jb: Fæster Rasmus Juel, 16 ørter mel.
1612 Sk.L.Regn.: Jacob Christensen i Røemøll laver rieværk for Giesing mølledam, som var udbrøt, samt en ny vandrende.
1612 Sk.L.Regn.: Jens Thamesen giver 20 daler i indfæstning, som Rasmus frarømte. Af nogen eng i Niesomhede: ½ fjdr. smør.
1648 Sk.L.Jb.: Fæster Søren Jensen.
1664 MA: Fæster Jens Sørensen, 16 ørter mel. Ny MS 11–4.
1663 M.bog 1147: »Denne mølle for lang tid siden øde, er afbrændt, som sidst af Jens Sørensen påboedes, findes til møllen engbund med senegræs og ondt hø, blød bund, kan avle 12 læs hø, som skal bæres i land. Er nu ganske øde og ej anslagen.
1688 MA: Til samme mølle et stykke eng, som benyttes af præsteenken.
1706 Den 2/11 fører fæster Michel Jensen en retssag mod Ryemølle, som han påstår stemmer vandet i mølledammen så højt, at det er til skade for engene og Giesingmølle.
1708 er det Michel Jensen, der opstemmer sin mølledam for højt.
1735 G.Ryt. 8–9: Møllen er ved ildebrand blevet øde, og afgiften på 14 rdl. og 12 skl. pålægges Hede, Røde, Vester- og Sqvatmøller.
1767 R.gods salg: Giesing øde møllested købes af Herchind, Ratlausdal for 405 rdl. Han køber ialt 168 tdr. land, 3 tdr. skovskyld og 12½ tdr. MS for 14.845 rdl. Han bygger gård på det gamle møllested, og den får senere navnet Herschindsgave.
1828 Bygget mølle ved samme vandløb, 500 meter nordvest for gården.
1843 B.taks: Et 7½ al overfaldshjul med 4 kværne, 6520 rdl. Møllen ligger skønt i skoven.
1850 B518–11: Gammel fors. sum 6520 rdl Møllehus syd/nord, 2 etager, fyrtømmer, 4 kværne, 2 overfaldshjul, 5000 rdl. Stuehus i syd 11 fag, 10½ al bred med stråtag, 400 rdl.
1871 X-arkiv 309–9Btaks.: Vandmølle for 4840 rdl. Stuehus 16 + 11 al.
1877 X-arkiv 309–3: Herschindsgavemølle, omkring 50 år gammel, men fuldstændig ombygget, hvorfor ejeren forlanger ny vurdering: 2 etagers møllehus, 3500 kr. 2 vand-

hjul, 1000 kr. Mølleværket, 3300 kr. Ialt 9400 kr.
1923 var der savskæreri sammen med møllen, men i 1948 blev hele herligheden brudt ned for at man kunne udnytte engene og skabe radionel drift.
1950 blev der afgivet tilbud fra Nationalmuseet om, at man ville lade værket restaurere. Den, der ager med stude, kommer også frem, men ikke altid tidsnok.
1953 blev der nedlagt en 60 cm rørledning gennem gården. Man stødte da på rester af den gamle vandkarm og møllehjul fra branden i 1729.
1978 Herschindsgave: Det 2 etagers palæagtige stuehus med tilhørende stor ejendomsskyld, er en belastning for gårdens rentabilitet.

Nr. 107 Hedemølle, Fruering sogn.

Årh.S.Årb. 23 s. 30(b) og 43 s. 26.

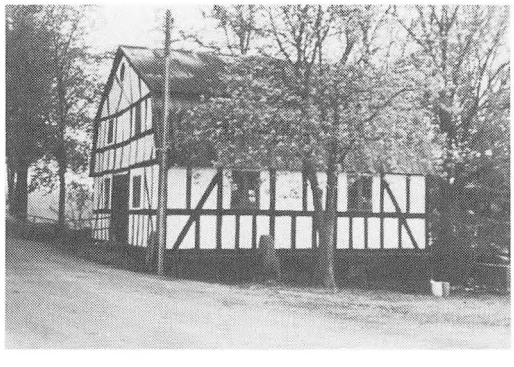

1573 Sk.L.Jb.: 10 ørter mel. Ligger ved en gren af Ringklosterå.
1583 Sk.L.Jb.: Morten og Christen møllers landgilde: 8 ørter mel.
1614 Z.arkiv 1–11: Fæster Oluf snedker. Hustru Maren Mortensdatter, 8 ørter mel. Af jord i Niesomhede, 1 otting smør. For fædrift i Niesomhede, ½ fjdr. smør.
1639 Olluf Olufsen forærer Vedslet kirke prædikestolens himmel.
1648 Sk.L.Jb.: Morten Olufsen, 8 ørter mel.
1664 MA: Fæster Rasmus Ollufsen, 8 ørter mel. Ny MS 8–.
1683 M.G Engb. 1147: Fæster Rasmus Ollufsen, 1 overfaldskværn. I tørre år må vandet ledes til møllen. 10 læs godt og 6 læs ondt hø. 7 tdr. mel.
1683 M.bog 1140: Sten 9 kvarter. Fæsteren holder selv møllen vedlige. Skoven til møllen hedder Nissumhede.
1684 R.gods: Skifte efter Rasmus Olesen. Hans enke er Mette Jacobsdatter. De har ingen børn.
1687 Fæster Eske Hansen. Han dør i 1692, 40 år gammel. Gl. MS 8 –. Ny MS 3–5–3–0.
1693 Fæstebrev til tingskriver Jørgen Koefoed. Han er gift med Dorete Hansdatter.
1711 Fæstebrev til hans søn Peder Jørgensen Koefoed.
1737 Fæstebrev til dennes søn Jørgen Pedersen Koefoed.
1750 Skf Jørgen Koefoeds Enke Edel Marie Hansd.
1751 ønsker enken at indgå ægteskab med Peder Pedersen, Nimb, som
1762 den 6/4 får fæstebrev. Både fæste og ægteskab varer kort, for
1764 er der skifte efter Peder Nimb. Hans enke er Edel Marie Hansdatter, og hans bror er Hans møller, Skægs mølle.
1767 R.gods auktion: Herschind køber møllen, som han straks overdrager til fæsteren, Herredsfoged Anders Andersen Kier, der er gift med Koefods datter Hedvig med hvem han har 14 børn. I sit tidligere ægteskab har han 11 børn, så i løbet af begge ægteskaber: 25 børn.
1787 Fæster Anders Andersen Kier, 37 år.

Enkemand og herredsfoged ved Hads Herred.
1799 B.taks.: Herredsfoged Kjær, stue/møllehus 1050 rdl.
1801 Folketæll.: Fæsteren, herredsfoged Kjær bor udenfor sognet.
1814 får Kjær bevilling til at gøre Hedemølle til slægtshusbesiddelse, det mindste i Danmark.
1814 overtager hans søn Frederik Kjær godset.
1840 B518–11.B.taks.: Ejer Frederik Kjær. Før 3290 rdl. Møllehuset ibygt stuehusets søndre ende, 4 fag 11½ al bred, 1 etage høj, 2 vandhjul med overfaldsvand, 5 al i diameter.
1871 X.arkiv 309–8.B.taks.: Ejer, Kjærs enke. Stuehus 45 + 11, vandmøllehus 2 etager 14 + 14.
1877 B.taks.: Denne mølle er 88 år gammel. 900 kr.
1890 overtager C. Brandt Madsen møllen. Han er gift med Frederiks Kjærs yngste datter.
1975 Slægten afstod møllen. På møllehuset står årstallet 1768. Det må være flyttet med ved ombygningen til 2 etager. Der er intet inventar tilbage, men møllestedet er ualmindeligt skønt beliggende.

Nr. 108 Rødemølle, Fruering sogn.

Årh.S.Årb. 23, 43 s. 24
D.M. s. 545
Galschøtt 1. s. 309(b)

1573 Sk.L.Jb.: Fæster Anders Nielsen møller, MS 10 ørter mel.
1583 Sk.L.Regn.: Får 2 møllesten, 10 greb brede for 13 rdl.
1598 Sk.L.Jb. Fæster Christen Rasmussen.
1604 Kan.Brb.: Den 18/9 klager Jacob Christensen over møllens forfald. Han søger afslag i fæstet og vil selv bekoste arbejdet mod 1 års fri afgift.
1604 Sk.L.Regn.: Givet Jacob Christensen i Røemøll og Christen Pedersen i Rye 14 daler for at ophugge et hjul, en aksel og en vandkarm af nye. Der er arbejdet 28 dage i møllen.
1614 Jacob Christensen af 1 hus, 1 stk. jord i Giesingdamsrende: 8 skl.
1648: Fæster Jens Pedersen har møllen indtil 1660, da den overtages af hans søn, Jens Jensen.
1664 MA: Fæster Jens Jensen. Gammel MS 10 ørter mel.
1683 M.bog 1147: Fæster Jens Jensen. »Først ligger en liden grynmølle. Stod i en jordhytte, stenen af mølleren selv ophugget. Den rette mølle drives med en overfaldskværn. Skov til ½ svins olden«.
1688 MA: Fæster Jens Jensen. Gammel MS 7–4. Ny MS 5–6–3–0.
1688 T.bog: Møller Jens Jensen og søn Olle Jensen stævnet for ulovlig kornmaling.
1720 Fæstebrev til Michel Ollesen. Han får halvpart i sin fars, Olle Jensens fæste.
1735 Skiftebrev efter Michel Ollesen. Hans enke hedder Maren Jacobsdatter.
1736 Fæstebrev til Hans Pedersen, som gifter sig med Michel Ollesens enke.
1758 Fæstebrev til Jans Jensen, Nebel. Han gifter sig med enkens steddatter, Maren Michelsdatter.
1751 lader kronen anlægge en okkerfabrik. Allerede i 1727 har pastor Lønborg i Fruering beskrevet, hvordan man fremstiller rød farve af ler: »der laves en dejg af ler, der

rulles ud som brød, lader tørre i solen, siden sætte i bageovn. Derefter stødes itu, rives på en sten, senere malet i en kværn«.
1768 R.gods solgt til købmand Korsberg fra Århus for 1001 rdl. Fæster Jens Jensen.
1778 1/12 begraves Jens Jensens hustru, Maren Michelsdatter Luxdorph.
1784 dør Mikkel Jensen Nebel, kun 21 år gammel. Hans enke, Anne Sørensdatter gifter sig igen samme år med Just Jørgensen Winther, fuldmægtig på Skanderborg amtsstue. Ligsten i Odder kirke. Se Jyd. Saml. 4 R. 2 B s. 280.
1787 Folketællingen siger, at Just Jørgensen Winther, 28 år er enkemand og selvejer.
1799 B.taks.: Søren Michelsen, mølleværk: Overværk med stampe, 500 rdl. Nederste mølværk, 1350 rdl. Hus, 200 rdl.
1805 B.517–a9: Ejer Anders Jensen, møller. Et nyt møllehus norden for gården, 5 fag 2 etager 10½ al bred, 3 kværne og 2 vandhjul. Før 1350 rdl. Nu 2000 rdl.
1810 Den 16/3 brænder møllen, som i 1805 værdiansattes til 2000 rdl. Men den nye mølle ansættes til 5000 rdl. og begge møller samt hele gården ansættes til en værdi af 13.700 rdl. således: 1) nyt møllehus øst for gården 2 etager, 6 fag 8¾ al bred. 3 kværne, 2 vandhjul 8 al. 2) Mølhus nord for gården 5 fag, 2 etager, 4 kværne med gaffelværk, 1 vandhjul 7½ al i diameter.
1839 B518–11: Ejer Jens Madsen. 1) Mølle øst, 2150 rdl. 2) Mølle nord, 2000 rdl.
1844 MA: Ejer Peder Madsen. MS 5–6–3–0.
1845 Ved folketællingen består møllens indvånere af møller Peder Madsen, 66 år. Hans hustru Else Marie Rasmusdatter, 64 år. Deres søn Mads Pedersen, 36 år samt hans hustru Ane Johanne Jensdatter, 22 år. De har 2 børn.
1860 X.309–3: Ejer Peder Madsen møller. Møllen i 2 etager, tegltag, 4 kværne, værk. Værdi 3000 rdl. Bygninger, 2000 rdl. Mølle nord i 2 etager, 2 overfaldshjul, 4 kværne, 1400 rdl.
1875 dør sønnen Mads Pedersen, 67 år gammel.
1877 B.taks.: Rødemølle er 45 år gammel, 6000 kr. Overmølle, 4000 kr.
1907 sælger Fausing møllen til Henrik Krag. I 1913 hedder ejeren Kolstrup.
1978 Der er endnu 2 damme. Vejen fungerer som dæmning for den nederste dam. Øst for vejen ligger den øverste dam, der så længe møllen var i drift producerede elektricitet til gården og møllerne. Den nederste dam gav kraft til gårdens maskiner og egen formaling.

Nr. 109 Vestermølle, Fruering sogn.

Århs.S.Årb.23 s. 20(b), 43 s. 24.
Galschøtt 1 s. 309.

Midtjyllands avis 30/8-80.

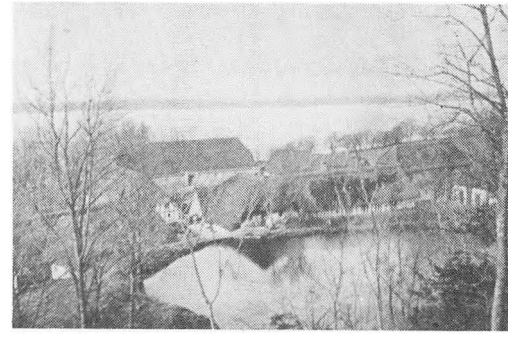

Rasmusen, Herreklostrenes jordegods i det 16. århs.: Ring Closter ejer Vester, Røde, Giesing- og Hedemøller.,
1573 Sk.L.Jb.: Fæster Anders Nielsen. MS 15 ørter mel.
1587 får møllen bevilling til at sigte mel.

Det betyder, at kongens bønder forskånes for at køre til Århus, når kongen opholder sig på Skanderborg slot. Både borgere og bønder spiste også klidden, og det mener vor tids læger jo er så sundt.
1592 Bevilget et stykke jord i Haldskov: ½ ørte byg.
1594 Fæster Peder Matzen får et stykke jord som kaldes Staghede. 1 okse, 2 daler.
1604 bliver det strengt forbudt bønderne at fiske ørreder i møllebækken.
1606 brænder møllen. Birgitte Andersdatter får eftergivet hele sit landgilde, da hun har mistet alt sit jordegods ved branden.
1609 Savet en stor egebol for 4½ daler.
1612 Fæster Jens Andersen giver 8 daler i indskud for at overtage fæstet efter sin mor, som er død. Han erhverver sig også 2 store møllesten til en pris af 60 rdl.
1632 Fæster Rasmus Jensen.
1664 MS: Fæster Rasmus Jensen. Gammel MS 15 ørter mel. Ny MS 10–1–.
1683 M.bog 1147: Fæster Poul Knudsen, 1 overfaldskværn. Fruering, Gram og Ladegården får malet korn her. Engbund til møllen i en gammel mølledam, 1½ læs hø.
1701 Tingb.: Jens hyrde i Skårup overfalder mølleren med hug og slag.
1702 Skifte efter Poul Knudsens hustru, Johanne Rasmusdatter. Før ham havde hun været gift med Rasmus Jensen.
1706 Fæstebrev til Peder Jensen efter hans stedfar Povel Knudsen.
1730 Fæstebrev til Rasmus Jensen, som gifter sig med Peder Jensens enke, Riise Nielsdatter.
1740 Fæstebrev til Hans Ollesen, som bliver gift med møllerenken, Regine (Riise) Nielsdatter.
1760 Den 11/1 er der skifte efter Hans Ollesen.
1762 R.brev til Jens Larsen Bøgh efter Hans Ollesens enkes død.
1768 R.gods solgt til Jens Larsen Bøgh for 1411 rdl.
1790 B.taks.: Ejer Jens Larsen Bøgh. Mølleværk 200 rdl. Stuehus 210 rdl.
1795 Ejer sønnen Hans Larsen Bøgh møllen. I år 1800 fremstiller han gul okker.
1801 Folketælling: Hans Bøgh, 31 år. Hans hustru Karen Herchind, 25 år. Hans mor Dorthe Bøgh, 62 år.
1802 B.517A–9.B.taks.: Møllen var tidligere ejet af Hans Bøgh. Nu ejer Jens Larsen Bøgh den, fors.sum 1030 rdl. Stuehus i øst 21 fag 10¾ al bred. Kors til møllen 4 fag 14¾ al bred. Indmuret kobberkedel 1¼ tdr. En 2 etagers vindovn med kobber og jernrør. 3 kværne, 2 vandhjul, 2080 rdl. Lade i nord 16 fag 9½ al bred, klinede vægge, 320 rdl. Fæhus i vest 15 fag 8½ al bred, murede vægge, 200 rdl. Staldhus i syd 17 fag 9½ al bred, murede vægge, 510 rdl. Bryggers og møllestald 9 fag 8¼ al bred. Ialt 4200 rdl.
1833 Den 27/2 gennembryder vandet den øverste mølledams dæmning. En halv time efter står vandet så højt, at en søn redder sig ved at kravle op på kakkelovnen. Bygninger og indbo lider stor skade, og i flere dage kunne man fiske tømmer, indbo, sengeklæder o.s.v. op af Skanderborg sø.
1845 sælges møllen for 10.500 rdl., men i en ussel forfatning efter den førnævnte oversvømmelse. Ved stor flid og indsats gennem 7 år, ansættes møllen til den tredobbelte værdi. Der blev fabrikeret svingplove, og det gav Landhusholdningsselskabets 3.die sølvbæger for landboflid.
1845 Folketælling: Casper Asmusen, 51 år. Hans Hustru er Dorthea Pedersen, 53 år.
1866 B.taks.: Ejer Rasmussen Møllen. Møllehus 4 fag 11 al bred, 2 kværne, 2 overfaldshjul. Tidligere havde der været 2 hjul på 6 al i diam.
1867 sælger Rasmussen både møller og gård (Mallinggård) for 116.000 rdl. til cand. phil.

Siboni.
1877 B.taks.: Vestermølle, 50 år gammel, 6000 rdl.
1881 Den 12/3 vågner røgteren ved, at vandet stod op i hans seng. Iført bar skjorte og i vand og is til livet styrtede han til undsætning, og takket være hans hurtige og resolutte optræden blev alle på gården reddet.
1881 køber N.C. Løvschall møllen. Han overdrager den i 1890 til sin søn, C.F. Løvschall, som dør i 1911. Hans enke gifter sig med Christen Christensen, som ejer møllen indtil 1931.
1909 Den 28/6 driver et heftigt tordenvejr over møllen. Et lyn slår ned og sætter ild på møllen, der dengang var dækket med tagpap, og på grund af tjæren i tagpappet kunne røgen ses helt til Skanderborg. Mange kom og »reddede« bohave. Det viste sig at være en dårlig tjeneste at have gjort ejeren, for den øverste dæmning brydes kort efter og skyller alt med sig ud i søen. Hvis bohavet var blevet stående i huset, havde brandforsikringen erstattet det i kraft af ildebranden. Vandmøller kunne ikke forsikres mod vandskader. Den øverste dam på 4 tdr. land blev nu tørlagt og som i 1683 udlagt med græs til hø.
1912 bygges aftægtslejligheden om til restauration, og der opføres en pavillon som dansesal. Der blev lavet specielt elværk som kunne producere lys nok til både restauration og dansesal.
1940 udskiftes vandhjulet med en turbine.
1954 lukkes restaurationen. Der er alt for megen uro på stedet, og det flyder med tomme flasker og tom emballage, så oprydningsarbejdet bliver for stort.
1978 Der er privatbolig i den gamle restauration. Pavillonen står endnu, men mølleværket er borte.

Nr. 110 Aldrupmølle, Blegind sogn.

Østj. Hjems. 1937(b), titelbladet.
Årh.S.Årb.27 s. 54(b), 43 s. 27.

1289 Ifølge Årh/Skan. stednavne s. 101 bliver den 30/9 udstedt skøde fra kong Erik Menved til biskoppen af Århus.
1460 beboes møllen af Marqvard Marqvardsen. Den 1/9 sælger han et stykke jord i Ålborg til Mathias Mathiasen.
1578 Kanc.brevb.: Den 5/11 får Bjørn Andersen udbetalt 1000 daler til indløsning af Anna Kaases pant i møllen og andet gods.
1600 C.3–2213,Årh.Domk.Jb.: Aldrupmølle, 12 ørter mel, 1 otting ål.
1647 C.3–2212,Årh.Domk.Jb.: samme afgift. Ingen fæster nævnt.
1664 Ma: Ejer, magister Christen Friis, Århus.
1666 Kb.: Peder møllers hustrus mor, Kirsten Søegård, er gudmoder.
1668 Fæster Olle Mikkelsen, møllen. Gammel afgift ÷ 4½ tdr. mel til vedligeholdelse.
1683 M.G Engb. 1138: Ejer, bispen af Århus. Fæster, Olluf Mikkelsen. Vand fra Blegind sø. Et liden overfaldshjul 3 al høj og 1 kværn. Samme mølle bruger om vinteren et underfaldshjul. Møllen kan kun benytte det ene vandhjul ad gangen.
1685 B.5, C–187A: »Aldrupmølle en hauge med grøft, velvedligeholdt og et lidet gierde på 300 al«.

1688 MA: Gammel MS 5–. Ny MS 4–2–.
1706 Ove Olavsen i Aldrupmølle udlagt som barnefader.
1743 Fæster, Erik møller. Fra dokumenter i Tiset skole hedder fæsteren i
1749 Ove Eriksen.
1755–1767 Fæster, Ole Jensen Sanne. Århus.
1767–1769 Fæster, Benjamin Selmer.
1767 Ejer, rådmand Stæhr, Århus. Prisen ved salg af møllen som ryttergods kendes ikke. Den bliver overført til Århus amtsstue.
1790 B.taks.: Under det tidligere Skanderborg Rytterdistrikt: Stue/møllehus, 17 fag, syd/nord, muret bindingsværk, 2 etager høj, teglhængt, 2040 rdl. Lade, ko/hestestald vest for stuehuset, 23 fag, 920 rdl. Ialt 3100 rdl. Ejes af Mads Stauning.
1787 Folketælling. Enke Mette Marie Stæhr, 45 år gl. Døtre 1) Dorthe Marie 2) Nicoline Georgia.
1779–1806 Mette Marie Stauning, A. Stæhrs datter.
1811 B.517A–9 Btaks.: Ejer, hr. Ahlefeldt. Tidligere hr. Ingerslev. Møllehus i søndre ende af stuehuset 4 fag, 2 etager høj, 11 al bred. 4 kværne med gaffelværk. 2 vandhjul 6¾ al høj. Før 500 rdl. Nu 1300 rdl.
1813–1815 Ejer, Ole Andersen Hvasgård. Han bliver senere gårdejer i Tilst.
1840 Rasmus Chr. Knudsen, Ingerslev mølle køber møllen, som han samme år skænker sin datterdatter Petrine Hansen, gift med Joh.C. Burche.
1845 Ved folketællingen er møllen ikke at finde under Blegind sogn.
1861 B.taks.: Ejer, H. Burche. Møllen ibygt stuehus, murede vægge, 4 kværne og tegltag. Bygninger, 1200 rdl. Værk, 3000 rdl. Hollandsk mølle, 3500 rdl.
1868 X.309–9.B.taks.: Ejer, hr. Burche. Samlet forsikringssum, 11.030 rdl. Stuehus 34 + 14. Vandmøllen 16 + 11. Stampeværket 15 + 13.
1877 B.taks.: Ejer, H. Burche. Møllen, 2 etager med tegltag. 70 år gammel. »Enskjønt gammel, godt vedligeholdt«. Bygning, 1800 kr. Værk, 4000 kr. Stampemøllen er forfalden og vil blive nedlagt, 2870 kr. Nedsat til 1600 kr. Vindmøllen cirka 20 år gammel.
1936 bliver mølleriet nedlagt.
1978 Stuehus og møllebygning er bevaret. Stampeværk og –hus er væk.

Nr. 111. Bodilsmølle, Hørning sogn.

Årh.S.Årb.29 s. 24(b), 43 s. 28.

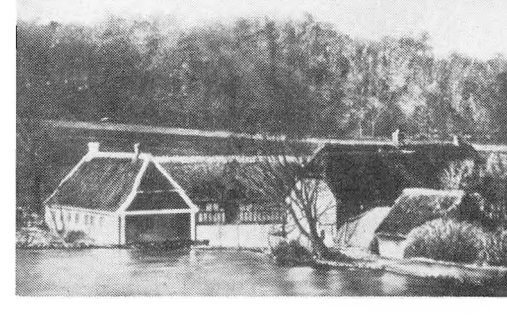

1586 Kr.Sk. 8/7: Fra H. Lykke til Kronen, fæster, Rasmus Udtsen: 10 ørter mel.
1611 Sk.L.Regn.: Rasmus Mortensen i Edslevmølle har lavet et nyt vandhjul.
1613 Sk.L.Regn.: 2 store møllesten: 80 rdl.
1619 Fæster, Mads møller.
1648 Sk.L.Jb.: Fæster, Mads Rasmussen, 10 ørter mel ÷ 3 ørter.
1664 MA: Fæster Rasmus Madsen. Gammel MS 10 ørter. Ny MS 6–2–.
1664 Østj.Hjems. 45 s. 84: Den 27/3 følges Jens Hovmand fra Labing med Rasmus møller fra Boldilsmølle til trolovelse. Da de går forbi Pindsmølle, kaster møllerens søn,

Peder Nielsen, en sten, som rammer Jens Hovmand, så »han får sår og skade på kindben«.
1683 M.bog 1138: Fæster, Sejr Jensen. Vand fra Edslevmølle, underfaldsvand, 1 kværn, sten 2½ al. Understenen brudt i 4 stykker. På en holm i mølledammen: ½ læs hø.
1688 MA: Fæster, Sejr Jensen. Gammel MS 6–2. Ny MS 5–2–2–0.
1696 R.gods: Sejer Jensen, 4 heste, 4 køer, 2 ungnød, 10 får. MS 5–7–.
1710 Fæstebrev udstedes den 24/2 til Niels Seyersen efter hans far, Seyer Jensen.
1714 Skifte efter Niels Seyersen. Hans enke hedder Edel Poulsdatter.
1715 Kb.beg.: Niels --- af Boelmølle. Han druknede af våde i mølledammen.
1718 Fæstebrev til Berent Boller efter P. Jensen, der får en fjerdedel af Ringcloster efter brand. 32 fag bygninger. Møllen nylig repareret. Nye møllesten indlagt.
1737 Skifte efter Berent Boller. Hans første hustru hed Anne Juditsdatter og med hvem han har en søn, som er møller i Naurmølle. Hans anden hustru, som overlevede ham, hedder Anna Knudsdatter fra Fårtoft. Deres søn, Johan Gothartsen, er møller i Rymølle.
1739 Ifølge kirkebogen bliver møllerenken, Anna Knudsdatter viet til Bertel Henriksen Fischer fra Harlevmølle. Møllen blev indrettet til Høle-skæreknivfabrik med kongeligt previlegium.
1749 Fæstebrev til smed Jacob Rasmussen. Han er ifølge kirkebogen trolovet med møllerenken, Maren Nielsdatter Brand.
1767 Ryttergodssalg til Jacob Rathausen for 1200 rdl. Hans hustru hedder Marie Sandorf. Hun dør 1793.
1793. Ifølge kirkebogen begraves Johan J. Rathausen. Han blev 69 år gammel og efterlader sin enke, Ane Christine Jacobsdatter.
1799 B.taks.: Ejer, Johan Henrik Rathaus. Stuehus og mølle, 880 rdl. 1 smedehus 6 fag, 9 al bred. I samme, 2 skorstene. 1 Høle skæreknivværksted med vandhammer og behørige redskaber, murede vægge og tegltag, 400 rdl. 1 kulhus 4 fag, 6½ al bred, klinede vægge, 40 rdl. 1 slibehus 5 fag, 7¾ al bred, 1 skorsten, 1 værelse, slibeværk. klinede vægge, 100 rdl. Ialt 2200 rdl.
1811 B.taks.B.517-9: Stuehus i øst 16 fag, 9¾ al bred, eg/fyr, murede vægge, stråtag. De 5 nordre fag er mølhus, 3 kværne, 2 vandhjul 6 al høje, 5400 rdl.
1835 sælger Ole Hvasgård møllen med et vadmelsstamperi til Chr. Pedersen Leth. Vadmelsstamperiet bliver dog nedlagt inden den 1. verdenskrigs begyndelse i 1914.
1840 B.518–11: Enden af østre hus er 6 fag møllehus, 10½ al bred med 4 kværne og 2 vandhjul. Stampehuset østen for møllen 4 fag, 10½ al dyb og med stråtag, 150 rdl.
1844 B.taks.: Møllehuset, 2 etager, 12 fag, 12½ al bred. Heraf 5 fag til mølle, 3500 rdl.sedler.
1845 Ved folketællingen beboes møllen af Christen Leth, 42 år gammel og hans hustru, Kirstine Sørensen på 41 år. Hendes far bor i Brabrand.
1854 X.309–3: Ejer, Hans Christen Leth. Mølle på 2 etager, med 4 kværne og underfaldshjul, 4500 rdl.
1867 X.309–9: Stuehus 31+13, bryggeri i mølhus 6+13, bageri 12+12, mølhus på 2 etager. Ialt 970 kvadratalen. Ejer, S.P. Leth.
1870 C. Leths enke sælger møllen for 24.000 rdl. til Jens Dam.
1929 Ved nedkørselen til møllen står en kløvet vildtbanesten. Der er nu stort dambrug på stedet. Møllen er nedlagt for en del år siden.

1978 Der er endnu stort dambrug. Møllebygningerne står ubeboede og bindingsværket bærer tydeligt præg af forfald.

Nr. 112 Dørup Mølle (el. Lillemølle), Hørning sogn.

Årh.S.Årb.29 s.22(b) 23
Årh.S.Årb.43 s. 27.

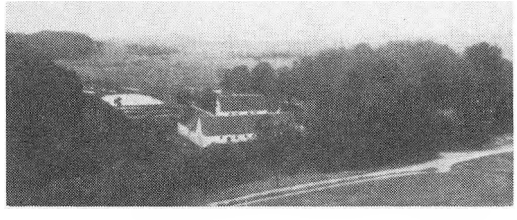

1544 Sk.L.Jb.: Fæster, Rasmus Hansen: 10 mark penge.
1573 Sk.L.Jb.: 10 mark penge.
1581 bliver afgiften nedsat for Michel tømmermand i Lillemølle mod at han vil være til rådighed for kongeligt arbejde.
1590 Kanc.brevb. 13/8: Fæster, Mikel møller. Afgift nedsat med 1½ mark, 2 skl. og 2 album.
1595 går fæstet til Niels Jensen fra Flensted, som giver 1 daler og 1 okse i indskud.
1612 Fæster Niels Jensens afgift: 6½ mark, 2 skl. og 2 album, som Michel tømmermand fradøde.
1625 Fæster, Jens Rasmussen. Samme afgift.
1649 Samme fæster. Samme afgift.
1660 Ifølge kirkebogen hedder fæsteren Niels Jensen i Lildmølle og hans hustru, Mette Sørensdatter.
1664 MA: Niels Jensen 3–2½.
1667 Kb.: »Den blinde dreng Johan i Lildmølle«.
1683 M.G Engb 1138: Denne mølle besidder af en mand, nemlig Niels Jensen. 1 liden overfaldskværn. Over stenen 5 kvarter bred, 2 finger tyk. Ingen fiskeri.
1688 MA: Dørupmølle, gammel MS 3–2–2–2. Ny MS 1-6-3-2.
I 1684 er Ryttergods MS 1–7–2–2½.
1696 R.gods: Niels Jensen, 2 heste, 1 ko, 4 får.
1698 R.gods, s.179: Fæstebrev til Jens Laursen, som Niels Jensen er fradød.
1718 R.gods: Fæstebrev til Jørgen Sørensen, som gifter sig med Jens Laursens datter, Anne Marie Jensdatter, »efter hendes far, som er vanfør«.
1721 R.gods: Et tingsvidne udtaler, at der ikke kan males over 4 skp. korn dag og nat.
1743 R.gods: Fæstebrev til Johan Gothartsen, »som Jørgen Sørensen frivillig oplod ham«.
1736 R.gods: Fæstebrev til Jens Mikkelsen Basse, »som J. Gothartsen frivillig har opladt ham«.
1746 R.gods: Albert Jensen fæster møllen. I 1737 er den blevet kobber og hølefabrik.
1757 Ifølge kirkebogen begraves Albert Jensens mor af Dørupmølle. Hun blev 76 år gammel.
1767 Ryttergods solgt til fæsteren, Albert Jensen, for 650 rdl.
1787 Jes Thomasen, 39 år og hans hustru, Ane Marie Jensdatter bebor møllen.
1792 Ifølge kirkebogen begraves en af Jes Thomasens læredrenge. Han har knust hovedet mod møllehjulet.
1799 B.taks.: Møllehus og ditto værk, 800 rdl.
1822 Ejer, Søren Sørensen. Møllebygningen brænder.
1844 MA 2: Ejer, Søren Sørensen. MS 1–1–3–2. Mark 1–2–3–¾.
1845 Folketælling: Søren Sørensen, 59 år og enkemand. Hans datter, Jensine på 23 styrer huset.

1854 Brandskade på møllen for 1503 rdl. Samlet vurdering 4300 rdl.
1854 X.309–3: Ejer, Søren Sørensen. Tidligere 4300 rdl. Stuehus i syd, 10 fag og 11 al bred. Møllen har 4 kværne, 1 overfaldshjul på 6 al og 1 underfaldshjul på 7 al i diameter, 2630 rdl.
1860 X.309–3: Mølle i nord, 8 fag, 2 etager, 4 kværne. Bygninger 1425 rdl., værk 1970 rdl.
1870 Jens Nielsen. 1880 Jens Peder Pedersen. 1906 Sofus Krohn.
1943 bestod bygningerne af gammelt bindingsværk.
1973 Den 1/7 sælger Rolsgård møllen til VVS mester A. Vestergård, der indtil 1978 har bekostet meget på at forbedre bygningerne (skalmuret stuehus og muret tilbygning). Han har fået opfyldt en utæt dam og renset andre damme. De er dog ikke alle fyldt med fisk.

Nr. 113 Kollensmølle, Adslev sogn.

Årh.S.Årb.31 s.27(b), 28.
Årh.S.Årb.43 s.28.
M.bog s.486. D.M.

1159–1181 Pave Alexander den 3. Cara Insula (Øm kloster) af deres eje 1167.
1581 Kr.Sk.: Fra Hans Lindenov til Kronen. Fæster, Jens Nielsen, 12 ørter mel.
1594 Kanc.Brevb. 2/1: Fæster, Jens Nielsen, 1 ørte afslag.
1594 Afslag, 3 ørter mel.
1598 Sk.L.Regn.: Fæster, Peder Sørensen, som efterfølger Jens Nielsen, 8 daler og 1 okse i indskud.
1609 Fritaget for afgift indtil møllen er istandsat.
1611 Syn: »Hjulene er forløbne og møllehusene bøgfældige. Peder Lassen i Halløf mølle har lavet et nyt vandhjul. Det gamle for forrådnet og ubrugeligt«. Ifølge et tingsvidne, er der medgået 2 tylt træ til reparationen.
1613 Fæster Jens Nielsens afgift nedsættes med 3 ørter mel. Det bliver en permanent ordning indtil 1664.
1614 (Formeret til Kronen i 1611). Fæster, Matz Hansen, 12 ørter mel. Fæster indtil 1663.
1613 Sk.L.Regn.: Fæster, Hans Hansen. 12 rdl. i indfæstning på Kollensmølle.
1625 Fæster Hans Hansen har fæstet en enlig forfalden bolig, som han får lov til at flytte til møllens område og kan på den måde nyde godt af den tilhørende engjord uden at betale extra afgift.
1644 Beboeren forjaget og ruineret, da møllen ligger stille under krigen.
1648 Fæster, Hans Hansen, afkortes 2½ ørte og 2 skp. mel.
1664 MA: Fæster Mogens Nielsen, 12 ørter mel. (Eftergivet 3 ørter årligt).
1683 M.bog 1138: 1 overfaldshjul, sten 9 kvarter. Der er for mange møller i nærheden.
1688 MA: Fæster, Mogens Nielsen. Gammel MS 6–5–. Ny MS 3–3–2–2.
1707 Fæster, Jens Mogensen afstår fæstet af uformuenhed (fattigdom).
1726 Fæster, Rasmus Pedersen fra Nyemøl-

le ved Hadsten. Han har også Kollensgård i fæste.
1728 G.Ryt.8–28.27/3: Skifte efter R. Pedersens hustru, Appelone Sørensdatter, som er død og efterlader sig et 32 fags hus. Mølleværket har mangler for 16 rdl. Boet vurderes til 223 rdl.
1746 Fæster Anders Olufsen. 1754 er der den 26/8 skifte efter Anders Olufsen. Hans enke er Maren Henriksdatter.
1754 udstedes der fæstebrev til Jacob Gothardsen fra Boelsmølle.
1765 R.gods skifte efter Jacob Gothardsen den 2/10. Hans enke hedder Karen Andersdatter. Stiffar: Jacob Rathaus i Boelsmølle. Det ældste barn hedder Gothard og er 10 år gammel.
1766 Fæstebrev til Johan Andersen, som gifter sig med møllerenken.
1767 Ryttergodset sælges til Anna Elisabeth Lassen, Lyngbygård for 1642 rdl.
1787 Folketælling: Niels Høberg, 46 år gammel og hans hustru, Ane Catrine på 45 år.
1790 RA.2215.241: Den 9/7 gives der bevilling til et grubeværk i Coldensmølle.
1799 B.taks.: Stue/møllehus med 2 kværne, 1440 rdl.
1840 B.taks.: 2 overfaldshjul, 6 al i diameter, murede vægge, stråtag, 1 etage.
1844 B.taks.: 2 etager i møllen, 4 kværne, 2200 rdl.
1844 MA nr. 2: P. Rasmussen. MS 3–3–2–2. Mark 3–3–1–2¼.
1845 Folketælling: Niels Sørensen på 23 år og hans hustru, Maren Pedersdatter, som er 24 år gammel.
1865 B.taks: 6480 rdl. Ved brand beløber skaderne sig til 6000 rdl.
1866 X.309–9: Møllen er opbygget efter brand. Ejer, Niels Sørensen. Pány opmålt. Møllehuset 18+12 al, møllebygning i 2 etager 14+12 al.
1873 Møllerenken Gjertrud Pedersen gifter sig med Peder Rasmusen fra Jeksen.
1881 P. Rasmussen sælger møllen til Hanibal Houman for 64.000 kr.
1898–1908 ejes møllen af Søren Jensen fra Nymølle, Nørager sogn på Djursland.
1943 drives møllen af Bjørn Gråe.
1978 Møllens saga er slut. Der står kun en smule af soklen og det stykke af vandkarmen som var støbt. Resten er borte. Et spejderkorps ville gerne have genopført stedet i gammel stil, men efter års stridigheder om restaureringen bestemte Miljøministeriet, at der ikke måtte bygges på stedet, som er det ældst daterede møllested i amtet.

Nr. 114. Ravndal mølle, Mjesing sogn.

Årh.S.Årb. 33 s.61, 43 s.28.

1554 er møllen nævnt, men ikke siden omtalt.
1978 På stedet, som er beliggende i den sydlige del af Tingdalskoven, ses den tildels overgroende mølledam og resterne af den træbevoksede dæmning ved en bæk, som tilløber Illerup Å. Ved dæmningen ligger Mjesing bys stråtækte vandværkshus (1943).

Nr. 115. Illerup Mølle, Dover sogn.

Årh.S.Årb.20 s.107.

1573 Sk.L.Jb.: Illerup mølle, 5 ørter mel.
1579 30/2 får bønderne fra Vrold skov lov til at bryde møllen ned, da den er til stor skade for deres enge. Kongen ønsker noget af byens mark ved Kobbelet og lægger jorden

dertil. Lensmand Claus Glambech skal påse, at møllen straks om foråret bliver nedbrudt, og at bønderne får resten af jorden uden landgilde. Dog skal de give mølleren hans stedsmål tilbage, og så er han tilfreds.

Nr. 116. Svejstrup mølle, Dover sogn.

Årh.S.Årb.35 s.36, 43 s.29.

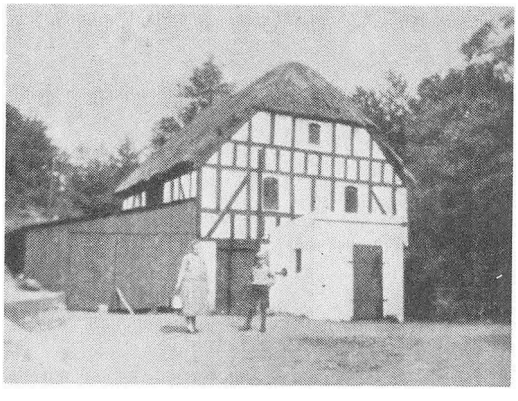

1840 bygges møllen af Søren Andersen syd for et væld, som løber i Vessø.
1871 X.309–9. 16/9: Brandforsikring 3000 rdl. Ejer, Søren Andersen Fisker.
1877 B.taks. 7–9 i Svejstrupmølle: Denne mølle er 6 år gammel. Består af et møllehus på 2 etager og med stråtag. Både møllehus og mølleværk er godt vedligeholdt. 1 nyt, stort overfaldshjul, 600 kr. Vandkarm, 400 kr. Ialt 6000 kr.
1926 ejer: Peder Sørensen. 1929: Johannes Olsen.
1938 Alfred Rasmusen overtager møllen v. tvangsaktion.
1969 Alfred Rasmusen – kører lillebil.
1979 Vandmøllen er i 1 etage, benyttes som garage.

Nr. 117. Bensmølle, Dover sogn.

Årh.S.Årb.35 s.39, 43 s.29.

Bensmølle findes på de gamle kort, hvor vejen Jaungryde/Nygård går over Knydså. Ved Ravnsøs vestbred kan sporene svagt anes i et skovsstykke, vest for broen.

Nr. 118. Knudstrupmølle, Dover sogn.

Årh.S.Årb.35 s.39, 43 s.29.

Møllen lå ved broen over Knudå, hvor åen udmunder i Knudsø.
1406 overtog Kronen møllen efter Henrik Prip. Da åen ingen fald har, må stedet søges ved et væld i nærheden. Dette er Heilskovs teori. Stednavneudvalget mener det er Knudstrup, Vesterbølle S.Rinds herred. Var til 1542 et selvstændigt len, styret under Kalø, helt op i 1688 MA. er der ejendomme, som har Kalø–yding. Syd for Knudstrup en bæk, der ved Vesterbølle har trukket en mølle.

Gjern herred

Nr. 201. Kjærsmølle, Linå sogn.

Årh.S.Årb.15 s.115, 17 s.73 og 45 s.51.

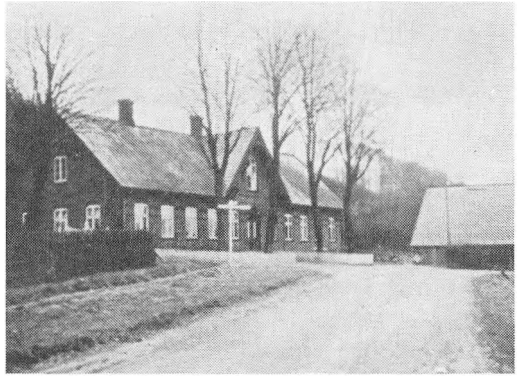

1427 tilhører Kjærsmark Århus Domkapitel og svarer årligt 1 ørte korn.
1578 Kanc.Brb.: Kongen bevilger landsdommer Mourits Stygge til Holbækgård et bekvemt stykke jord af kronens gård Bomholt om andet gods.
1591 Kanc.Brb. 7/7: Bevillingen gentages og skal erstatte opstøvet (oversvømmet) gods.
1608 klager Kronens bønder over, at mølleren lader sit kvæg løbe rundt i deres kornmarker og enge.
1600 C.3–2213: Af Kiersmølle, 8 ørter mel.
1610 X.skat: Mølleren opgiver, at han ingen avl har.
1647 C.3.2212.Jb. og C.3.–2213.Jb.: Fæster, Niels Christensen, 8 ørter mel.
1660 anmoder Universitetet om erstatning for noget jord de har måttet afstå i Skåne.
1660 Den 21/6 udsteder Frederik den 3. et gavebrev på Tved Præbende, som biskop Jacob Mathisen er fradød. Præbendet består af 19 gårde og 10 huse i Århus stift i Tved og Linå sogne. Herunder også Kjærsmølle. På den måde kommer Kjærsmølle til at tilhøre Universitetet.
1664 MA: Ejer, Århus Capitel. Fæster, Niels Andersen. Gammel MS 8 ørter mel, ny MS 5-.
1683 M.bog 1316 s.216: Fæster, Jens Nielsen. Avl: »1 got læs hø. Beliggendes til samme mølle en skov, kaldes Kiers enemærke, består af bøgetræer, fede 8 svin (når olden er), føde 4 høvder, 1 overfaldskværn, vand af vældspring straks ved møllen«.
1688 Ma: Fæster, Jens Nielsen, som kom til mølle i 1678. Gammel MS 5–. Ny MS 1–2–1–0. Af bøgeskov 0–4–1–0.
1701–11: Fæster, Søren Andersen, stævnes for ulovlig fædrift af C. Fischer, Lavenhovgård.
1723–50 Dynes Jensen Mørch.
1736 tilstår synsvidner ifølge Herredstingbogen, at et stort tordenskyl har slået hul på mølledæmningen.
1750 Fæster Jens Hansen Bæhr gifter sig med møllerenken. Da hun dør i 1779 gifter han sig igen den 9/7 med Chr. Højris' enke, Maren Laursdatter Meldgård. Jens Hansen Bæhr dør i 1785.
1786 bortfæstes Kjærsmølle med mølleskyld den 19/11 til Maren Meldgårds søn, Laurs Højris, som er født 1760 i Gødvad. Han får fem sjettedel af jorden og aftægtskontrakt med moderen.
1796 søger Laurs Højris den 2/5 om at overtage den sidste sjettedel jord. Fæsteren i Kannikegården i Alling er død, og den jord, cirka 10 skp. land, lå i Silkeborg amt, hvorimod Alling lå i Skanderborg amt cirka 3300 alen fra jorden og helt omgivet af møllens

jord, hvilket var til stort besvær for begge parter.
1797 svarer konsortiet det 15/4, at denne jordsammenlægning bør ske, enten ved enkens død eller ved fæsteskifte.
Dette jordproblem står skrevet i Universitetets fæsteprotokol for Århus stift 1719–1840. Dette materiale har indtil 1948 været opbevaret ved Rigsarkivet, men blev da flyttet til Landsarkivet i Viborg.
Laurs Højris gifter sig iøvrigt 1. gang med Berete Knudsdatter fra Mollerup. Han gifter sig 2. gang med Anne Dorthea Marie Møller den 11/1 1806. Hun levede fra 1765–1822.
Da Laurs Højris dør i 1804, efterlader han sig 8 børn.
1811 B.taks.: Stuehus sønden i gården, 22 fag, heraf 3 fag i østre ende møllehus med mølleværk, 1100 rdl. 12 fag i vest stuehus, 10 al bred, murede vægge, 6 værelser, 2 skorstene, alt eg og stråtag, 1100 rdl.
1813 Frikøbes møllen for 7000 rdl. med alt tilliggende. Blandt Højris' efterkommere er bl.a. atlanterhavsflyveren Højris. (Se Fra Viborg Amt 1961, s. 153).
1827 overdrages møllen til sønnen Christen Laursen Højris. Han er gift med Ane Marie Harboe. De vies den 20/9 1828. Hun er født i 1792 og dør i 1866. Hun stifter i sin tid et legat, hvis legatportioner skal gå til 2 trængende familier i Linå sogn. Laurs Christensen Højris dør i 1831.
1839 B.taks.: Christen Laursen Højris: Møllehus, 810 rdl. Ialt 3050 rdl.
1857 dør Christen Laursen Højris, og året efter sættes møllen på auktion.
1858 Ved auktionen byder den afdøde møllers bror 16.050 rdl. for møllen, men Anders Kjær Båstrup overbyder ham og får møllen for 16.150 rdl.
1867 B.taks.: 7150 rdl. Ejer, Kjær Båstrup. Stuehus 30+10, mølle 14+12, 2 etager.
1884 B.fors.: Ejer, Anders Kjær Båstrup. Møllen forsikres for 23.295 kr.
1895 sælges møllen til Anders Kjær Båstrups søn, Hans Peder Båstrup. Han indretter senere savværk og foderstofforretning.
1978 Det vides ikke, hvornår overgangen til turbine er foretaget, men på stedet er der nu forretning, som handler med brændselsolie.
1979 Møllen huser nu »Laursen Antik«.

Nr. 202 Skellerupmølle, Linå sogn.

Årh.S.Årb.45.

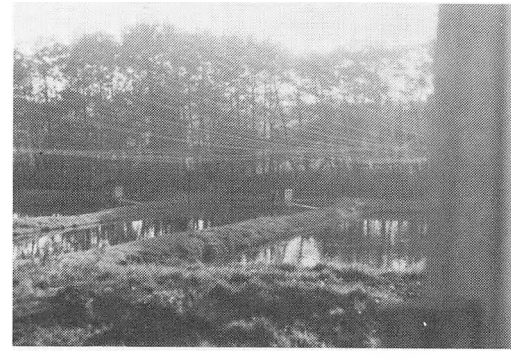

1868 d. 29/2 Brandt: Skjellerup mølle, ejer Jens Danielsen, møllen er 14+12 alen, stuehus: 16+12, bryggers, stald og vognport 5+9 alen.
1879 Ejer: C. Christensen, møllen 14+12 al, 774 Kvadratal = 11,455 kr.
1887–1917 ejes møllen af Isak Jørgensen, da den overtages af V. Heinecke, København, der havde nogle vidtløftige planer om at lave en porcelainsfabrik i møllen foruden bageriet, får eget Elværk i
1917 Brandtak: 2250 kr.
1918 Ejer Ivan Skovgård Pedersen fra d.20/1

1919 Er fabrikken midlertidig ude af drift.
1925 Brænder møllen for ejeren og den indrettes til dambrug, som i
1980 stadig fungerer.

Nr. 203 Linå mølle, kaldes Bøsmølle, Linå sogn.

Årh.S.Årb.45 s.50
Da. Møller s.496
Egeberg, Årh.S.Årb.1928 s.3 og 5.

1595 L.Regn.: Matz Nielsen af Møllegård, som hans far oplod ham: 3 øxen.
(Egeberg mener, at der har været en mølle ved møllvad, men der findes intet skriftligt om dette).
1860 opfører Peder Jensen møllen, tildels af Linå kros gamle udlænger.
1892 overtager hans søn, J.P. Jensen møllen, som kort efter brænder. Han rejser de nuværende bygninger.
1893 X.310–21.B.traks.: Ejer, Peder Jensen. Møllehus og maltgøreri. Forsikret for 15,700 kr.
1914 sælges møllen til Søren Laursen, som i 1945 driver både foderstofforretning, savværk og landbrug.
1978 Møllen er nedlagt, men man forsøger med et lille vandhjul at producere elektricitet til eget forbrug.

Nr. 204 Silkeborg mølle, Linå sogn.

Edv. Egeberg: Silkeborg Slots Historie 3,217ff.
Heilskov: Årh.S.Årb. 1945.
Bisgård: Fra Silkeborgs nybyggertid.
Bisgård: Silkeborg Hovedgårds historie.
Drewsen: Om Silkeborg 1936 s.11.
Trap 1, 1857 s.669.

Det vides ikke egentlig, hvornår den første bro over Remstrup å er bygget og hvornår vandkraften er taget i brug sammen med en ålekiste, for det første skriftlige dukker frem i
1578 da lensmand Mandrup Parsberg lader Ladegården og Slotsmøllen reparere. Fra 1586 findes den første bevarede jordebog (trykt). Den daværende fæster hedder Frans Lassen, og han er pålignet en afgift på 40 ørter mel. Det svarer til 50 tdr. á 100 kg., ialt 5000 kg., idet han skal male 18 tdr. for hver tdr. han får. Det vil sige 18 tdr. × 50 tdr., hvilket giver det resultat, at mølleren har måttet male 900 tdr. for blot at kunne svare afgiften. Ejeren skal til gengæld vedligeholde møllen, hvorfor mølleafgiften beregnes sådan, at halvdelen går til vedligeholdelse og den anden halvdel til forrentning og fortjeneste. Møllerne var ikke nogen guldgrube for Kronen, for vedligeholdelsen kostede ofte mere, end indtægten indbragte. Så var der større fortjeneste på skovene, hvor daglejerne fik 1 skilling for hver alen, de savede, og egetræerne kunne være op til 1 meter i diameter. Skovarbejderne savede i savgrave med store tunge rammesave. Den øverste havde det hårdeste arbejde, men den nederste fik til gengæld savsmuldet i øjnene.
1596 støder man på et nyt møllernavn: Ludvig Bundt (eller Blomme).

1599 får han 2 ørter afslag i afgiften fordi møllen »stod øde nogen uger«.
1596 er der af slottes kasse bekostet 3 rdl. til stål til ringe og langjern (hvilket vil sige den aksel, som bærer møllestenen), og 2 nye skånske møllesten er leveret fra borgmester Niels Pedersen, Århus til den nette sum af 21 rdl. pr. stk.
1603 Fæster, Knud Olufsen. Han klager over, at »huse, underværk og vandværk i nogen tid har stået ganske øde«.
1606 svarer han fuld afgift.
1608 hedder fæsteren Hans Hansen. Han er der i 6 år og har i den tid store omkostninger på møllen.
1610 er der for 4 rdl. lavet et nyt vandhjul af Las Michelsen, Hvinningdal med svend på egen kost.1613 bruger man et lispund stangjern til »lejde og tap«.
1614 ankommer Reinholt møller til møllen. Selvom der fornylig er bekostet en del på møllen, finder han den uacceptabel og får foretaget syn på møllen og noteret dens mangler: Omløbet og vandværket (den rende, vandet løber ind på hjulet i) næst Ladegården har i mange år været brøstfældig, og kan aldeles intet male eller bruge Quernen før det er gjort i stand. Det bliver til en udgift på 106 rdl. Trods istandsættelsen og selvom der er 3 kværne, vil Reinholt ikke betale afgiften fuldt ud. Der må en tømmermand til, og i skrifterne ser det ud som om, at de begge står for fæstet, men at Reinholt flytter over i kroen og lader Peder Hansen om at passe møllen.
1623 betaler Reinholt 5 rdl. i told af 5 tønder mjød, og i 1630 må han af med 1 rdl. for 1 tønde mjød.
1630 Reinholt har en gård i Hesel, Funder sogn med en årlig afgift på 2 tdr. byg, 1½ letpund smør og skov til 30 svins olden (over 30 tdr. land). Den søger han om at måtte bytte med Kronens tiender i Hids Herred. Han får kun Gødvad tiende for 6 dl årligt. Derimod har kroen været en givtig forretning, for han har tidligere lånt dyrvogter Anders Vendelbo 400 rdl. Reinholt slutter sig nu sammen med andre om at drive røveri, men det slipper han knap så heldigt fra, for i 1633 står der i regnskabet. »Givet skarpretteren af Randers 45 rdl. for at rette Reinholt møller og Peder Fisker«. 2 andre efterlyste i samme sag, Giert Johansen og Antoni Johansen berettes der ikke noget om, så det vides ikke, om de også bliver fanget. Reinholts enke, Anne Pedersdatter, får lov til at beholde kroen på livstid mod at betale sædvanlig afgift og foretage nødvendig vedligeholdelse. Uvist af hvilken årsag, beholder hun kun kroen i kort tid.
1616 Givet Laurits møller jern og stål. Han har trende kværne.
1617 Register over pligtsfolk, og hvad de laver:
23. maj: 3 karle fra Funder var i smedjen at slå beslag til møllehjul
4.juni: 3 karle i smedjen. 24 karle lagde møllestien ind i møllen.
5. juni: Thømmermænd hjalp mølleren »at henge møllehjulen« (i balance).
6. juni: 33 af Linå sogn gjorde mølledæmningen færdig »som var udbrøt«.
7. juni: 60 hjalp Thømmermanden at slå pæle ned. 24 af Linå sogn huggede og kørte tømmer af Hårup skov til mølledæmningen. Her har vi nok årsagen til, at det svære, solide egetømmer, kun holdt i cirka 20 år. Selvom vi idag har den opfattelse, at egetræ er uforgængeligt, har det ikke været sådan, når man har benyttet nyhugget træ i stedet for at lagre det først. Ifølge P. Lauring regnede man med 30 års lagring af det egetræ, som blev brugt til kirkebyggeri.1599 Syn for Hids Herred på broen og ålekisten »ved det

store tøbrud ødelagt, så møllen stod i 6 uger«. Esper Nielsen, Herredsfoged, Serup.
1599 2 mænd arbejder i 29 dage med istandsættelsen af mølle og broer.
1612 udtaler tingsvidne fra Hids herred, at møllen »i grunden er slet øde på stigbor, bund og neder broen«.
1617 Givet 90 daler for 2 skånske møllesten, 18 greb brede (d.v.s. 72 tommer, som igen er cirka 2 meter, knap nok).
1619 er der bekostet et nyt yderhjul med ny aksel til 17 rdl. på den mellemste rugkværn, og en ny pande (hovedleje). Desuden bildjern (som bruges til at hugge mønstrene i møllestenen op med). De kendes og benyttes endnu idag.
1621 kvitterer Peder Tømmermand for 1½ lispund jern til ringe og tappe. Desuden klager han over, at det er umuligt at yde det store landgilde, møllen er behæftet med, når han også skal vedligeholde den.
1624 klager han over, at møllen i lang tid har været brøstfældig, og i
1625 frasiger han sig møllen, da den er slet forfalden. Så forfalden, at han hverken kan male eller være i møllehuset. Det bliver nødvendigt at opbygge en ny mølle, så mølleren får 100 daler for arbejdet og overtager så igen møllen. Der er gået bl.a. 2650 alen tømmer til bjælker, stolper, løsholter, stivere o.s.v. Der er lagt loft i møllen, 8 bindinger, 2 lofter højt, og møllerens hus er 4 bindinger og 1 loft højt. Der er medgået 18 tylt fjæl og 900 søm. Murermester Niels Lauritsen, Skanderborg og hans 3 svende syller med sten (grundstenene, som bindingværket hviler på), og der benyttes kalk fra Mønsted kalkgruber. Smeden i Revl har lavet 2 tykke og store langjern fra det nederste hjul op til de nederste nye kværnesten, og han har smedet 120 store spigere og 6 nye ringe om mølleakselen foruden hengsler og beslag og klinker til dørene for ialt 12 daler. Hele byggeriet varer i 16 uger og koster 135 daler. Mølleren får et afslag i afgiften, på 12 tdr. mel.
1625 Jb.: Fæster, Peder Hansen, 40 ørter mel.
1630 får mølleren efter krigen et betydeligt afslag i afgiften, som nu beregnes til 80 daler årligt. Samtidig bliver der indlagt en ny møllesten.
1634 må der 2 nye møllesten til. De købes hos Søren Jensen i Århus og koster 80 daler.
1635 står møllen stille i 11 uger. Afgiften forkortes med 1 tdr. mel pr. uge.
1636 erhverves 2 par møllesten, 18 greb brede. De er anskaffet hos Chr. Mikkelsen i Horsens og koster 80 daler. 2 nye hjul og 1 ny aksel bliver også installeret, og Thomas snedker fra Funder laver 3 nye støvkar, kubber og melbinge (beholdere). Der bliver lagt nye brædder på vandgavlen, og tømrer Niels Andersen fra Sinding har travlt ved det nederste Wandværk, fiel og boll, så dæmningen ikke skal bryde sammen og bortskylles. Der bliver 9 binding hus opsat. Der er da brugt 1042 alen fjæl og tømmer, savet for 1 skl. pr. alen.
1637 får møllen besked om selv at vedligeholde møllen mod at få afgiftsnedslag på 15 tdr. mel. Cancelliet har opdaget, at udgiften til vedligeholdelse er betydelig større end den indtægt, der oppebæres ved landgildet. Derfor nedsættes afgiften 3/10 for lenets møller mod, at møllerne selv varetager vedligeholdelsen. De skånske møllesten var af granit og havde ikke hverken den maleevne eller slidstyrke som de rhinske møllesten. Der var også nok en del sand i kornet, hvilket sled stærkt på møllestenene.
1641 bliver mølleren mindet om en forhæf-

telse fra 1573 angående gratis kornmaling for Randers Hospitals fattige.
1643 er mølleren i restance med 13 ørter mel. På grund af krigen blev der ikke ført regelmæssigt regnskab, så det kan ikke ud af regnskaberne aflæses, om restancen er blevet eftergivet.
1648 er der en større istandsættelse af møllen. Stort brøstfald på mølleværket i vandet, som er sunket. Der skal også nye tværbjælker i ålekisten.
1650 bliver Peder Mikkelsen møller og han får samme afslag i afgiften for vedligeholdelse.
1650 får Kongens hofskrædder, Andreas Søebøtker, møllen. Først i
1663 er handelen dokumenteret i Kronens skøder, og der bliver foretaget syn på møllen af mænd fra Hårup. De noterer, at den søndre Qværn er meget tynd og den østre utjenlig. 3 spænder loft er utjenlig og skal »omligges«. I en gavl mangler en bjælke, 13 al lang (husets bredde), og der mangler leder og fjæl overalt. Syn på det østre hus: Det har været møllerens bolig, men det vil koste 75 daler at få manglerne udbedret.
1667 sidder Peder Mikkelsen endnu ved møllen. Han har sammen med sin datter, Maren Pedersdatter, lejet ålekisten for 100 daler. Da prisen på ål på det tidspunkt var 8 daler pr. tdr., har der skullet en anseelig fangst til, før der har vist sig nogen fortjeneste. Samme år optræder der et nyt møllernavn på arenaen. Møller Anders Jensen stilles for Tinget for at holde ulovlig kro i møllen. Møllegæsterne plejer at få en dram, men flere vidner om, at de har købt øl i møllen.
1669 sætter 4 mænd fra Hårup skel mellem Peder Møller og en glarmester. Anders Jensen kan have mistet næringsvejen som møller ved sin ulovlige krodrift.
1676 er møllerens navn Christian Jensen, og i
1678 giver han 35 tdr. mel i fæsteafgift og 60 rdl. for ålekisten, som er til brug for hans hustru. Samme år forbyder Daniel Fischer de til Silkeborg mølle henlagte, at søge andre møller, hvis de ikke vil risikere deres fæstes fortabelse.
Hvornår hofskrædderen har afhændet møllen står ikke klart, men den er med i skiftet efter Chr. Fischer, selvom MA 1688 udnævner A. Søebøtker til ejer.
1683 M.bog 1316 s.317 Silkeborgmølle: Ejer, Daniel Fischer, som selv lader opvarte (passe). Der findes 3 kværne, 2 rug – 1 maltkværn. Hvert hjul driver sin kværn med underfaldsvand. Kan male både sommer og vinter. Ingen anden herlighed. »Ofen for samme mølle, ved samme mølvand, findes tvende ålekister, som er vel ved magt og skal være temmelig god Olfangst«. Mellem slottet og møllen kaldes jorden »engmåen«, som er blød jord, hvor det er svært at bjerge høsten.
1694 bliver Søren møllers datter gift i Linå med Laurits, smed i Linå.
1696 dør Søren Linhart. Chr. Tielken vies til Sophia Magdalene og bliver stedets nye møller.
1713 hedder mølleren Ambrosius (Rasmussen, Egeberg S.S.– H.3–145). Ambrosius dør i 1721.
1718 Fæster, Hagen Johansen, møllersøn fra Ry. Han er gift med Niels Byskovs datter, Anne Catrine, som også er fra Ry. Hun dør i 1732. Hagen Johansen kommer fra et rigt hjem og har rige slægtninge. Det tegner et billede af den velstående familie, at de ikke ønsker at hjælpe Hagen Johansen, da han kommer i klemme på Silkeborg mølle. Den rige Laurs Nielsens søn fra Mollerup, men bosiddende i København, hvor han har

taget navnet Moldrup til efternavn, begærer møllen sat på auktion.
1720 overtager Kongen Silkeborg gods igen. Det udlægges til ryttergods.
1734 dør Hagen Johansen og i 1736 gifter hans enke sig med den nye møller, Niels Jensen Gylling. Fæstet afbrydes den 19/10, og han drukner året efter.
1738 hedder enken Genete Lauritsdatter Rømer, og hun tiltales for at have hugget en eg på 1½ alen i diameter.
1739 Den 20/4 er der skifte efter Niels Jensen Gylling. Det ser ud til, at hans enke bliver i møllen, for ved skatteberegningen af folk uden for bønderstanden, har hun tre tjenestefolk og betaler 3 rdl. og 48 skl. i skat.
1739 bliver Genete gift for tredie gang. Denne gang hedder ægtemanden Thomas Sørensen og er født i Tarskovmølle. Han dør i 1742.
1744 bliver J.B. Leidner gift med Margrete Rømer (Genetes søster?).
1750 dør Margrete Rømer, og enkemanden gifter sig med Christiane Margrete Ellerup, hvis farbror har været degn i Vinkel/Rind. Hun dør allerede den 9/10 1750.
1755 opretter han ægteskabskontrakt med Mette Ørsted
Ved syn opgives møllerens hus til 29 fag og møllen til 12 fag.
1767 sælges R.godset Silkeborg til ritmester Hans v. Hoff for 38.000 rdl.
1777 brænder bindingsværksladen. Nye opføres med grundmur.
1801 Folketælling: Peder Hansen, 28 år. Hans hustru hedder Charlotte Amalie Nielsdatter. Hun er 26 år og de har 2 børn.
1809 B.517–15 den 4/5: Møllehuset brænder. Der har tidligere været forsikret for 1500 rdl. I 1809 for 10.000 rdl., som nedsættes til 6.500 rdl.
1813 B.517–4. nr.669: Takseret opbygning efter brand. Møllehuset nordøst, 9 fag, 11¾ alen bred, på østsiden 7½ al høj, på vestsiden 9½ al høj. Bygget af brændte sten, fyrretømmer, lyngtækket og med 3 rækker teglsten, 2 rugkværne, 1 maltkværn, 1 hvedekværn og 1 pillekværn. Møllen drives af 3 vandhjul. Takseret til 10.000 rdl.
1844 MA: Ejer, Statskassen. Fæster, Asmusen.
1845 J.C. Drewsen skriver i sine erindringer, at hans sønner var de første, som indførte turbiner i Danmark.
1857 Trap 1.s.669: Papirfabrikken har 3 turbiner og 3 vandhjul, 13 store hollændere og 2 donkins papirmaskiner og har en vandkraft på 120 HK. Fabrikken leverer daglig 4–5000 pund papir og beskæftiger 116 mandlige og kvindelige arbejdere.
1865 X.309–9: Opmåling af erhvervsbygninger:
Fabrik, 112 al lang, 24 al bred, 2 etager, tilbygning 24+8½, 1 etage.
Lager, 38 al lang, 8½ al bred, 1 etage 23½al+18½ al bred.
Kjedelhus, 19 al lang, 14 al bred, 1 etage.
Lager, 17 al lang, 17 al bred, 2 etager.
Forsikringssum, tidligere 31.900 rdl. Nu 53.670 rdl.
1872 L.Both, Danmark: 130 HK vand og damp. 1 meelmølle med 7 kværne.

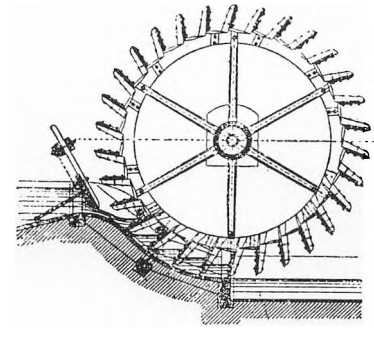

Brysthjul.

Nr. 205 Sminge mølle, Voel sogn.

Da. Møller s. 557
Årh.S.Årb. 45 s. 52
Østj. Hjemst. 45 s.43.

1864 opføres møllen af Smingegårds ejer, som giver den til sin søn, Thomas Møller. Han sælger den i
1892 til Jens Jensen, som allerede afhænder den i 1898 til Johan Christensen. Han har til gengæld møllen indtil 1935, da Jens P. Rasmussen overtager den.
1866 X.309–9 Brandtaks.: Sminge Vandmølle. Ejer, Thomas Nielsen møller. Ej før takseret. Møllehuset med værk, 2 etager, 12¾ + 12¾ = 338 alen^2.
1945 beskrives møllen som værende af træ, forfaldent, med udvendigt møllehjul og 2 kværne. Indeholder korn- og forderstofforretning. Stuehuset af grundmur. Der er nu gartneri på stedet, men mølledammen er bevaret.

Vildtbanesten ved Borum.

Nr. 206 Søbyvadmølle, Gern sogn.

Årh.S.Årb.45 s. 52
Jyd.Saml.5R, 2.B.s.311.

1349 skænker bisp Gunnar i Ribe møllen til provsten i Tvilum kloster.
1547 Da. Mag. 4 R. s. 271! Menige lodsejere i Sall sogn mod Erik Westeni, Søbygård: for en mølledam ved Søbymølledammen, skal oprenses hvert år, da den bortstøffer deres enge.
1578 Kr.Sk. til Parsberg, Hagsholm. Fæster, Peder Andersen, MS 20 ørter mel.
1610 X.skat: Fæster Frands Pedersen.
1664 MA: Ejer, Anna Lykke, Møllen er under gårdens takst.
1674 Gern H.Tingborg: Tames Hansen af Saubroemølle har stedt og fæstet Søbyvadmølle af Jens Poulsen på Søbygård. Mølleren s far, Hans Tammesen, afstår en anden mølle til Niels Pedersen, Toebekmølle i Galten herred.
1683 M.bog 1178: Fæster, Tames Hansen, 1 kværn, underfaldsvand, temmelig søgning.
1704 dør Tames Hansen, 55 år gammel. I 1728 dør ifølge samme kirkebog Anna Albertsdatter af Søbyvadmølle, 86 år gammel.
1709 Skifte efter Peder Christensen. Hans enke, Anna Rasmusdatter
1719 sælges Søbygård og Søvyvadmølle til

Kronen og udlægges til ryttergods. Afgiften fastsættes til 10 tdr. mel årligt.
1726 Fortæller kirkebogen, at Søren Nielsen dør og efterlader sin enke, Anne Rasmusdatter. De har ingen fælles børn, men et 35 fags hus.
1731 troloves Niels Christensen med Maren Pedersen Leth.
1743 X–skat: Niels Christensen af 3 tjenestefolk, 5 rdl.
1754 Kb.: Niels Christensens og Maren Michelsdatters søn døbes Peiter Fabich.
1767 sælges ryttergodset Søbygård og Søbyvadmølle for 36.800 rdl. til Beringskjold, Århus.
1776 Fæstebrev til Frans Stormgård »af Christen Nielsens enke og give den gamle Niels Christensens enke aftægt«. Med møllestampe og ny boghvedekværn. På grund af lang og tro tjeneste, ingen indfæstning. Dateret 25/4.
1778 G.200–4 Tårupgård: Kontrakt med murermester Gert Jensen Mørup af Søbygårdsmølle om Qvols kirkes istandsættelse.
1787 Folketælling: Michel Nielsen, 36 år. Hans hustru er Zidsel Jørgensdatter. 2 søskende nyder ophold i møllen.
1801 Folketælling: Zidsel møller er 53 år og enke efter sit 2. ægteskab. Hendes søn, Hans Henrik, er 18 år og ugift.
1813 B.517A–4 løbenr. 666: Ejer, grev Friis. Møllerens navn er Stormgård. Stuehus 10 fag, 8½ al bred, eg/fyrtømmer, stråtag, 600 rdl. Møllehuset sønden for stuehuset 6 fag, 12 al bred. 4 kværne, rug–, hvede–, pille– og maltkværn med 2 vandhjul, 3000 rdl. Ladehus i vest 12 fag, 8½ al bred, 400 rdl. Fæhus i nord 5 fag, 7 al bred, 150 rdl. Møllestald 8 fag, 7 al bred, 250 rdl. Ialt 4400 rdl.
1843 Brandtaks.: Et hus østen for møllen 4 fag, 7½ al bred. I venstre ende ibygt et spændhus på 3 fag, 7½ al bred. Fyrtømmer med lyngtag. 130 rdl. og tilhørende Stormgård.
1844 MA.nr.1: Ejer, Søbygård. Fæster, Stormgård. MS 3–1–2–0.
1850 B.518–7: Stuehus i øst 7 fag, 8½ al bred, murede vægge, stråtag, fielgulv. Møllehuset syd for stuehuset uforandret, 3000 rdl. Lade i vest, fæhus i nord.
1845 Fæstebrev til Jens Jacob Stormgård den 5/7. Han giver 100 rdl. i indfæstning. Sålænge hans mor lever, skal han give 60 rdl. i landgilde. Efter hendes død skal han af med 100 rdl.
1855 bliver de nuværende bygninger opført med stort dampbageri, som har været i drift helt op til 1945. På møllen findes grevens bogstaver i støbejern.
1925 sælger grev Friis møllen til Laurits Andersen, som også har møllen i
1945 og lader vandhjulet udskifte med en turbine.
1965 bliver vejen reguleret og kommer til at gå, hvor kroen havde ligget i 250 år. (Se dens historie i Østjydsk Hjemstavn 1966).
Møllen skifter ejer på det tidspunkt, hvor møllen og bageriet sættes ud af drift.
1978 Den nuværende ejer har i den gamle beboelsesbygning indrettet en hyggelig restauration, hvor både stuer og inventar er holdt i gammel stil. Turbinen leverer varme til både kro og privatlejlighed.

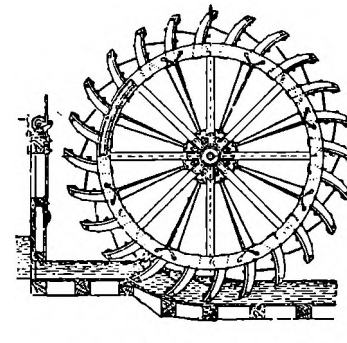

Underfaldshjul.

Nr. 207 Skannerup eller Lillemølle, Skannerup sogn.

Århs.Årb.45 s.54
Da. Møller s.494

1498 ÆDA 2.s.46: Lovhævd på mølle med gods.
1458 Århus bisp. stednavne har sat spørgsmålstegn ved navnet, da det vrimler med »Lillemøller«.
1596 L.regn.: Niels Lassen i Lillemølle får 2 skånske møllesten.
1598 Bekostet 11 daler og 1 mark på møllen og brugt 6 pund Osmund (Dansk jern).
1606 Møllen er meget brøstfældig, og lensmanden må sørge for både håndværkere, materialer og bevilling til det hele.
1614 Jb.: 14 ørter mel, 1 svin. Søren Nielsen fæster Soulgård og giver 18 rdl. i indfæstning.
1624 afkortes (nedsættes) afgiften med 6 ørter mel, fordi møllen har stået stille i 6 uger. Der er på møllerens bekostning erhvervet et nyt inderhjul.
1638 Møllen fries for afgift, da tingsvidner sværger på, at den står øde.
1638 Givet C. Mikkelsen Horsens 24 rdl. for 1 møllesten på 16 greb.
1638 underkastes møllen en større reparation. Der anvendes ialt 3090 alen tømmer og fjæl, og tømmermanden, Søren Rasmussen fra Noringmølle, får 40 daler for arbejdet. da han er færdig med arbejdet, bruger han summen som indskud i møllen.
1651 X-skat: Søren Møller, uden avl. Den møller blev ved møllen.
1664 MA: Fæster, Søren Rasmussen. 14 ørter mel, 1 svin. MS 9–2–.
1683 M.bog 1178: 2 overfaldshjul, 2 kværne, temmelig søgning.
1688 MA: Fæster, Niels Eriksen. Gammel MS 9–2. Ny MS 4–2.
1695 Gern Kb.: Niels møller i Lillemølle.
1706 Kb.: Den 18/4 begraves Niels Eriksen. Han blev 57 år.
1706 Kb. 3/10: Chr. Gregersen troloves med enken, Maren Sørensdatter. Chr. Gregersens far er Gregers Jensen Holst i Ans (Grønbæk Kb. 1697).
1710 Svostrup Kb.: Søren Andersen i Lillemølle vies til Helle Pedersdatter af Sminge.
1716Kb.: Søren møllers hustru, Helle Pedersdatter, begraves. Hun blev 25 år.
1717Kb.: Den 5/12 døbes Søren møllers og Anna Sophie Lauritsdatters barn: Helle.
1736 Den 13/6 fæster Laurits Nielsen møllen efter Søren Andersen. Besætningen består af 4 bæster, 4 køer, 4 ungnød, 6 får. Møllen er ryttergods.1740 Kb.: Den 16/10 begraves Laurits møller. Han døde i en alder af 71 år. I 1945 står hans gravsten på kirkegården og oplyser, at han var født i Ostrup (Toustrup) i 1669, da hans far og morfar var møllere i Brøndsmølle. Fra 1719–36 var Laurits Nielsen fæster i Rødemølle Houlbjerg herred. Da han flyttede til Lillemølle, fik hans søn Peder fæstet i Rødemølle, hvor han døde i 1749 (Se Vandmøller i Viborg Amt og Dallerup sogns historie).
1741 Kb.: Peder Pedersen, Hougård af Farre forloves med Mette Povelsdatter.
1768 Kgl. skøde til Christian Hvas. Hans hustru er Kirsten Sørensdatter. Prisen for møllen er 1599 rdl.

1787 Folketælling: Michel Andersen Gierager, 32 år. Hans hustru, Karen Christiansdatter er 19 år. Hun er født i møllen, hvor også hendes 2 yngre søskende har ophold.
1801 Folketælling: Ejer, Peder Nielsen Fabik, 46 år. Hans hustru, Ane Kirstine Falch, 46 år. Hun har 3 børn fra et tidligere ægteskab, og børnene hedder Søren(søn) til efternavn.
1811 Den 11/3 sætter møllerdrengen ild på møllen som hævn, fordi han er blevet jaget bort. Han har solgt noget korn og selv beholdt pengene. Han havde en hård og brutal stedfar, til hvem han ikke turde komme hjem efter at være blevet jaget bort fra møllen, hvorfor han foretog den fortvivlede handling, at brænde møllen af. Da møllerens 7 årige søn indebrændte blev han dømt for mordbrand, og selvom præsten værgede så godt for ham, som han kunne, blev møllerdrengen alligevel henrettet den 4/12 1811. Han blev halshugget af skarpretteren fra Odense og stejlet på Århus galgebakke. (læs mere om den triste historie i Århus Stifts Årbog 1908 s.60 ff).
1811 Den 14/8 brandtakseres den nye mølle. Ejer, Jens E. Velling. Møllehuset sønden for gården 6 fag, 9¾ al bred, øst/vest, eg/fyrtømmer, murede vægge, stråtag. Med 2 vandhjul hver 5 al i diameter, overfaldsvand, 4 kværne, malt-, rug-, hvede- og grubekværn samt stjernhjul. Jens Andersen og Søren møller er taksationsmænd, og de vurderer møllen til 4000 rdl.
1834 Folketælling: Niels Pedersen Kjeldsen, 37 år. Hans hustru, Kirsten Marie Thøgersdatter, 31 år.
1845 Folketælling: Niels Schested, 42 år. Hans hustru, Kirsten Marie Thøgersdatter, 42 år.
1882 sælger sønnen, Jacob Schested møllen til Jørgen Schou, hvis hustru er Nielsine Kofoed. Jens Jacob Schested d. 16-6-1853

1896 sælger Jørgen Schou til Rasmus Rasmussen. Efter hans død i 1929 driver hans enke møllen.
1946 får sønnen, Otto Rasmussen stilling som uddeler i J.A.F. Siden da har møllen ikke været i drift, men er blevet vedligeholdt.
1978 Mølleriet kan være den velholdte bindingsværksbygning, som blev rejst efter branden i 1811.

Nr. 208 Karolinelund mølle, Skannerup sogn.

Årh.S.Årb. 1945.

Ca. 1860 bygges møllen af P. Flensted, som i 1864 sælger den til A. Andersen Juul, der netop er hjemvendt fra krigen.
1868 Brandfors. erhvervsopmåling: Den 6/6 Holmstol Vandmølle. Ejer, A. Andersen Jull. Vandmølle i 2 etager 18 + 12, stuehus 29+12, vognport, lade 5+12.
1912 overtager en søn af samme navn møllen, men han sælger den i
1919 til Jens Christensen, som driver møllen med 2 vandhjul.
1940 var den hårde vinter, hvor isen satte sig som en krave på 15 cm. tykkelse over

dæmningen. Da det begynder at tø, slider isen dæmningen itu, og på få øjeblikke tømmes mølledammen og oversvømmer engene på de lavtliggende områder. Der støbes en ny dæmning, men den vælter 2 gange, inden man får strømmen under kontrol. Vandets energi leverer i 11 år elektricitet i Gern by. »Danske møllers venner« har fået inventaret overladt til reparation og vedligeholdelse af andre møller. Møllen ejes i dag af Jens Christensens søn, Børge Lindberg Sørensen, som i sin tid overværede, at dæmningen sprang og mølledammen løb ud.

Nr. 209 Truestmølle, Tvilum sogn.

Midtjyllands Avis (med foto).

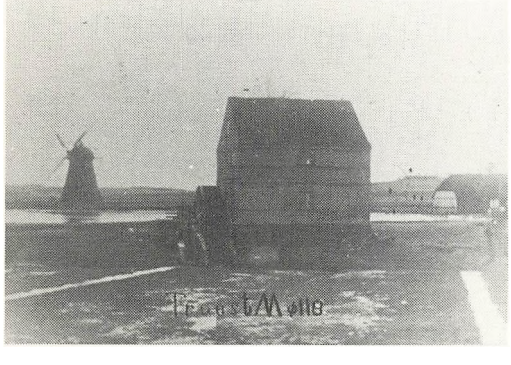

1866 X.309–9: 18/6 brandtaks. og arealopmåling: Ejer, Thøger Sørensen.
(På fotoet er der også en vejrmølle, men den er forlængst borte. Bygningerne er netop istandsat og fremtræder som nye.)
Stuehus 23 al. + 12, mølle i 2 etager 14 al + 13, ialt 640 kvadratalen.
Mølledammen er nu dambrug, og den nuværende ejers navn er Knud Jacobsen.

Nr. 210 Pøtmølle, Hammel sogn.

Århs.Årb.37 s.77 og 45 s.57.

1485 ÆDA.2.85: Pantebrev i halvpart af Pøttmøll af væbner Peder Stafensen.
1487 ÆDA: Pantebrevet overføres til biskop Eyler i Århus.
1618 Sil.L.regn.: Givet Mads møller i Pøttmølle 6 rdl. for et inderhjul han gjorde til Katvadmølle.
1664 MA: Ejer, Jernit. Fæster, Las Nielsen. Gammel MS 16 ørter mel. Ny MS 10 tdr. HK. Ligger først på den anden side bækken i Houlbjerg herred, Viborg amt.
1683 MA: Ejer, Frisenborg. Fæster, Jens møller. Gammal MS 10. Ny MS 3–1–2. Af jorden 1–3–0–1.
1683 M.bog 1319: Fæster, Anders Rasmussen. 1 overfaldshjul, 10.550 kvadratalen jord.
1688 M.bog 1178: Fæster, Anders Rasmussen. Vand af to små vældspring.
1704 G.341: Skifte efter Jørgen Ibsen Jægers hustru, Karen Pallesdatter.
1706 G.341: Skifte efter Jørgen Ibsen Jægers hustru, Christine Sophie Keye.
1719 G.341–378: Skifte efter Jørgen Ibsen Jøger, birkedommer. Hans enke er Margrete Vifvild.
1732 dør sønnen, Frederik Jørgensen. Hans mor er Jørgen Ibsen Jægers enke, Margrete

Vifvild. Hans tre brødre og en søster, som er gift med hr. Oluf Rask skal arve, men hr. Oluf Rask afskriver på sin hustrus vegne hendes arv.
1740 G.341–379: Skifte efter birkeskriver Niels Sahnager, hvis enke er Christine Catrine Ibsen. Hun har efter sin bror, Jørgen Ibsen, som er død i 1719, arvet hans andel på 100 rdl. og en del sølvtøj fra deres fars bo.
1743 X– skat: Pøtmølle beboes af birkeskriver Chr. Soetman. Han betaler 14 rdl. i skat af 4 tjenestefolk, som benytter den avl, der hører til møllen.
1782 Fæster, Søren Jensen Woldbye. Hans hustru er Ane Catrine Dryer.
1787 Folketælling: Ane Catrine Woldbye, enke og 50 år. Hun har 1 datter på 13 år.
1801 Folketælling: Ane Catrine Woldbye, enke og 70 år. Hun har Pøtmølle i fæste med jord.
1806 Frans Stormgård, gårdmandssøn fra Hads herred.
1833 får Frans Stormgårds søn fæstet. Hans navn er Jens J. Stormgård og han er gift med Christine Dorthea Gade.
1845 Folketælling: Anders Hansen, 54 år. Hans hustru, Christine Nielsdatter er 27 år.
1859 anlægges den store mølledam, som i 1862 gennembrydes under tøbrud.
1861 Møllebygger Ludvigsen. 1864 Ortved. 1877 Jens Laursen.
1865 anlægges fiskedamme, hvoraf der nu er 6 tilbage.
1870 indrettes der savværk, som fremstiller tagspåner.
1867 X.308–3.Brandtaks.: Møllehus syd/nord, 11 fag, 11½ al bred, 2 etager, bindingsværk, asfalttag (tagpap). Bygningen ny, værk ikke indlagt. Gammelt møllehus med værk, 1450 rdl. Stuehus i nord, bindingsværk, stråtag.
1883 Chr. Adelhart Simonsen.
1978 Der er nu restauration, som er godt besøgt, særlig i sommerperioden. Der er også mulighed for overnatning for de, som har lyst til at nyde udsigten og den skønne natur mere end en enkelt dag.

Nr. 211 Rampesmølle, Søby sogn.

Årh.S.Årb. 1945.

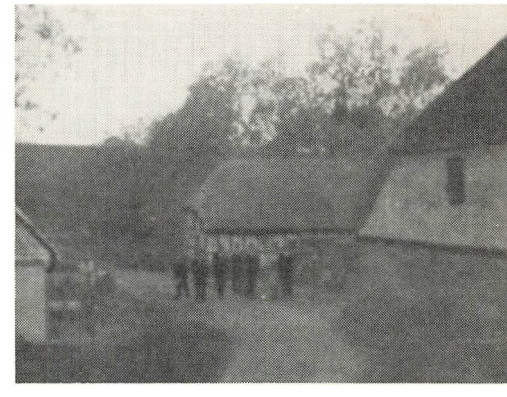

1511 8/2 er Rampesmølle nævnt i Rigets Forfølgelsesbog.
1602 Videsse på lovhævd.
Møllen findes ikke angivet i X–skatterne 1610–50.
1639 Sil.L.Regn.: Forbrugt i Rampesmølle: 1 nyt vandhjul, 2 tylter træ og 1 ny møllesten. Møllen må tilhøre Kronen, men er ikke nævnt i Kronens Skøder.
1664 MA: Fæster, Jens Hansen. Gammel MS 24 ørter mel. Ny MS 15 tdr. HK samt 7½ tdr. HK af en gård. Ejer, fru Anna Lykke.
1683 M.bog: Fæster, Søren møller. 2 kværne, 2 overfaldshjul, vand af en bæk fra Farremark.
1688 MA: Fæster, Christen Sørensen. Ejer, Søbygård. Gammel MS 15–. Ny MS 4–2.
1719 sælger M. Poulsen Søbygård med bon-

degods til Kronen. Det udlægges som ryttergods.
1723 Ryttergodsskifte efter Christen Sørensens hustru, Maren Mortensdatter. Hun har mange børn over myndighedsalderen, men da hendes svigersøn, Peder Rasmussen overtager fæstet, er hans hustru, Margrete Christensdatter, død.
1736 Ryttergodsskifte efter Peder Rasmussens hustru, Anne Kieldsdatter, hvis far er Kield Jensen, Tårup.
1739 Ryttergodsskifte efter Peder Rasmussens hustru, Bodil Andersdatter. Hendes mor er Karen Pedersdatter fra Frisensborg gods, og hendes stedfar er Olle Madsen, Grensted by og sogn.
1754 G.Ryt.: Fæstebrev til Peder Andersen fra Skårup.
1767 Ryttergodset sælges for 454 rdl. til Søbygård. Fæsteren er Peder Andersen, som skal betale 13 rdl. i landgilde.
1780 G.344–2: Fæstebrev til Gert Christian Degner. Han giver 100 rdl. i indfæstning og kræver fripas for alle de sønner, han måtte avle, men må bøde med 30 rdl. for hver. (Han kunne på det tidspunkt ikke vide, at 9 år efter var hans forbehold overflødigt).
1787 Folketælling: Geerdt Christian Degner, 30 år. Hans hustru, Kirsten Pedersdatter er 27 år. Hustruens forældre, Peder Andersen på 70 år og Margrete Pedersdatter på 61 år.
1801 Folketælling: Geert Degner, 47 år. Hans hustru, Kirsten Pedersdatter, 41 år.
1812 Ejer, grev Friis. Fæster, Gert Christiansen. Mølle i østende af stuehus, 4 fag, 9 al bred, 2 kværne, 600 rdl. Ialt 1000 rdl.
1824 Den 30/12 udstedes der fæstebrev til Gert Christiansens søn, Peder Gertsen. Afgiften beløber sig til 40 rdl., 1 lam, 1 gås og 20 æg.
1840 B.518–7B, B.taks.: Ejer, Søbygård. Fæster, Laurs Christensen fra Lyngå. Stuehuset sønden i gården, 8 fag, 9 al bred, 240 rdl. Møllehuset ibygt stuehusets østre ende, 8 fag, 9 al bred med 2 overfaldshjul, 1 aksel 9¾ al lang og 13" tyk, 1 aksel 8 al lang og 15" tyk, 200 rdl. Ialt 440 rdl.
1845 Folketælling: Laurs Christensen, 29 år. Hans hustru, Johanne Jensdatter, 30 år.
1845 Køber Laurs Christensen mølle med bageri af Søbygårds ejer, grev Friis.
1884–1912 ejes møllen af Kristian Pedersen. Derefter overtages den af skiftende ejere.
1926 Ved tvangsauktion sælges den til Roldsgård, Horsens. Han istandsætter møllen, indlægger turbine til erstatning for vandhjulene, som er brudt sammen i 1918. Roldsgård sælger kort efter møllen til Gravgård, hvis slægt endnu beboer møllen og nu bruger vandkraften til at male korn fra de 30 tdr. land jord, som hører til møllen.
1967 holder man op med at male korn for andre, og 1970 ophører man med at fremstille strøm til eget forbrug.
1978 Møllen har en køn beliggenhed, og det er at håbe, at den må stå i endnu mange år, selvom bindingsværksbygningerne synker »halvt i knæ«.

Nr. 212 Tiierbæk mølle, Sporup sogn.

Årh.S.Årb.38 s. 4 og 49 s.99.
Østj.Hjems.67 s.136 og 73 s.18.

1533 Jens Sejersen fra Farre køber Brazengård og et møllested, kaldet Tiierbæk. Han får kongelig tilladelse til at opføre møllen. Han dør i 1544.
1533 den 26/3 Kong Frederik den 1. reg.: Tilladelse til at opbygge et gammelt møllested.

1620 Ifølge E. Egebjerg bliver den gamle selvejergård udlagt til officersgård.
1640 Sil.L.Jb.: Laurits Fog er opført som beboer og fri for afgift.
1663 bliver Laurits Fog gift med Karen Christensdatter. Hendes forældre bor i det halve stuehus (sikkert officersboligen, som er blevet ledigt efter krigen). For dette indskyder hendes far, guldsmed Christen Hansen lidt penge i gården.
Karen bliver træt af sin husbond og finder sig en elsker med hvem, hun går temmelig åbenlyst til værks. Nu synes hendes mand at være en uoverstigelig hindring i hendes forening med den elskede, så hun bestemmer sig for at skaffe ham af vejen. Elskerens bror får fat i noget Maccarium, som må være et giftkoncentrat, men i dag desværre ikke kendt hverken på apoteker eller på bibliotek. Stærkt har det under alle omstændigheder været, for da Karen blander det i sin mands øl om eftermiddagen, er han allerede død, inden man kan få fat i præsten om aftenen. Laurits Fog bliver begravet, men rygterne om hans død er så vedvarende, at han 8 dage efter bliver gravet op igen. Elskeren flygter, men Karen tilstår giftdrabet og bliver indsat i Silkeborg Slots fangehul. Der bedårer hun fangevogteren og får ham til at flygte sammen med sig. De kommer godt nok over broen, men bliver derefter pågrebet. Han bliver lagt i Bremerholms jern, og Karen henrettes. På den måde afsluttes møllens sidste dage i retsbogen.
1668 vidnes der ved forhøret, at Jens Michelsens dreng kom for at spørge, om de måtte komme til mølle og få malet noget malt.
Karens far, guldsmed Christen Hansen, kører fra møllen med en møllesten, som han har 4 heste spændt for. Han siges at være kørt til Bøstrupmølle, men da han ikke er nævnt der som fæster, er det antageligt, at han har solgt møllestenen, som dengang kostede et sted mellem 20 og 40 rdl. på et tidspunkt, hvor en tønde rug kostede 1–2 rdl.
Der bliver holdt byggesyn, og Chr. Fischer, Silkeborg Slot er ivrig efter at erhverve gården, som er på 14 tdr. HK.
1664 MA nævner ikke møllen, og ved synet 1671 betegnes den som øde på jern, sten og alt.

Nr. 213 Brøndsmølle, Dallerup sogn.

Årh.S.Årb.45 s. 99 (billede).
Alfred Kaas: Låsby sogns historie
Østj.Hjems.75 s.15

1669 Gern Herreds Tingbog s. 80: »Da vel Kronen have møllen, idet de hævder, at den ligger på Kronens grund«. Der redegøres for ejerforhold, og Knud Jespersen og Peder Rasmussen møder op med deres gamle skøder og pergamentbreve, hvoraf det første daterer sig tilbage til 1581 og er underskrevet af vidnerne Seyer Lauritsen, Voldby og Seyer Andersen.
1588 har Jon Andersen, herredsfoged og fæster af den ene Karlbygård, vidnet, at han har bygget møllen, som kaldes en skovmølle, samt købt en gård i Toustrup.
1599 overgår den ære Jon Andersen, at hans hustru frit kan sidde ved gården, hvis hun da overlever ham.
1610 X.skat.: Fæster, Michel møller, Ingen avl.
1631 får mølleren lovhævd på gården i Toustrup samt på Brøndsmølle i samme by af 12 jordejende bønder og gildemænd. Hans datter, Maren, er gift med præsten i Houlbjerg herred, Christoffer Danielsen. Hans

anden datter er gift med præsten i Skivholme, Christen Nielsen.
1664 MA: Fæster, Laurs. Sørensen. Den Laurs Sørensen, som ved retten i 1669 vidner, at han har boet i møllen i 32 år.
1669 får arvingerne møllen tilkendt som rette arvinger efter salig Søren Jensen. (Om Laurits Sørensen har været hans søn, findes der ingen dokumentation for, men navnet Søren-søn passer godt nok).1675 Skøde, dateret 13/3 fra Knud Jespersen og Inger Andersdatter, som sælger møllen til Jens Andersen. Mollerup.
1683 M.bog 1176: På marken ligger Brinsmølle, som Knud Jespersen og Peder Rasmussen ejer. Fæsteren er Niels Jensen, som efterfølger sin svigerfar, Junger Lauritsen (sikkert Jon Andersens barnebarn). Han skildres i Århus Stifts Årbog 1938 s. 29 og 1918 s. 36 som hoven og brøsig. Hans søn, Laurits Nielsen bliver først møller i Rødemølle i Houlbjerg herred, siden i Lille/eller Skannerupmølle i Gern herred. Hans søn, Peder Lauritsen, bliver ved Rødemølle. Omtalte Niels Jensen er gentagne gange sættedommer ved Gerns Herredsting, skønt han i 1708 må indrømme, at han hverken kan læse eller skrive. Han dør i 1733.
1743 X-skat.: Mølleren. Laurs Poulsen, ejer en halv herlighed, som han har pantsat. Møllen er liden og ringe, manden i slet tilstand. 5 rdl. i skat.
1756 B.24–694 s.276: Niels Sørensen sælger møllen til Chr. Hansen Bonzach.
1757 Amtsskat Christen Hansen Bonzach: MS 1–0–2–0.
1763 B.5C–213: Skifte efter Christen Hansen Bonzach. Hans enke er Anne Sørensdatter.
1787 Folketælling: Madamme Nolstrup, 25 år og enke.
1799 B.taks.: Sr. Buch. Stuehus, 650 rdl. Mølle og værk, 400 rdl. ialt 2610 rdl.
1801 Folketælling: Andreas Mathiasen Buch, 56 år gammel og enkemand.
1821 sælger Friis møllen til Vilhelm Skalstrup. Han skildres i årbogen som en retskaffen mand, som er god imod småfolk. Ved overtagelsen bliver møllen igen takseret.
1821 B.517A–4.B.taks.: Møllehuset i østre side, 2 etager, 6 fag murede vægge, stråtag, 2 vandhjul, 2000 rdl. Hele gården forsikres for 9760 rdl.
1829 dør Vilhelm Skalstrup, og Laurits Stilling overtager møllen. Han var banebrydende for landbrugets fremme og var i en årrække amtsrådsmedlem.
1834 Folketælling: Lars Stilling, 37 år. Hans hustru, Christine Schalstrup, 33 år. Hendes mor, Sophie Skalstrup, er 70 år og bor også i møllen.
1843 B.518–7: Toustrupmølle. Ejer, hr. Stilling. En bygning sydøst for stuehuset, 7 fag, 16½ al bred, eg/fyrtømmer. Indrettet til møllehus, og hvis værk drives ved hestekraft. 1 rugkværn, 1½ al bred og 9" tyk, loft over 4 fag, 1200 rdl.
1845 Folketælling: Lars Stilling, 45 år. Hans hustru, Christine Schalstrup, er 43 år og født i Vindum. Desuden er der lærerinde Caroline Bølk på 19 år og født i Århus.
1854 Lars Stilling sælger kirken og tiendet til bymændene i sognets byer.
1865 afhænder Stilling møllen til sin svigersøn, Jens Chr. Saabye. Han sælger den til sin svigersøn, O. Flensborg. Derefter overgår den til en landbrugskandidat ved navn Hans Holm, som i 1911 sælger møllen videre til Emil Kyhl. Han sælger den til en ejendomshandler, som deler jorden op i 2 parceller. I 1923 købes møllen af Georg Momme.
1925 sælger Georg Momme til Jørgen Holm, som året efter overlader møllen til sin bror, Iver Holm. Bygningerne beskrives

da som gamle og af bindingsværk.
1978 Møllen ligger skønt i dalen, og fra vejen er der en herlig udsigt over bygningerne. Møllehuset er borte, og efter 1945 fortaber mølledammen sig også i det uvisse.

Nr. 214 Toustrupmølle, Dallerup sogn.

Århs.Årb. 1945.

1573 og 1583 er møllen ansat til en afgift på 10 ørter mel.
1583 Sk.L.regn.: »Niels møller udi Toustrupmølle havde Toustrup skov og kunne ej gøre regnskab for oldensvin. Bøde 1 okse«.
1582 Sk.L.regn.: Givet 2 tømmermænd 6 mark for et nyt hjul og bjælker at indlægge.
1614 Jb.LA:Toustrup og Låsbymænd af Toustrupmølle: 10 ørter mel.
1648 Sk.L. Jb.: Toustrup og Låsbymænd af Toustrupmølle: 10 ørter mel.
1664 MA: Gammel MS 10 ørter mel. Ny MS 6–2.
1683 Toustrup øde mølleplads, hvis jord dertil ligget haver: Bruges af Låsbys og Toustrups bymænd og er under deres gårdes jorder indmålt og beregnet. Møllestedet haver hidtil været skattet 6–2.
1705 LA: Oplæst på Landstinget den 18/3.
1706 B.24–102 s.245: Dom mellem Cammerråd Just Hansen og Amtsskriver Ulrich Schandorf om restance af Toustrup øde mølle.
1710 B.5C–187A: Kongens salg af ryttergods: Toustrup øde møllested svarer 2 gårde i Toustrup og 5 gårde i Låsby: mel 2–7–1–0.
Møllen sælges til Justitsråd Ole Krabbe for 32 rdl.
Mølledammen har eksisteret til vor tid, men ved en vejregulering blev mølledammen fyldt op, så kun stedkendte nu kan finde det gamle møllested.

Nr. 215 Skæggeskovmølle, ved »Skovbæk«, Tulstrup sogn.

1634 Kanc.Brb. 12/1: Tulstrup og Jaungydemænd klager over, at de må give for stor afgift af Skæggeskov mark til bonden på Skæggeskovgård som erstatning for møllen, som er blevet nedbrudt af Oluf Parsberg. Bønderne har ellers forpligtiget sig til ikke at klage, men det overholder de altså ikke, ligesom de heller ikke genopbygger møllen. Der blev nedlagt mange møller i begyndelsen af 1600 tallet.
1683 Modelbog 1178 for Gern herred: »Ved et stykke skov mellem Jaungyde og Tulstrup, haver standen en mølle i gammel tidsom af stedens beskaffenhed, endnu kan sez ved et Veldvand og et bekløb, som tilhører kongelig Majestæt, for langsommelig tider siden ødelagt, fordi Oluf Parsberg, lensmand haver købt samme stykke skov og mølle af en selvejer«, hvilket på de tider var adelen forbudt.

»Synes ved samme beløb at kunde oprette et manufakturværk, hans kongelige Majestæt til årlig nytte«. Heilskov mener, at møllen engang har ligget, hvor nu ejendommen »Skovbæk« ligger.
1978 er »Skovbæk« benyttet som mekanikerværksted, og 50 meter derfra risler bækken, som engang skøntes at kunne drive et »manufakturværk«. Der er ingen tvivl, om at da bønderne i sin tid huskede så godt, var det fordi, at det var en adelsmand, som havde lavet en fejl. Havde det været een af deres egne, ville de overhovedet ikke kunne mindes episoden.

Nr. 216 Sqvatmølle nord for Karlbygård skov.

En mand fortæller, at hans far har fortalt, at der her har ligget en mølle. Ved uddybning af bækken i 1930erne viste der sig 4 stolper, som har båret en sqvatmølle. Ved i 1978 at grave fandtes de 3 af de 4 stolper, og en medarbejder på »Skalk« skulle have et stykke træ til aldersbestemmelse, men indtil nu har først vand, siden sygdom, været en hindring for at få møllens alder bestemt.

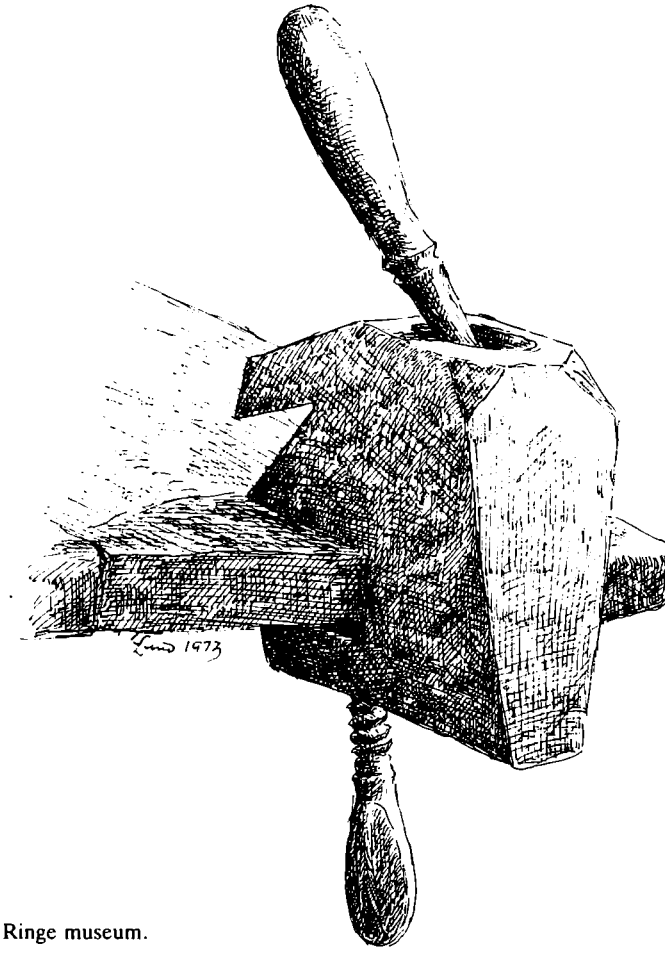

Sennepskværn fra Ringe museum.

Tyrsting herred

Nr. 300 Mesemølle, Thyrsting Herred.

1458 Det kongeliges rettertingsdomme ved Troels Dallerup. Gad 1959
1458 »Anders Skeels bud fik stadfæstelse og gjort lavhævd og indvordet de enge mellem Mesa vadt og Løndamsvadt med Mesemølle og alt sin tilliggende som samme brev udviser«. Pergamentbrev er stadfæstet ved Thyrsting herredsting.

Nr. 301 Siimgårds/Rymølle, Rye sogn.

Årh.S.Årb.17 s.108(b) fra 1850.
Årh.S.Årb.45 s.64 ff.

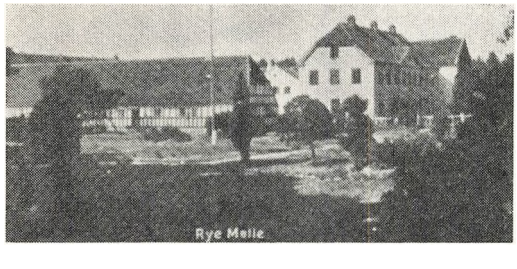

1519 ÆDA.1.s.235: Ifølge tingsvidne »at sauge fiskegård er bygt Siimgårdsmølle og enge og menige almue til brøst og skade«.
1554 108A–66.RA: Af Ømklosters Jb.: Siimgårdsmølle, 40 ørter mel og 4 svin at fede.
1578 Rymølles fæster, Simon Nielsen beklager sig over, at det er vanskeligt at opfede 4 svin, da ålegården er frataget ham. Afgiften nedsættes derfor til 2 svin.
1583 Frederik den 2.s dagbog den 16/10: Samme dag fik jeg mad i Ryemølle.
1584 får sønnen Niels Simonsen fæstet.
1609 L.regn.: Givet 4 mænd fra Rye 12 skilling om dagen i 45 dage for tvende store ålegårde og omløbet. Vandet havde tidligere løbet nedenunder dæmningen og sønderbrudt ålekisten.
1610 er den igen forfalden. Lensmanden må af med 25 rdl. til Morten Sørensen for arbejdet.
1611 Rasmus Nielsen og 3 andre mænd fra Ry: For ålekisten i 13 dage, 8 rdl.
1612 L.Jb.: Fæster, Niels Simonsen, 40 ørter mel og 2 af den kongelige majestæts svin at fede.
1613 150 egepæle tilhugget og nedslagen i ålegården og derpå lagt 20 egebjælker.
1617 Fæster, Hans Jensen får en toft på Ziims mark ned til møllen.
1626 Møllen brænder, og lensmanden må lade den genopbygge. Fæsteren, Jens Pedersen bliver fritaget for 1 års afgift.
1648 Der er nu 4 mænd om ålegården, og de skal hver svare 2½ tdr. ål i afgift. De 4 er Herman Hansen, Rymølle, Bertel Jensen, Tulstrup, Christen Pedersen, Siim og Jens Jensen, Ry.
1630 Herman Hansen og hans hustru, Ane

Nielsdatter, skænker Ry kirke en altertavle.
1655 Jens Hansen dør. Da man gravede ud til Rye kirkes tårn fandt man den ligsten, hans far rejste for ham i 1656. På stenen var der indhugget et portræt af Jens Hansen i hel figur samt følgende tekst: »Erlig og velfornemme mand Hans Bertelsen i Boes har ladet denne ligsten bekoste over hans hiertekiere søn salig Jens Hansen barnefød i Boes, boede og døde i Rymølle i hans 25.de år.«
1660 Christoffer Jensen Spystrup og hans hustru Wiveche Nielsdatter fæster møllen og den ved møllen liggende ålekiste. Han bliver senere skovridder i Frederiksborg Amt og dør i 1675.
1664 MA: Hagen Johansen, 40 ørter mel og 2 svin at fede. Ny MS 25–2.
1664 MA: Ålegården. Hver lod ansættes til 5 tdr. HK og skal hver levere 3½ tdr. ål: Clemind Clemindsen, Christen Pedersen, Siim, Hagen Johansen, Rymølle, Christoffer Spistrup.
1683 Rye birks E.bog 1151: 2 underfaldshjul 8 al, rugkværn 3 al og 1 kvarter bred. Mølleakselen er brøstfældig. Maltkværnens stene er ganske udløbne og opslidte. Fattes en ny aksel, er nu hel brøstfældig og moxen øde. Ligger ved en strøm, hvorved møllen drives, som kaldes vesterå. Mølleren har altid nydt fiskeriet derudi, så og i baghøllet ved møllen. Er ved møllen 5 ålekister, som nu stander øde. Broen hel brøstfældig, så ingen uden fare kan færdes derover. Søgning af Rye, Dover, Tulstrup og en del af Låsby. Avl: Sår 2 år, hviler 40 år. Opædes af vildsvin.
1692 Dammen udbrøt. Fritages for afgift i 2 år. Ialt 76 rdl. eftergives.
1695 B.5C–187A: Opmåling af Rymølles gerder: Ry og Bøster tofter, 3370 al. Noch en toft, kaldes Siim toft, 1344 al. Gammeleng, 576 al. Ialt 5290 al.
1695 Den 6/4 udstedes fæstebrev til Johan Hagensen med rettighed til fri og uhindret ålefangst. Enhver forandring i indfæstningen skal betales med 50 rdl. Den årlige afgift er 110 rdl. i stedet for landgilde, som var 40 ørter mel og 2 svin at fede. Johan Hagensen er søn af Hagen Johansen.
1696 Imens Hagen Johansen er møller blev der af Rantzaus regiment brugt 360 vogne og 24 bønder, samt 80 vogne af oberst Prehns regiment til at forbedre møllen med. De overordnede måtte erindre rytterdistriktet om, at det ikke var bøndernes opgave at gøre møllens hoveri.
1696 Der gives 6 års fritagelse for afgift for at gøre ålehus og bro istand.
1703 klager hollandske studehandlere over, at mølleren indfanger deres vildfarne stude og forlanger uforskammede priser for at løslade dem igen.
1714 G.Ryt.3: Johan Hagensen går i rette med Else Andersdatter, som har ladet brænde brændevin og solgt det og noget tobak i et gadehus i Flensted. Han får hendes handel forbudt, idet Hagensen har kro i et gadehus i Flensted og behørig bevilling udstedt i 1712, til samme.
1731 er der skifte efter Johan Hagensen. Han efterlader sig enken, Anne Poulsdatter samt 3 sønner og 3 døtre.
1735 G.Ryt.: Beskrivelse af møllen: Møllebygningen består af 35 fag, og har som besætning 2 heste, 3 ungnød, 2 køer og 2 får. Der er græsning til 2 heste og 8 køer eller stude.
1736 G.Ryt.8–37: Udvisning af tømmer, som skal være eg. 1 mølleaksel 1¼ al tyk, 9–10 al lang. Til stigbor 1 overbjælke 11 al lang og 12" i firkant. Til omløbet 24 pæle, 10" i firkant. Til broen, som er 70 al lang, 16 pæle på 8 al, 10" i firkant.
1745 dør Poul Johansen, som har bestyret møllen for sin mor. Hun får lov til at fort-

sætte møllen mod at fæste en møllersvend. Det bliver Peder Nielsen (Bloch).
1767 sælges ryttergodset, og Peder Nielsen får møllen for 4330 rdl. Han var først gift med Johan Hagensens datter, Anne Marie Pedersdatter. Hun dør i 1754, og han gifter sig med Anna Dorthe Pedersdatter. Han når at blive en velhavende mand, inden han i
1794 overlader møllen til sin søn, Frants Pedersen Bloch, som har giftet sig med Gunhild Marie Thomasdatter.
1812 dør Frants Bloch allerede, og hans enke overtager roret og driver møllen til sønnen, Peder Frandsen Bloch, kan overtage den, men den 20/4
1827 dør han, så det blev en kort fornøjelse.
1829 sælges møllen til Christian Hollesen. Han er født den 14/4 1806 i Åbenrå, men havde nogen forbindelse til egnen, idet hans hustru, Gertrud Jensens far var Jens Lauritsen »Nygård« fra Dover sogn, hvor Gertrud blev født den 12/9 1793.
1829 Christian Hollesen lader møllens åleværk reparere af nyt egetømmer. Alt bliver udskiftet med undtagelse af ribbene. Det koster den nette sum af 4000 rdl. Professor T.A. Becker har anslået, at fangsten i 1839 beløb sig til 3000 rdl.
1843 Schytte i Skanderborg Amts beskrivelse s.647, anslår imidlertid kun den årlige fangsværdi til 1600 rdl.
1857 Trap 1: Fangsten ansættes her til 2000 rdl. årligt. Ligegyldig er forskellene. Det har været en overordentlig god pengeanbringelse.
1845 har møllen 4 møllersvende og 9 tjenestefolk.
1854 Den 20/6 dør Christian Hollesen. Hans gravsten står i Gammel Ry mellem kirke og tårn. Inskriptionen er forfattet af hans svigersøn, Langballe fra Århus, som berømmer mølleren for hans store gæstfrihed og trofasthed mod venner. Christian Hollesens enke driver møllen til sin død i
1861. Den 13/2 1864 overtager sønnen Peder C. Hollesen og hans hustru, Anna Poulsdatter fra Ølst mølle, men i
1870 dør Peder Hollesen, kun 41 år gammel. Hans enke driver møllen indtil
1873 hvor hun sælger den til H.van Deurs, som i 1872 var blevet viet til Marie Elisa Bodenhoff. født i Jønnevad i Norge den 22/2 1845.
1881 Van Deurs nedlægger Rymølle som kornmølle og giver den navnet »Glentholm«. Den får dette navn efter de mange glenter, som holdt til i den omliggende skov, og som var hans hustrus yndlingsfugl. Van Deurs' svoger, Valdemar Bodenhoff var fabriksbestyrer til 1884, da han selv køber Klostermølle. Da hans far var skovbestyrer i Norge, har han sikkert fra den tid haft de praktiske og tekniske kendskaber til træsliberi
1908 dør van Deurs. En søn bestyrer virksomheden indtil 1915, da enken sælger til godsejer Henrik Nørgård, Ry Nørskov. Inden da, havde der været en stor strid om fiskerettighederne. Striden nåede helt til højesteret, men ved købet af Rymølle fik åen samme ejer på begge sider, så dermed var striden endt, og sagen bortfaldt. Da der senere blev frasolgt jord til byggegrunde var følgende servitut indeholdt i skødet: »Al fiskeri tilhører møllen«. Det har nok ofte kriblet i lodsejernes fingre, når de så møllen skovle ål op, mens de selv måtte stå med tomme hænder. Da de i svunden tid underskrev skøderne, var det nok for få, som funderede over betydningen af denne servitut.
I1880 blev åleværket fornyet, og i 1978 bliver det støbt op i beton, da man kan drage den lære af 1600 tallets fejltagelse, ikke, at bruge nyskovet egetømmer til bro, mølle og ålegård. Det holdt kun til 10–20 år ifølge

lensregnskabernw, selvom egetræ ser næsten uforgængeligt ud, når man ser 400 år gamle bygninger på museer, herregårde og lignende.

Nr. 302 Ømkloster, Rye sogn.

Klosteret lader grave 2 kanaler mellem søerne, da man erfarede, at der var ¾ al fald fra den ene sø til den anden. Det var fald nok til at drive en sqvatmølle. Derved blev Ømklosters område til en ø, som på latin blev kaldet »Cara Insula«, hvilket betød »den kære ø«.
Ved udgravningerne af Øm kloster, er der fundet flere møllesten med en diameter på ca. 60 cm, hvilket var den almindelig størrelse møllesten til sqvatmøller og håndkværne. Een af stenene fungerede som bund i en skorsten, så genbrug er altså ikke nogen ny opfindelse.

Nr. 303 Pindsmølle, Sdr. Vissing sogn.

Århs.S.Årb.31 s.188, 45 s.64(b)
Chr. Heilskov: Sdr. Vissing sogn
1951 Østj.Hjemst. nr.8 s.84.

1330 Ifølge Poul Rasmussen er møllen før den tid ejet af Voer Kloster.
1524 ÆDA.1.s.205. Tingsvidne: »at de møllere, der har haft Pindsmølle i fæste, har haft fri fægang til deres fæ, både på Vilholt mark og Vissingklosters mark, ulæst og ukæret.«
1573 Sk.L.Jb.: Søfren møller, 14 ørter mel. Samme fæster og afgift i 1582.
1594 Sk.L. regn.: Michel møller: 2 skp. havre for en bøestub.
1610 K.Brb.: Michel møller klager over, at møllen er brøstfældig på hjul, rende, aksel, drevtapper og langjern. Lensmanden må træde hjælpende til og overtage udgiften, som er på 6 dalere.
1648 Sk.L.Jb.: Fæster, Rasmus Troelsen. Møllen pantsættes til Jens Jensen i København.
1655 Sk.L.reg.: Der bliver givet tømmer og 50 rdl. til møllens opbygning.
1656 Sk.L.reg.: Den 16/3 må Niels Jensen købe et par nye møllesten.
1660 Sk.L.reg.: »Stedte Niels Andersen, Pindsmølle: 24 daler i indskud«.
1664 MA. Gammel MS 14 ørter mel. Ny MS 10–0–2–2. I mark af en Stufeng (et jord eller eng skilt ud fra en ejendom). Ifølge sagn, er der tale om et stykke jord fra Klostermølle.
1674 Rye birks tingbog: Den 5/2 kom Niels Andersens karl fra Emborg, kørende til møllen. Imens han sidder i møllestuen og underholder mølleren, som er sengeliggende, kommer tjenestekarlen ind, henter nogle ting og går ud igen. Niels Andersen går ud for at give sine heste foder og Karlen hører et skrig fra møllehuset. Han iler derhen og ser Anders Sørensen, som er faldet ind under møllehjulet og har fået hovedet i klemme. Ane Rasmusdatter, som står i møllehusdøren, hører også skriget og løber ind og fortæller mølleren om ulykken. Møl-

leren springer op og styrter i den bare skjorte og med sin hustru, Ellen Rasmusdatter og tjenestepigen efter sig, ned til ulykkesstedet. Sammen med tjenestekarlen og Niels Hansen fra Pindsmølle lykkes det ham at befri den tilskadekomne fra møllehjulet. Han bliver båret ind i stuen og lagt foran skorstenen, imens der bliver sendt bud efter præsten. Den hårdt sårede mand råber nogle gange »om vorherre nok vil være med ham«, men da præsten kommer til, kan han ikke tale mere, og dør kort efter. Det kom til at stå som et smukt minde om Niels møller, at han, selvom han var syg, rejste sig, hjalp sin kundes tyende, som ellers på den tid ikke blev regnet for så meget.

1683 M.GE bog 1151: Fæster, Niels Andersen. 1 underfaldshjul 7½ al høj.1 Kværnsten 2 3/8 al. Er brøstfældig på træværket, mølleaksel, vandhjul og bunden af vandkarmen. »beklager at være sket, fordi de ingen hjælp haver nøt«.

Skov til 42 svins olden (cirka 25 ha).

1706 Fæster, Jens Nielsen. 1723 Årh.Bispark.: Jens Nielsens søn, 11 år gammel.

1731 Rasmus Pedersen i Pindsmølle, antagelig gift med Jens Nielsens enke, skyder en gammel ulv. Den ophænges på tinget, og han får sin betaling ifølge loven.

1734 13/6 udstedes der fæstebrev til Peder Jensen, som hans mor, Mette Pedersdatter, oplod ham.

1739 sælger Peder Jensen møller »Qvægtienden« for Grædstrup sogn for 100 rdl.

1742 Skifte efter Peder Jensen. Hans enke er Kirsten Jørgensdatter.

Ifølge Århus Stifts Årbog har møllen tidligere fået vand fra Gudenå men flyttes til et af dens tilløb, hvorved den får mindre vand, men større fald og mølledam.

1743 Fæstebrev til Rasmus Iversen som i 1759 bliver Lavværge for Anders Andersens enke, Møldrupgård.

1754 Skifte efter Rasmus Iversens hustru, Kirsten Jørgensdatter fra Østergård.

1766 Skifte efter Rasmus Iversens hustru, Mette Pedersdatter Levin.

1767 Salg af ryttergods. Rasmus Iversen Jelling køber møllen for 2346 rdl.

1769 Den 16/3 vies Sr. Zellermann til Karen Jensdatter, Staby.

1772 Skøde til prokurator Niels Munk.

1787 Folketælling: Niels Munk, 45 år. Hans hustru, Christiane Duche, 52 år og fra Horsens.

1799 B.5C– 202.B.taks.: Ejes af Munch. Stuehus i østre længe, 220 rdl. Kværnværket, 200 rdl. Vestre længe, 220 rdl. Lade/fæhus i nord, stampemøllen, 50 rdl. Værk, 50 rdl.

1799 sælges møllen til landsdommer de Thygeson, Mattrup. Hans forpagter er Jens Andersen Uhrschou, der er gift med Inger Schmidt, og som senere køber Breinholmmølle.

1804–20 hedder forpagteren Jens Rasmussen. Han er gift med Karen Pedersdatter af Nedenskov.

1806 B517A–11.B.taks.: Forpagter, Jens Rasmussen. Tidligere forsikringssum, 770 rdl. Østre længe 7 fag, 8 al bred. I samme hus 3 fag, 12 al bredde til møllehus. 1 rugkværn, 1 boghvedekværn og forskellige redskaber, tidligere ansat til 320 rdl., nu 1200 rdl. Stuehus i vest 17 fag, 8¾ al bred eg/fyr, stråtag, murede vægge. Tidligere ansat til 220 rdl. Nu 800 rdl. Lade/fæhus 13 fag, 9½ al bred. Tidligere forsikringssum, 130 rdl. Nu 200 rdl. Der udgår et hus, som tidligere har været ansat til 110 rdl., men til gengæld er det søndre hus på 6 fag, 7¾ al bredde. Det ansættes til 100 rdl. og har ikke tidligere været takseret.

1828 sælger Mattrup møllen til Søren Iversen fra Dørup. Hans hustru hedder Kirsten Andersdatter.

1836 sælges møllen igen. Denne gang til Chr. Jensen Monberg, Horsens og Johan Peder Frich, Rosenlund. Sidste var en overgang ejer af Rask Hovedgård og Lundummølle. (Se nærmere hersteds).
1842 Møllen sælges til Niels Udbye, Daugård. Hans hustru er Ane Margrete Uch. De flytter senere til Sandvad kro.
1847 ejes møllen af Niels Rasmussen fra Nedenskov. Hans hustru hedder Sophie Hansine Mørch. 1866 X.309–5.B.taks.: Ejer, Niels Rasmussens enke. 3 fag, 13 al bred møllehus med 4 kværne. Værket brøstfældig. Derfor kun 800 rdl. Bygning, 180 rdl. 1 underfaldshjul.
1869. I april måned kommer møllersvenden, Rasmus Nielsen galt afsted. Spillet griber fat i hans ene arm. Han brækker både armen og det ene ben, og selvom man griber til at amputere, dør han alligevel af stivkrampe.
1870 ejes møllen af Frantz Frantzen, som er blevet gift med Niels Rasmussens enke i 1867.
1875 ejes møllen af Søren Henriksen møller, og fra 1880–91 af Jens møller Christensen og hans hustru, Maren Pedersdatter. Fra 1907–12 ejes den af Kristian Jensen.
1914 køber egnens lodsejere møllen. De nedlægger mølleriet for at indvinde mølledammen og overfor liggende enge. Albert Christensen ejer selve mølleejendommen indtil 1920, hvor Martin Hansen overtager den.
1978 Møllens nuværende ejer hedder J. Hoffmann. Der er bekostet formuer på at sætte ejendommen i stand. De gamle huse er tækket med rør, stolperne er tjæret, murene kalket. Den er meget smuk. Møllebygningen er væk.

Nr. 304. Vilholdt fabrik, Sdr. Vissing sogn. Tyrsting Herred.

1524 nævnes i ÆDA 1 s.205 en bebyggelse »Wilholtz mark«
1852 d.31/2 (B64 S.P.116) tinglæses at ejerne af Ma.nr.9 skal tåle opstemning af Voervadå, hvor vandet benyttes til en klædefabrik v. Vestbirk.
1866 d.24/9 en voldgiftskendelse, at Voermølle ikke kan tilkomme erstatning for det anlagte træsliberi ved »Vilholt, tinglæst d.24/8 1870. Efter forordning af 8/11 1865 læst d.17/8 1870 for møller Holst og efterkommende ejere af fabriksanlæget ved Vilholt, fri adgang til åløbet ved Ma.nr.9 og ret til at fordybe det.(B.64–S.P.82 s. 22.)
1868 (X.309–9) Brandforsikret for 15,980 Rdl. Ejer Holst i Bredvadmølle. Møllehus 37+15 al, hvor der slibes stof til papir. Tegltag og 2 turbiner, 70 Hk. 3 sten med fundament, 1600 rdl. På et senere tidspunkt gennembrød vandet dæmningen og der skete store skader på dæmning og mølle. Møllen har haft fælles ejer med Klostermølle, så Vilholt, sendte sin energi via EL til Klostermølle, så træslibningen koncentreres på Klostermølle.
1933 får Grossér Skouboe–Madsen et lån fra Erhvervenes lånefond og udsteder til samme et skadesløsbrev på 30.000 kr. Pengene bruges til et Jævnstrømsanlæg på

10.000 volt med Ledning til Klostermølle. Lånet afdrages med 1500 kr. i hver termin og 6% i rente. Samtidig aflyses Danske Provinsblades pant og købsretoprykkelig efter 74.000 kr. d.24–8 1932.
1935 afhænder de 4 søskende Ernst-Ferdinand–Vinsent og Elise Bodenhoff til I/S Klostermølle og Vilholdtfabrik for 107.956 kr.
Leder bliver Skouboe–Madsen, som gifter sig med en af Bodenhoff døtrene.
1935 optages et lån i Viborg Kreditforening på 39.700 kr. til financering af handlen.
1954 bliver den nuværende turbine indlagt og i
1976 overtaget af Elise og Esben Lindgren, der reparer turbine indstaller en Asea vekselstrøms generator, foruden at udstandse alle sømpakker til det danske marked. leverer en halv million KW årligt til Galten Elværk. Desuden er der blevet en god rasteplads og ordnede forhold for kanofarerne på Gudenå med toiletter, kiosk og andre fornødenheder.

Nr. 305 Vor Klostermølle, Voerladegård sogn (i 1844 under Vor herred).

Schytte: Skanderborg amt 1843, s.143 ff. Årh.S.Årb.31 s.188 og 45.s.65.

Møllen ligger ved Gudenåens udløb i Mossø. Den tidligste mølle har ligget cirka 2 km syd for den nuværende, og der findes spor af mølledam og kanal. Den har sikkert været anlagt af klostret, og så senere flyttet ind på klostrets grund. Da man gravede grund ud til det nuværende stuehus, fandt man adskillige skeletdele.
1542 Da.Regs.s.259: Et møllehus nylig opbygt med en ålekiste.
1568 Kanc.Brb.: Den 23/5 får Peder Tydsk møllen på sædvanlige vilkår, mod at han påse, at ingen skyder eller jager i Kongens vildtbane.
1573 Jb.: Afgift, 28 ørter mel.
1581 Sk.L.regn.: 2 møllesten på 19½ grebs bredde, koster 38 rdl. 5 mand arbejder for 2 skilling om dagen, Rasmus Ibsen i 23 dage, Jens Sørensen i 16 dage, Michel Thostrup i 8 dage, Laurs Galeen i 7 dage og Morten Frandsen i 7 dage. Det bliver ialt 8 mark og 2 skilling.
1593 skænker Peder Tydsk og hans hustru, Johanne Madsdatter, 2 alterstager til Voerladegård kirke.
1608 Kanc.Brb.: Den 19/9 beklager Peder Tydsk sig over, at mølledæmningen har været afbrudt. På grund af den derved fremkomne manglende indkomst nedsættes hans afgift til det halve, og lensmanden må give tilsagn til den financielle side af dæmningsreparationen.
1613 Fæster, Poul Hansen. Da møllen har været øde i 9 uger, bliver afgiften nedsat med 5 ørter mel.
1613 Sk.L.reg.: Givet Mikkel Ørbæk 36 rdl. for en stor møllesten.
1633 Niels Pedersen klager over, at han ikke kan betale sin mølleskyld i mel. Han får i stedet for lov til at give en daler pr. ørte mel.
1647 Sk.L.Jb.: Fæster, Niels Jensen, 28 ørter mel. Af ålegården, 1 tdr. ål.

1667 B.17–49.LA: Fæster, Niels Jensen. Gammel MS 28 ørter mel, 1 tdr. ål, ny MS 19–4.
1683 E.bog for Vor Herred: 2 kværne, underfaldshjul, ganske brøstfældig. Kun ringe søgning til møllen. I ålekisten fanges nogle få ørreder om sommeren. Mølleren har fæstet fiskeriet i Stue å. Der fanges nogle få skaller og aborrer.
1688 MA: Ejer, Kronen. Gammel MS 19–4. Ny MS 12–6. Fiskeriet sat til 4 skp. HK.
1709 hedder fæsteren Hans Sørensen, og det gør han også i 1691.
1736 G.Ryt.8–30: Den 15/12 er der skifte efter Anne Jensdatter fra Bendstrup.
1737 Fæstebrev til Ernst Woetman efter hans morbror Edvard Woetmann, som fik fæstet i 1717.
1768 sælger ryttergodset møllen til Ernst Woetman for 1522 rdl. MS 12–6. HK 2–1–0–0.
1778 RA.2425–247: Sag mellem »Pintzmølle og Vormølle, som har 2 qværne og avle 60 læs hø, medens N. Munk i Pintzmølle har 1 qværn og avle 16 læs hø«. Der er 4 bøger om retsagen, og alle fæstere mellem 1647 og 1780 er nævnt.
1780 får Ernst Woetmans søn, J.Woetman, sølvmedalie for dyrkning af især æbletræer i stor stil. Der hørte også et godt ålefiskeri til møllen.
1787 Folketælling: Bertram Basse, 29 år. Hans hustru, Hedvig Winter er 21 år.
1799 B5C–202.B.taks.: Ejer, Hans Peder Møller, Stuehus i vest. Måleværket, 350 rdl. Hele gården, 1300 rdl.
1801–12 Hans Peder Møller nægter at betale sin tiendeafgift, og sagen når helt til højesteret, inden ejeren får sine skillinger.
1840 B518–13.s.26: Det gamle stuehus indrettes til møllersvendekamre, 300 rdl. Møllehuset i syd, 5700 rdl. Stampehuset øst for møllen, 300 rdl. Det nye stuehus, øst/vest vendt, syd for møllen, 15 fag, 13 al bred, 4¾ al høj med stentag, 2000 rdl.
1845 viser folketællingen, at møllens beboere er Dines Pontoppidan, møller på 53 år og hans hustru, Sicilie Pedersen på 40 år.
1859 købes møllen af Frederik Holst Bredvadmølle og sammenlægges med Vilholt.
1861 X.309–5.s.178.B.taks.: Møllehuset 5 fag, 10 al bred, eg/fyr, stråtag, 2 underfaldshjul, 5 kværne. Bygning 750 rdl. Værk 2500 rdl.
1868 X.309–9: Ejer, Niels Laursen. Stuehus 38 + 13 med kjælder 10+ 10. Bageri 10+ 19. Vandmølle i 2 etager 13+10. Boghvedeværk 15+12. Stampehus 12+8, 250 rdl. 4 kværne, 3360 rdl.
1874 indlægges der turbine og Frederik Holst omstiller driften til træsliberi.
1889 købes møllen af Bodenhoff, som tidligere har haft Ry mølle, og Brÿel, Havreholm Papirfabrik. Bodenhoff opkøber dog den anden part i møllen i 1896 og bygger den nuværende hovedbygning. Hans hustru, Laura Scmidt dør i 1905.
1918 Skifteudskrift for Ferdinand Bodenhoff. Påteg. læst d.3/9 1932.
1935 Sælger 4 søskende Bodenhoff Vilholt og Voermølle til Intresantskab Skouboe-Madsen, gift med Bodenhoffs datter. Han leder selskabet til 1976. Der var de sidste år mange gnidninger mellem ejeren og den stedse voksende kanofart ved omfartsstedet i Voermølle. Derefter overtog Miljøministeriet mølle og administration. Møllen var da brændt. Det er nu et udvalg af sagkyndige og skovvæsen, der holder tilsyn. En international organisation vedligeholder Hovedbygningen mod at have husly.
Peder Martin Jensen, som er født i 1895 fortæller, at i hans barndom fik kunderne et læs af de gamle munkesten, som de så kun-

ne bryde, læsse og køre hjem, imens kornet blev malet. Hvad der blev bygget af stenene vides ikke i dag.
1898 kom P.M. Jensens far til klostermølle og var forvalter der i 57 år P.M.J. har ikke direkte arbejdet på møllen men kørt træ til sliberiet, maskiner til Horsens og retur, og gennem sin far og den nære tilknytning til møllen er han nu et levende leksikon om møllens historie i knap 100 år.
Nu er en del af mølleværket brændt, og vandet løber ubrugt i Mossø. Der ville være energi nok til at varme stuehuset op med eller til hjælp til en genbrugspapirfabrik. Se H. C. Andersen: »Flipperne«.

Nr. 306
Nør/Katrinedals/Gundismølle, Bryrup sogn.

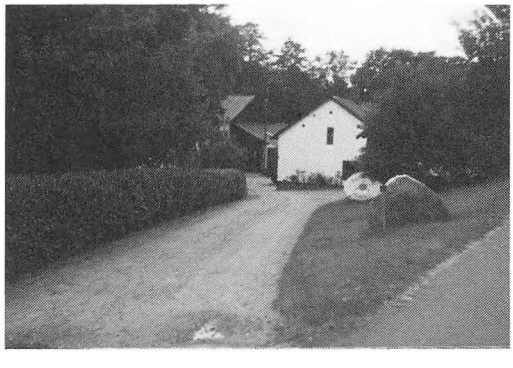

1573 Sk.L.Reg.: »Efterskrevne gods kom fra Anna Gjordsdatter, Erik Langes enke«. I afskrift af skødet (RA) kaldes møllen Gundismølle, men i regnskaberne omtales den som Nørmølle.
1573 Sk.L.Jb.: Fæster, Jens møller, 12 ørter mel.
1609 Sk.L.Reg.: Givet Jens Lauritsen, tømmermand i Træden, at ophugge af nye det underste møllehjul, vandgangen fra nederst til øverst, en side i vandkarmen, en bro over møllebounen 28 al lang, en ny side i møllehuset, 24 rdl.
1610 X–skat: Fæster, Michel Laurtsen i Nørmølle, 12 ørter mel.
1614 Sk.L.Jb.: Jens møller i Nørmæølle, 12 ørter mel.
1625 Fæster, Peder Jensen, Nørmølle 12 ørter mel.
1648 Sk.L.Jb.: Fæster, Søren Hansen. Uden avl. Afgift 12 ørter mel.
1664 MA: Fæster, Jens Nielsen. Gammel MS 12 ørter mel. Ny MS 7–4 tdr. HK.
1672 bevilges Peder Mortensen i Nørmølle 5 afgiftsfrie år og et nedslag i afgiften på 4½ tdr. HK. Derefter betaler han ydelsen.
1683 MGE.bog 1132: Ejer, Kronen. »Er ganske afbrændt og øde, både huse, kværn og ganske mølleværk er væk«.
1688 MA: Michel Pedersen, Møllehusene har undertegnet følgende vurdering den 27/6 1683 i Velling: »Nørmølle, som er afbrændt og øde«.
1689 RA Amtsreg.: Peder Mortensen, 12 ørter mel. Har i mange år stået øde.
1699 Den 28/7 sælger Capitlet i Århus møllen til Peiter Vilhelm Høvinghoff fra Harlevmølle. Han får samtidig skøde på nørmøllestrømmen. Høvinghoff har på et tidspunkt boet på stedet (i hvert tilfælde i sognet), for han har holdt barnedåb i Bryrup kirke.
1705 lejer Palle møller en byggeplads »på sønderside af mit iboende møllehus« til 12 fags hus og til en årlig leje af 40 rdl. Samme Palle møller søger i
1705 Chr. Fischer, som ejer åens nordside, og enken Maren Dynes, som ejer sydsiden, om at måtte bygge en dæmning. Han har glemt, at det er Høvinghoff, der ejer selve åen (nørmøllestrømmen).
1707 Den 16/6 sælger Henrik, Casper og

Peiter Vilhelm deres halvpart til Palle møller.
1713 betaler Palle møller 6 års leje, 240 rdl. og extra 100 rdl. i rente samt sagsomkostninger. Efter denne dom betaler Palle møller hvert år. Der er på det tidspunkt værksted for fremstilling af ståltråd, høleer og skæreknive (som er til at skære halm til hakkelse med).
1721 køber Palle møller Nørmølle af Høvinghoff for 1850 rdl.
1716 købte han Kæmpesmølle og senere Ansø- og Sillerupmølle. Ved sin død i 1757 ejer han 5 møller. Han begraves i Bryrup. Fra 1727 havde han haft koncession på salg af sin fabriks produkter i hele Jylland og Fyn. (Se Palle Lassens data).
1757 Amtsskat Nørmølle: Hans Seidelin Møller, MS 4–1.
1764 er der skifte efter hølesmed Mathias Bech på Møllerdalsfabrikkerne. Værge er Hans Seidelin Møller i Nørmølle.
1780 er der skifte efter Casper Lohman. Hans enke er Gunde Christiansdatter.
1787 Folketælling: Selvejer Mathias Mathiasen, 35 år. Hans hustru er Prischa Lohman, 18 år.
1788 B4D–50 Vejsager: »Bevist, at Nørmølle ligger i Bryrup sogn«.
1799 B5C–202: Ejer, Hoff, Silkeborg. Catrinedal i Bryrup sogn. Brandtaksation: stuehus, 900 rdl.Vestre fløihus med måleværk, 200 rdl. 2 kværne, 600 rdl.
1801 Folketælling: Catrinedalsmølle: Hans Hansen, 29 år og hans hustru, Maren Blichfeldt, 25 år. Forpagter, Hans Andersen.
1834 Folketælling: Catrinedalsmølle, Bryrup sogn: Jens Løgstrup på 49 år. Hans hustru, Sara Jensen er 39 år, og en ugift huslærer, Laurs Balle er 22 år.
1840 B.518–13.B.taks. 19/5: Catrinedalmølle, tidligere forsikringssum 6950 rdl. Stuehus i nord 18 fag, 11¾ al bred, eg/fyr, murede vægge, tegltag, 4 skorstene. Møllehus øst/vest, ibygt søndre ende af vesterhus, 2 etager, 7 fag, 8½ al bred, 15½ al lang, eg/-fyr, murede vægge, stråtag, 2 underfaldshjul 7 al i diameter. Værket har 4 kværne 8–7–5 kvarter i diameter. Ialt forsikret for 6050 rdl. Stampehus øst for gården.
1841 Jens Løgstrup indløser pant til Valeur, Århus. Han betaler 3000 rdl. i sølv. MS 6–2–2–2.
1845 Folketælling: Jens Løgstrup, 59 år og født i København. Hans hustru, Sara Jensen er 50 år.
1861 B.taks.: Hans Løgstrup: Møllen ibygt vestre hus, 2 etager, 4 kværne, 2000 rdl.
1866 X.309–9: Bygningerne er forsikret for 6760 rdl. Er ikke fundne i værdi til forsikringen, da bygningerne er meget dårligt vedligeholdte.
1871 309–9: Ejer, Anders Rasmusen, Catrinedalsmølle i Bryrup sogn. Den 26/8 nedbrænder møllebygningen og den tilstødende bygning. Resten af bygningerne berøres ikke af ilden. Erstattes af brandforsikringen med 2700 rdl.
Underfaldshjul 7½ al i diameter, 6 kværne, hus og værk vurderes til 3250 rdl.
Mølleriet nedlægges herefter.
1979 Der er nu dambrug på stedet. Mølle og møllebygning er borte.

Nr. 307 Røebæk mølle. Bryrup sogn.

1581 Sk.L.Reg.: Hans Pedersen i Borummølle, til stedsmål af Røebækmølle som Brix Villadsen oplod ham: 1 okse og 2 dalere.
1594 Kanc.Brb.: Krudtmager Peder Holst fritages for det halve af sin afgift. 1598 Velling Peder Krudtmager i Røebækmølle kø-

ber en hallend bøgestub for 1 mark og 2 skilling (til trækul, som benyttes til krudtfremstilling).
1611 X–skat.: Peder Holst, Bryrupmølle: En gård i Velling, Anders Jensen påboede.
1661 Thyrsting Herreds tingbog s.11: Da mølleren Peder Torbensen kræver syn over Røebækmølle, er det indført i tingbogen: For retten står Jens Torbensen i Vinding, Jens Bertelsen i Vinding og Jens Jensen. De vidner om syn den 13/8: »Et stort udbrud, som var gjort dagen før ved omløbet, var 20 alen lang og 6 alen dyb. Både tømmer og jord henfløt.« Dæmningen har antagelig fået sine første skader under krigen 1658–60 ved troppernes idelige marcheren med både heste og rustvogne.Synsmændene takserer skaden til ikke at kunne udbedres for mindre end 36 sletdaler. (24 rdl.).

Nr. 308 Vellingmølle, Bryrup sogn.

Skanderborg lens rigsarkivfilm nr. 18706.

1573 Mageskifte: Frans møller i Vellingmølle, 7 ørter mel.
1598 Velling, Peder Nielsen i Mavismølle køber en hallend bøg for 8 skl.
1610 Lens regn.: »Udi Vellingmølle: 1 møllesten«.
1610 X–skat.: Jens møller i Vellingmølle, uden avl
1611 X–skat.: Jens Jensen i Vellingmølle, uden avl.
1626 X-skat.: Peder Jensen i Velling, Peder Holst i Bryrup, Søfren møller i Nørmølle.
1630 X–skat.: Per Mathiasen i Velling, Per Torbensen i Bryrup mølle Christen møller i nørmølle.
1661 C3–1101: Præsteindberetning: »10 gårde i Bryrup, 4 øde, nok 2 sqvatmøller, som ingen avling er til. Ved Nørmølle et hus kaldet Toftehuset, nu nedbrændt. Nok 2 huse kaldet møllehusene, til den ene en toft.« »Vrads sogn: Tilforn 17 arme gårde, nok 3 små sqvatmøller, som ingen avl er til.«
Dambrug og Palle møllers fabrikker har udslettet sporene af dæmningerne. Det kan måske være bestående møller med andre navne, men X-skattelisten fra 1626 omtaler både Velling, Bryrup og Nørmølle. Røebækmølle kan hænde at være et andet navn på een af møllerne. Gundismølle er Nørmølle. Den er indført i kopibøgerne som Gundismølle, men i Jordebøgerne som Nørmølle. Men da både salgsdatoer, købere, sælgere, fæstere og afgifter er de samme, er det blot 2 navne på den samme mølle.

Nr. 309 Krud- eller Bryrupmølle, Bryrup sogn.

Årh.S.Årb.45 s.67, 46. s.56
Jy.Saml.5R,1.bind s.149 m ff.

1484 ÆDA.2 s.66: Mageskiftebrev af hr. Axel Lagezen til Clausholm på »Bryrupgård og en liden mølle udi Tyrsting herred«. Afstanden mellem Bryrup og Nørmølle beskrives i Jy. Saml. som værende af et bøsseskuds længde.

1573 Sk.L.Jb.: Bryrupmølle, 8 ørter mel.
1581 Sk.L.reg. film nr. 18705: Søren Bund, 12 skl. i krigsskat.
1583 SkL.reg. film nr. 18705: møller i Bryrupmølle, 9 mark og 4 skl. i
1584 Sk.L.reg.: Stangjern til mølleakselen, 2 lispund og 4 mark.
1593 Sk.L.reg.: Tingvidne Per Brixen (Kæmpesmølle) vidner, at synet er lovligt varslet, at møllen er forfalden og at den ikke kan betale forfalden skyld.
1595 Kanc.Brb. den 27/8: Bevilget halv afgift (4 ørter mel.).Fæster, P. Holst.
1610 Sk.L.Jb.: Fæster, Laurits Jørgensen. Afgiften nedsættes til det halve, da møllen i lang tid har standen øde.
1611 X-skat.: Peder Holst i Bryrupmølle.
1614 Sk.L.Jb.: Fæster, Peder Jensen, 8 ørter mel. 1625 Fæster, Peder Jensen.
1648 Sk.L.Jb.: Fæster, Peder Torbensen (Torbjørnsen?), 8 ørter mel. 4 ørter mel eftergives årligt.
1664 Sk.L.Jb.: Samme fæster, samme afgift, samme afslag.
1667 B.17–49: »Formeret Rasmus Pedersen i Bryrup af et lidet ålefiskeri i en bæk, han har fået af Oluf Parsberg: 1 sletmark årlig«. I Jb.: 5 skl. og 1 album.
1683 M.GE. bog 1132: Bryrupmølle ejes af Kronen. Fæsterens navn er Peder Nielsen. »1 qværn, overfald. Den øverste sten er blød. Kan anses for en sqvatmølle. Træværket er for største delen forrådnet. Mangler søgning, da Ansø, Skierbæk og Sillerup ligger straks ved. 4 ager røe leer (Røebæk?)«. Gammel MS 2–4. Ny MS 2–.
1688 MA: Fæster, Peder Nielsen. Gammel MS 2–4. Ny MS 2–1–0–0. Ejes af Skanderborg Slot.
1713 Ifølge kirkebogen er Peder Nielsen blevet begravet. Han er død i en alder af 63 år.
1719 Ryt.gods.: Fæster, Søren Pedersen. Hans hustru er Christine Marie Mathiasdatter, hvis far er herredsfoged M. Melchiorsen i Velling. 2 heste, 2 køer, 8 får, 1 tdr. rug, 1 tdr. byg, ½ tdr. boghvede.
1722 Ifølge Kr.Sk. sælges møllen den 23/11, men tilbagekøbes den 19/6 1724.
1757 begraves Palle Lassen møller. Han blev 80 år gammel. (Hans historie er skildret for sig selv).
1761 Fæster, Frederik Sørensen.
1767 sælges Ryttergodset for 1023 rdl. til Otto Andersen Hveisel. Uvist af hvilken grund, ser det ud til, at handelen er blevet annulleret.
1769 Ryt.gods 2. auktion: Bryrupmølle sælges til provst Rårup, Ølsted i Hatting herred for 800 rdl. MS 2–1.HK 0–4–1. Fru de Lichtenberg stiller kaution. Som Otto Andersen Mørch beboer. Hans hustru, Anna Fransdatter fra Rårup dør i 1780.
1775 Ejer, Caspar Lohman. Nedlagt for 6 år siden. »Haver 3 previligerede fabrikker.«.
1787 Folketælling: Beboes af prokurator H.C. Andersen, 50 år, og hans hustru, R.S. Andersdatter.
1799 B.5C–202: Ejer, Hoff. Stuehus, hvoraf 3 fag indrettet til slibe- og stampeværk. Hølefabrikken 400 rdl. Resten 280 rdl.
1801 Folketælling: Christian F. Munk, 43 år og hustru, Ane Elisabeth Toftenberg på 30 år.
1801 Den 1/6 nedbrænder møllen. Den 28/5 1804 afholdes der brandtaksation over den opbyggede mølle: stuehus i syd 9 fag, 9¼ al bred, eg/fyr, klinede vægge, haln/lyngtag, 290 rdl. Stald og fæhus i vest 8 fag, 6¼ al bred, lyngtag, 100 rdl. Øster hus 4 fag, 1½ al bred, bollede vægge, lyngtag, 110 rdl. Indrettet til stampemølle. Ialt 500 rdl.
1834 Folketælling: en stampemølle, hvis ejer, Søren Munch er 26 år gammel og ugift. Hans forældre bor hos ham og er Chr. Munch på 76 år og hans hustru, Ane Elisa-

beth Toftenberg på 69 år.
1836 nedbrænder Bryrupmølle eller Krudemølle.
1840 B.taks.: Ejer, N. Friborg Christensen. Tidligere forsikringssum 3000 rdl. Stuehus 10 fag, 9¾ al bred, fyrtømmer, lyngtag, 1000 rdl. Østre hus 9 fag, fyrtømmer, lyngtag, 200 rdl. Stampehuset øst for gården 5 fag, 10 al bred grundmur, muret i kalk, 1 bøgestampetrug, 4 hamre af bøg, 1 overfaldshjul 4½ al høj, 600 rdl.
1842 Stampet 50.000 al vadmel.
1845 Folketælling: Ejer, N. Friborg Christensen på 39 år. Hans hustru hedder Oline Hasselbalk.
1861 B.taks.: Hans Mathiasen. 1 stampemølle. (Møllen, der var ansat til 2450 rdl. udgår).
1866 X.309–5: Mølle øst/vest, 4 fag, 10 al bred, 2 etager, stråtag, 3 kværne, 1 overfaldshjul 6 al i diameter, 2 al bred. Bygning, 500 rdl. Værk, 700 rdl. Stampemølle sammenbygget med møllen, 4 stamper, ialt 400 rdl. Opmålt 5/9 1889 F.sum 5.600 kr. E. Søren Steffensen Stuehus 18½+12 mølle 11+10 Det gl. stuehus nedbrændte (Bryrup sogn)
1918 menes kornmøllen at være nedlagt.
1945 er der et lille rødkalket møllehus med overfaldshjul, men uden mølledam.
1978 Der er nu stort dambrug på stedet.

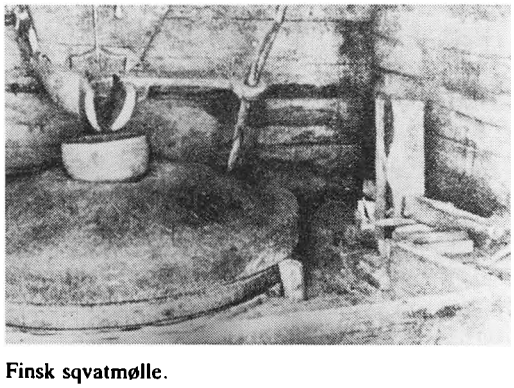

Finsk sqvatmølle.

Nr. 310 Kæmpes mølle, Grædstrup sogn.

Årh.S.Årb.28 s.68, 45 s.66

1458 ÆDA s.740: Peder Terkildsen i Føvling har gods, som ejes af Mariagercloster: Kæmpegård og et øde møllested. 1480: Gård, lund og mølle til Mariagercloster.
1491 ÆDA5 s.741: Der tages lovhævd, hvilket vil sige, at det på tinge bliver bekræftet, at godset er deres.
1580 Kanc.Brb. 11/4 mageskiftes der mellem Jørgen Lykke, Mariagerkloster og Kronen, og Kæmpegård og -mølle byttes bort med andet gods.
1581 Sk.L.Jb.: Fæster, Per Brixen, 7 ørter mel. Han får samme år 2 møllesten, 24 daler, 14 greb brede. Da 1 greb er 4 tommer, har møllestenene været cirka 145 cm brede i diameter.
1582 Kr.Sk.: Den 6/3 mageskifter Kongen Kæmpes mølle bort til Haddum præbende, som hører under Århus Domkirke. Dette ejerskab opretholdes indtil Kongen giver møllen til fhv. biskop, doktor Erik Graves. Underskriften er bekræftet den 8/3 1671. (I kopien har skriveren i 1582 skrevet Krupesmølle i stedet for Kæmpesmølle. Det har afstedkommet nogen forvirring, da der også findes en mølle, som kaldes Krudemølle. Men da møllen er indført i Århus Domkir-

kes jordebog som Kæmpesmølle og både navnet Per Brixen og afgiften på 7 ørter mel er de eneste i både Viborg og Skanderborg amter, må man antage, at det er den samme. Desuden benyttes afgifter på et ulige antal ørter kun i antallene 5 og 15).

1600 C3–2213: Kæmpesmølle, 7 ørter mel.

1610X–skat,.: Michel Peders(søn).

1647 Årh.Bisp.2212: Fæster, Niels Sørensen, 7 ørter mel, som er det samme som 70 skp. Halvdelen regnes som en afgift for vedligeholdelse.

1664 MA.C3–2215: Fæster, Hans Nielsen. Gammel MS 7 ørter mel. Ny MS 4–3.

1683 M.bog 1138: Ejer, Doctor E. Graves. Fæster, Søren Jørgensen. Består af en sqvatmølle med overfaldshjul, 1 knaghjul, nogenlunde gode stene og temmelig god søgning.

1688 MA: Gammel MS 4–3. Ny MS 2–1. Fæstere, Søren Jørgensen og Jørgen Sørens(søn).

1696 Den 27/6 befales det, at Kæmpesmølle kommer til at sortere under amtsstuen og jordebogen.

1700 Bryrup Kb.: Kirsten Madsdatter og Maren Eriksdatter i Kæmpesmølle har stået faddere.

1716 lejer Palle Lassen Møller møllen til fabrik for høleer og hakkelsesknive.

1730 udvides det til et kobberværk. Derefter til korn- og stampemølle.

1730 24/1 løser Peder Jørgensen født i Kæmpesmølle borgerbrev i Viborg som Snedker (Viborg Bysborgerbog).

1765 Mattrup Gods, G.346–6: Kiempesmølle: MS 2–1 penge 6–4. Fæster, Erik Larsen.

1787 Folketælling: Erik Lassen, 72 år. Hans hustru, Anna Christensdatter, 52 år og en tjenestekarl, Eske Thomasen, 36 år.

1798 G.346–1: Den 3/8 overtages fæstet af Eske Thomasen efter Erik Lassen.

1841 Den 25/8 får Eske Thomasens enke, Christiane Thygesdatter, skødeadkomst til Jens Pedersen, som hun vies til samme dag i Grædstrup kirke.

1844 Ejer, overkrigskommisionær Holst. Fæster, Jens Pedersen.

1852 B.518–13 s.445 B.taks.: Ejer, Jens Sørensen. Tidligere forsikret for 800 rdl, men er nu forandret og forbedret. Stuehus 7 fag, 7½ al bred. 2 egeaksler med tilhørende hjul og overfaldsvand, 650 rdl. Et stuehus, norden for stampen 8 fag, 10 al bred, bindingsværk, 500 rdl.

1870 Jens Sørensen af Kæmpesmølle skænker et legat på 600 rdl.

1875 Den 27/3 godkendes Jens Sørensen Nørskov og hustru Marie Lassens legat. Den årlige rente deles i 4 ligestore portioner og anvendes til værdigt trængende af Grædstrup sogn, som ikke har nydt egentlig fattighjælp. Uddeles i december måned og bestyres af sognerådet.

Møllen blev senere nedlagt og efterfulgtes af en hollandsk mølle, som malede en tid. Den blev drevet af vand fra Nimdrup bæk, som har sit udspring i Ring sø og falder mod Bryrup Langsø. Møllen lå i Vildtbanens udkant og skulle derfor stille mad og mandskab (klappere) til jagterne. Til gengæld herfor fik man lov til at brænde og udskænke brændevin. Der er nu servitut på møllen som siger, at den ikke må male korn til fremmede. Ej heller handle med korn. Den nuværende ejer fremviste det gamle omløb cirka 20 meter inde på møllens jord. Tidligere gik vejen forbi møllen, men da overkørslen var itu tilkaldte mølleren både Grædstrup og Bryrup sogneråd så de kunne bese skaderne. Mølleren viste dem, hvor skellet var, men det gode Grædstrup sogneråd vendte ryggen til og udtalte, at det var dem uvedkommende, da det ikke var jord, der hørte Grædstrup sogn til, og så ville de i hvert tilfælde ikke betale hverken kroner

eller ører. Men mølleren havde en trumf i ærmet, for så fortalte han, at så ville han så sandelig heller ikke mere betale skat til Grædstrup sogn, hvis landet lå sådan. Grædstrup sogn betalte en ny overkørsel, og mølleren betaler den dag i dag personlig skat til Grædstrup. Den sjællandske lov siger: »Hvor dit ildsted er, skal du svare din skat. Hvor dit forråd er , dine afgifter«.

Nr. 311 Stidsmølle, Tyrsting sogn.

Årh.S.Årb.45 s.70
Orion 1851 s.7.

1453 Skifte efter væbner Nis Skrams mor.
1535 Ejeren af Mattrup, Erik Stygge Rosenkrants dør, og hans datter, Kirsten Styggesdatter Rosenkrants arver Mattrup. Hun er gift med Eiler Eriksen Hardenberg.
1537 Den 15/10 samles arvingerne på Stidsgård og laver et mageskifte, der lader Mattrup beholde Stidsgård og -mølle, hestehaven »Bersnabbe« og Fuglrisdam, mod at afgive andet gods. (A.Heise: Familien Rosenkrants, 1882 København s.175 CXXXVI.)
1661 Tyrsting Herreds tingbog s.172: Fæster, Michel Jensen i Stismølle.
1683 M.GE.bog nr. 1132: Ligger på Mattrup mark. 1 underfaldshjul. Den nederste sten er god. Den øverste kan holde et år til. Fæster, Jens Michelsen. Gammel MS 11–2. Ny MS 4–4.
1689 Tamdrup Kb.: Terkild møller af Stismølle.
1720 Ved auktion over ryttergods køber mølleren i Stismølle, Jørgen Nielsen, 4 gårde i Kalhauge for 80 rdl. pr. tdr. HK. Et samlet beløb på 2651 rdl. Om han selv har pengene til købet, eller han blot er stråmand for en andens penge må man gætte sig til, men halvdelen af hele beløbet skulle på den tid betales ved selve købet.
1721 Skf.B5C–219 efter Anne Michelsdatter: Fæster, Hans møller. MS 4–6–1. Landgilde 22½ tdr. mel, jord 2–4–2–1. Der svares 20 skp. havre og 1 lam. 1 kværn drevet af underfaldsvand. Nylig repareret, temmelig god tilstand. Mølle/stuehus i vest 11 fag. Fæhus i øst 12 fag. Stald/kohus i nord 11 fag samt en lade på 12 fag. Ialt 368 rdl.
1743 X–skat.: Fæster, Henrik Knudsen. Kopskat 4 rdl. 1 karl og 1 pige, 5 rdl.
1787 Folketælling: Lars Henriksen, 44 år. hans hustru, Catrine Marie Christensdatter, 38 år.
1801 Folketælling: Niels Pedersen og hans hustru Ane Sørensdatter.
1815 G.346–1: Fæster, prok. Jørgen Lindenpalm. Han dør i 1837, 58 år gammel.
1829 Prokurator Lindenpalm får som Sandflugtskommisionær udbetalt 72 rdl. i diætpenge for arbejde med sandflugtsbekæmpelse i Hallundbæk, Ejstrup sogn.
1839 B.518–13: Mølhus sønden for stuehus, 4 fag, 10½ al bred, bindingsværk. Boghvedekværn: Overstenen er en kampesten, 6 kvarter bred. Understenen er en rinsk sten. Stampehuset sønden for møllen syd/nord, 5 fag, 7½ al bred, bindingsværk. Stampeværk: 1 trug, 4 køller med jernbolte, 1 vandhjul, 280 rdl.
1843 Afgift 400 rdl. Fæster, Ditlev Monrad

Houman, som også er købmand og brændevinsbrænder i Horsens. Han er født i 1807 og dør den 5/11 1848.
Hans søn, Phillip Hannibal Bolt Houman køber i 1881 Kollensmølle i Adslev sogn, hvor han dør den 13/7 1891.
1877 B.taks.: Denne mølle er 60 år gammel. Møllehus i 2 etager, 1200 kr. 3 kværne. Hele værket, 2600 kr. Stampemølle, bindingsværk, stråtag, 4 køller, 1120 kr.
1978 Bolig for skovrider. Møllen har indtil 1970 været benyttet til elektricitetsfremstilling til eget forbrug.

Nr. 312 Mattrupmølle, Tyrsting sogn.

Årh.S.Årb.45 s.70 (afbildet litografi).
Orion 1851 s. 2–99.

1453 afholder Peder og Nis Skram skifte efter deres mor. Nis får Mattrup med møllen.
1664 MA giver ingen beskrivelse af møllen.
1683 M.GE.bog 1132: »Mattrupmølle under gårdens takst, maler med en qværn, består af 2, den anden øde, kun en rådden aksel og 2 møllesten af kamp. Mange møller i egnen, så kun ringe søgning«.
1688 MA: Reslolution af 8/5: Møllen er sat til en afgift på 1–0–2–0.
1690 Tyge Jespersen udkøber sin svogers part af Mattrup og får indløst pantsat fæstegods inden sin død. Hans svoger var Tøger Pedersen, Nørkjær.
1706 Tyge Pedersen dør og efterlader sig 10 børn, hvoraf han har de 9 med Anna Michelsdatter. Hun gifter sig i
1709 med Daniel Fischer til Silkeborg. Efter hans død flytter hun tilbage til Mattrup.
1715 Til sin død fortsætter hun arbejdet med at samle mere gods til Mattrup.
1721 Skf.B.5.C–219: Der gives en saglig beskrivelse af Mattrup og tilhørende gods. Møllen: Salig Terkild Olsens enke, Dorthea Michelsdatter. Består af 1 qværn. Underfald med tilbygget »Saufmølle«. (Den ældst nævnte sav i både Viborg og Skanderborg amter). (Bernt Arildsen nævner savmøller i Norge år 1656, men der må være tale om bloksave.) Mølle/stuehus 12 fag, stald/fæhus 7 fag.
1738 G.ryt.8–30: Møller Ulrigh Bræmmer er lavværge for Karen Hansdatter, Våbenholm.
1739 Vrads Kb.: Maren Jensdatter af Ansøgård og Peder Thomsen af Mattrupmølle trolover sig.
1743 X-skat.: Ulrich Bræmmer, kopskat 4 rdl., 1 karl, 1 pige, ialt 5 rdl.
1768 Pont.d.atl.: Ved Mattrup en saugmølle. En mølle, som drives af samme vand.
1787 Folketælling: Møller Frederik Sørensen, 64 år. Hans hustru, Anna Marie er ligeledes 64 år.
1801 Folketælling: Nu hedder mølleren Peder Sørensen. Han er 38 år og har en 35 årig hustru ved navn Anne Christensdatter.
1843 svares der 200 rdl. i årlig afgift på møllen.
1856 X.309–5.B.taks.: Møllen er forsikret for 3370 rdl. Der er en hus til beboelse med murede vægge, stråtag, 20+14 al til 3600 rdl. Ialt 17.500 rdl.

1860 Bestyrer Julius Adolf Dencker, født 1814 i Gudum. Ålborg amt.
1876 X.309–5.B.taks.: 18+12 al, 2 etager, 1 underfaldshjul på 6½ al i diameter, 4½ al bred. 12.800 kr. 1 hus syd for møllen.
1880 Møller, Frederik Mogensen, født ca. 1843 i Gylling. Han får i
1894 næringsbevis som bager.
1945 hedder bestyreren af møllen Alfred Pedersen. Der er da både bageri, savværk, uldkarteri og brugsforening.
1961 Ved ejerskifte fungerede alle de forskellige dele.
1978 står bygningerne endnu. Opstemningen af åen er bevaret. Det meste af inventaret er borte. Anders Jespersen kalder det meget betegnende »et hus uden sjæl«.

Nr. 313 Bredvadmølle, Træden sogn.

Årh.S.Årb.19 s.10, 45 s.72.

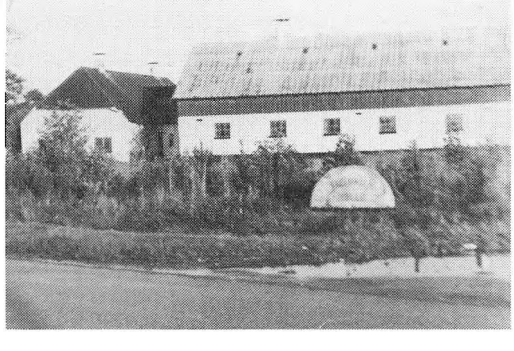

1501 ÆDA.1: Voer Closter får birkeret, undtagen over Bredvadmølle. Den ligger ved en oldtidsvej over Gudenå og tilhørte Voer Closter indtil 1536.
1573 SK.L.Jb.: Erik møller, 24 ørter mel, ½ td. smør, 1 ørte rug og 1 ørte byg.
1581 får Anders møller livsbrev på møllen mod at bekoste opstillingen af en maltkværn.
1608 klages der over møllens brøstfældighed. Afgiften bliver nedsat, og lensmanden må bevilge midler til afhjælpning af manglerne.
1612 er pælene under møllen rådne, 2 hjul, vandkarm og stigbor forfaldne.
1612 Jørgen Villumsen og Peder Andersen fra Dørup får 11½ daler for 23 dages arbejde med et nyt vandhjul, knaghjul og drøv, ny bund i vandrenden, nye stigbor og brofiel.
1619 har mølleren bekostet en hel del på møllen, dens bro og underværk. Han modtager 50 sletdaler i tilskud til vedligeholdelsen.
1623 B.24–57 s.2: Den 18–1 afgiver 2 sandemænd følgende vidnesbyrd for landstinget: At Johannes Sørensens barn er fundet død under knaghjulet. At Johannes er gået ned fra loftet, at kværnen skred, og at drengen derefter blev fundet død under knaghjulet. Ved syn afgøres det, at hjulet har amputeret et led af en finger, og at barnets arm, hals og mange andre steder er søndret af knaghjulet, og som vidnerne siger til fordel for Johannes Sørensen: »Af våde og vanlykke, at barnet i knaghjulet omkom.«
1648 Fæster, Hans Hermansen, 24 ørter mel, ½ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg.
1657 B.24–85 s.94b: Søren Lauritsen gør fordring på en gæld på 46 sletdaler hos Niels Thygesen, Bredvadmølle.
1661 Af Tyrsting Herreds tingbog: Den 26/3 befales det alle sognefogeder i herredet at tage alle de øverste møllesten, opbryde alle håndkværne og forsegle dem sådan, at de ej kan male »førend anderledes derom anvordnet vorder«.
1662 Tyrsting Herreds tingbog den 7/1: Dæmningen, 15 favn slet bortløben. Skal sættes 5 rækker pæle med 30 pæle i hver

række, 2 rækker 9 al lange, de andre 5 alen, i samme dæmning 150 boel (planker) 4 al lange, 1 al brede. Dernæst et stykke gamme dæmning, som er slet forrodnet, en stor del bortskyld af vandet, er 24 favne lang. Broen skal have 32 pæle 6 al lang, brofiel 40 stk., hver 7 al lange. (C. Sørensen).

1662 Pantsat til Peder Pedersen, borgmester i København. Fæster, Peder Michelsen.

1683 M.bog 1138: Ejer, Kronen. (Pantsat). Fæster, Søren Jørgensen. Møllen har 2 kværne, som drives af hver sit underfaldshjul. Broen er forrådnet og øde. Isgang stor fare for møllen. Noch en stampemølle, som drives af et hjul.

1688 MA: Fæster, Søren Jørgensen. MS 16–3–3–. Skovriddergods, senere Ryttergods.

1721 Ryttergods. Skifte efter Søren Pedersen. Hans enke er Mette Johansdatter. 1 vindovn med tud, 24 rdl. Een mindre, 12 rdl. Ialt 58 fag hus. Mangler for 20 rdl. Mangler på broen, 16 rdl. Har tømmer til nyt. Arbejdsløn anslået til 12 rdl. Præsten, Hans Sørensen Hjortsvangs enke kræver betaling for 4 lignedsættelser i Træden kirke.

1724 Fæstebrev til Eske Nielsen. Han skal ægte enken og give 24 rdl. i indskud.

1739 Skifte efter Mette Johansdatter.

1741 Fæstebrev til Christian Ovesen.

1751 Fæster, Holger Hammer fra Århus.

1767 Ryttergods sælges til C. Tygesen, Mattrup for 2500 rdl. Fæster, Hans Pedersen fra Under.

1787 Folketælling: Jens Sørensen, 55 år. Hans hustru er Anna Hansdatter, 39 år.

1798 G.346–1, Mattrup: Fæstebrev til Kingo med fornavnet Peder. Han skal gifte sig med formandens enke.

1799 B.taks.: Stuehus, 760 rdl. Møllehuset, 3800 rdl. Stampehuset, 650 rdl.

1838 sælger Mattrup møllen til Peder Kingo for 13.000 rdl.

1845 Folketælling: Peder Martin Hyrup, 52 år og gift med Marie Charlotte Tvede, som er 44 år. Mølleren beskæftiger 3 møllesvende, og han beplanter bakkerne med nåletræer.

1850 stampes der 40.000 al vadmel årlig. I tørre somre kommer der møllegæster langvejsfra.

1852 B.518–121: Brandskade for 2883 rdl. Brand Forsikringssum, 16.200 rdl.

1856 X.309–5.s.74: Ejer, møller Holst. Stuehus i øst, 2300 rdl. Møllen i syd, 8500 rdl. Stampeværket 2950 rdl. Ialt 17.500 rdl.

1863 Brandforhør efter brand i den franske pillekværn. Da branden er blevet opdaget i tide, er der ikke sket større skade på møllen. Årsagen blev ikke opklaret.

1877 B.taks.: Møllehuset, 9600 kr. 5 kværne og værk, 7400 kr. Stampeværkets bygninger, 4000 kr. Stampeværket, 2000 kr.1922 brænder det for alvor i møllen. Indtil da har der været savskæreri, bageri, maltgøreri og købmandshandel. Vestbirk kraftanlæg køber opstemningsretten.

1978 står der nogle pæle i åen, og nogle af bygningerne er bevaret, men trafikken er ledet uden om møllen, og kun kanoroere kommer i nærheden af møllen nu.

Vrads herred

Nr. 400. Breedmølle, Them sogn.

G Hek.1–20

1760 er blandt colonisterne en mand som vil lave en papirmølle, Trougot Gotfried er hans navn. Sammen med kommisionen er de på vandring efter et sted hvor han kan opstille en papirmølle og 4 colonistfamilier med ham.
De ser på Engelsholms jorde ved Egtved-Bøgvad, forholdene er vist gode nok, men befolkningen vil ikke have dem – der er ikke vand nok og deres enge ødelægges, er deres undskyldning.
1762 Kommer de til Løgager i Them sogn, som kongen ejede og der kom ikke noget med ejer eller folks modvillighed i vejen.
Fra Løgager gik de til stedet Bodskov, hvor der før har ligget en gård. De gik nord på ned i en dal, hvor der kommer en bæk fra Bøllingsø. Dels fra den øverste ende af Harbolunn ved bækken sønden for Stålshøj skal have stået en mølle, kaldet Breedmølle, hvoraf stedet kaldes Bredvad. Kunde endnu se dæmningen, stumper, og pæle af mølleværket. Efter deres skøn kunde her anlægges en papirmølle.
1483 mødte Sebast Jensen i Engesvang for kong Hans på Tryggevælde med rettertingsdommen og et tingsvidne af Hids herred. Om 2 gårde i Engesvang... Videre nævner tingsvidnet fællig i Bølling sø, et *ene*mærke, en eng kaldet *Brede made,* vester plet og hele den søndre mark, som hans far havde opdyrket. Fra Viborg amt 1972 s.36 Erik Brok: Selveje i Hids herred før 1789. Ved Haller å mellem Mailund og Karup lå et stykke land, som Aunsbjerg ejede, men som man var villig til at afstå. Der har i 1500 været en mølle og Vallerbæk er vel bygget på stedet 100 år efter. Hvorfor det blev på papiret – det er vel pengemangel og udsigt til krig med Rusland, så derfor blev planerne i skuffen.

Nr. 401 Gjessø mølle, Them sogn.

Årh.S.Årb.47 s.71.

1860 anlægges møllen som savmølle og ejes af Jacob Pedersen.
1882–1900 Vandmøllebygning 13½+13½, forhen opmålt 13½+13½. Pâny opmålt 24/7 1872.
1890 ejes møllen af Jens Michelsen.
1901 En tordenbyge slår dæmningen i stykker. Møllen bliver helt overskyllet og begravet. Der bliver opført nye bygninger.
1937 installeres der turbine i møllen.
1960 udskiftes turbinen til et overfaldshjul på grund af, at okkerforurening i vandet lukker turbinen og giver ustadig drift. Møllen var en overgang sommerrestauration, men nu er både møllen og restauration lukket. Ved bygningen af det nye vandhjul blev den moderne teknik taget i brug. Akselen er af jern som løber i kuglelejer. Hjulet er bygget af lærketræ og afbalanceret, så det vand, der kommer fra en ¾" vandslange, er nok til at drive hjulet.
X.310–24.

Nr. 402 Millingbæk, Them sogn

Millingebæk af Millinger = små fisk der findes i stort tal i bækken
Før 1843 var der en farve el. okkerfabrik, senere en benmelsmølle.
Statsskoven ejer grunden, men private bygninger hvor der o. 1864 oprettedes et savværk, er nævnt i Galschøts »Danmark. Var en tid ejet af van Deurs. Nedlagt efter direktør Fengers død 1943. Dæmning og mølledam samt en af stenene fra hollænderen er bevaret. Silkeborg-Himmelbjerget bådene har endnu anløbsplads ved stedet.
Huskes bedst af landsbyskolebørnene i Silkeborgs omegn for deres skoleudflugter der gik fra Silkeborg til Millingbæk, hvor der var traktørsted og det var deres årlige skoleudflugt, meget yndet. Da bygningen brændte, ophørte det af sig selv.

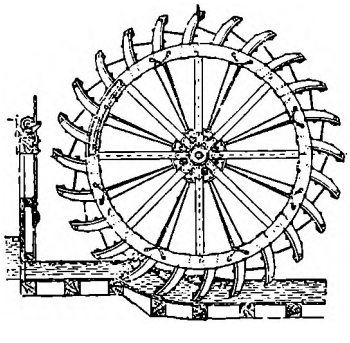

Fig. 42. Underfaldshjul.

Nr. 403 Salten møllested, Them sogn

1529 ÆDA 1.s.206: Voer Closter Laghefdt på Salten møllestedt. Med alle hendes rette til Salten møllestedt.
1598–99 Si.Lens reg.: Thømmerbymølle. »Jens møller for en han haver indsat på en fælles grund: 4 daler«.
Det er den eneste gang, man støder på navnet. Det må dreje sig om Salten å.

Nr. 404 Lystrupminde savværk, Vrads sogn.

Årh.S.Årb.28 s.66
Årh.S.Årb.47 s.76
J. Hagelsten: Af Vrads Saga s.81

1852 anlægges møllen af Jens Madsen. Han var født i Ulkebølle på Fyn og levede fra 1818 til 1901. Man fremstillede spader, høleer, bismevægte o.l. Jens Madsens søn drev fabrikken indtil
1892 da han sælger den til en maskinsmed, som lavede fabrikken om til et savværk.
1902 sælges savværket til hr. Walter fra København. Han overdrager den i
1905 16 juni: Ved savværket Lystrupminde er der af de nuværende ejere, et par københavnske ingeniører, anlagt henved en snes fiskedamme langs det derværende bækløb, hvor der skal drives kunstig fiskeavl. Det er et stort arbejde, som hermed er udført, men kan fiskeavlen rigtig lykkes, kan det også med tiden give betydelig indtægt. I alt fald har udgiften ved anlægget givet den arbejdende befolkning der på egnen en god biindtægt.
1912 til sin bestyrer J.C.J, som i
1959 sælger savværket til H. Reimer

Nielsen, Silkeborg. Der er 6 mand i arbejde på savværket indtil 1967, da det bliver nedlagt ved en udvidelse af Palsgård savværk.
1979 er her lejr for skolebørn, og der er både god plads og gode udenomsmuligheder.

Nr. 405 Lystruphave, Vrads sogn.

1724 Ved Kronens tilbagekøb af Bryrup mølle får præsten, som i 1722 har købt møllen, Lystruphave som et plaster på såret. Lystruphave er allerede nævnt i MA 1688, og ejerne må have været velsituerede.
1767 A.D.W.B. Lystruphauge, står der på Vrads kirkeklokke, og
1797 og de samme bogstaver på dåbsfadet i Vrads kirke. Disse bogstaver er endnu ikke blevet defineret.
(A.nders D.ørup W.ildt B.anen.) Kongeligt jagtdistrikt.

Nr. 406 Ansømølle, Vrads sogn.

Årh.S.Årb.28 s.30
Årh.S.Årb.47 s.75
J. Hagelsten: Af Vrads Saga s.84
E. Egebjerg: Sil.slots hist. 2 s.101

1481 ÆDA.2 s.35.
1578 Kr.sk.: Skøde fra Mandrup Parsberg til Kronen. Fæster, Buex Villansen, 8 ørter mel.
1586 Sil.L.Jb.: Fæster, Tamis Anskarisen, 8 ørter mel og 8 snese ål.
1595 Per Ibsen får en bøde på 3 daler for bordag med Per Bertelsen, Ansøgård.
1598–99 betaler slottet 43 daler for reparationer, udført på møllen.
1610 Jens Rasmussen giver 2 øksne i stedsmål. Tidligere sad Per Ibsen i møllen, men han er flyttet til Bjørnskov.
1625 Dæmningen springer, og der sker store oversvømmelser. Møllen står stille i 12 uger og får afgiften nedsat med 3 tdr. Vandhjulet ligger øde i 5 uger og nedsættes i afgift med 1½ tdr. mel.
1629 Øde og fri for afgift i 2 år.
1634 bekostes der 36 traver tag på møllen.
1638 Jens Jensen fæster møllen efter sin far. Han får indlagt 2 nye møllesten, 16 greb brede, og de koster 50 rdl. Der bliver desuden brugt 28 traver tag til huset.
1645 »Forskånes og behøver bygningstømmer, da mølledammen er udbrøt«.
1648 Dør Jens Jensen og fæstes af Søren Jensen. Skiftet nævner enken Anna Pedersdatter og børnene Dynes, Anders, Peder, Jens og Maren Jensdatter. Til værge har enken Jens Jensens bror Niels Jensen, møller i Skierbæk mølle og hendes bror Knud Pedersen, Taarup. Anna Pedersdatter gifter sig med Søren Pedersen og hendes søn Søren er også i møllen.
1679 hendes søn Peder Jensen i Vorret kræver sin arv udbetalt, for han synes de 2 møllere blander deres pengesager, så han og søskende er i fare for at miste deres arv. Endda det var faderen J.Jensens udtrykkelige ønske at datteren skulde arve lige med brødrene (efter loven var der ½ part til Kvinderne til 1857) B.63B–7.1969 side 38–40.
1660 Tingbog: Søren Jensen i Ansømølle, forgangen år berøvet og frataget hans gods og jaget ham med hustru og børn fra møllen. I fraværelsen bortstjålet jernværket, sønderslagen og Qværnsten, ødelagt vandkarm og hjul.
Kan ikke give landgilde!!
1661 Vrads H.t.bog 15/3: Fra krigens tid: Mølledammen udskåren, møllebroen sønderkørt, al stål er væk, det yderste hjul søn-

derslået (Østj. Hjemst. 50.39).
1661 Fæster, Søren Jensen: halv afgift.
1664 MA: Fæster, Søren Jensen. Sælges med Silkeborg Slot til Chr. Fischer, kongens vinskænk.
1664 MA: Afgift 8 ørter mel minus 3 skp. af hver ørte (4 pund mel).
1688 M.bog 1294: Vrads sogn: 1 stykke jord til møllen kaldes Smedebanken.
1688 M.takst 1761: 1 underfaldshjul. Kan ikke fattes vand og har den bedste søgning af de 3 møller, som ligger sammen. Ejer, Allinggård. Fæster, Søren Pedersen.
1696 Fæster, Anders Pedersen.
1701 Ifølge kirkebogen troloves Jens Andersen med Anna Sørensdatter.
1711 Ejer, Allinggård (Fischers søn). Fæster, Thøger Jensen, som også har kro på stedet.
1720 benytter Kronen sin tilbagekøbsret og gør slot og mølle til ryttergods.
1732 Præsten Rasmus Lihme afstår møllen til Christen Jensen fra Hampen. Kronen må have afstået godset igen.
1736 ser man af kirkebogen, at Peder Jensen, møller af Ansømølle, er blevet begravet.
1752 Niels Thygesen, Mattrup sælger møllen til Palle Lassen Møller.
1753 Fæster, Chr. Henriksen Fischer, Henrik Fischers søn. Han flytter senere til Sillerup mølle.
1776 Chr. Schiønning fra Nr. Snede kro.
1787 Folketælling: Chr. Schiønning, 54 år. Hans hustru Sara Agnete, 47 år.
1789 Ejer, Hans Christofersen.
1801 Folketælling:. Ejer, Thomas Christensen, 48 år. Hans hustru Mette Chrit. er 40 år.
1806 B.517A–14.B.taks.: Ejer og bruger, Rasmus Nørskov. Tidligere takseret til 1200 rdl. Stuehus i nord 10 fag, 11½ al bred. Eg/fyr, 2 underfaldshjul, 2 kværne, 1330 rdl. Ialt 2000 rdl.
1816 overtager Fr. Hansen møllen. Han bygger en ny mølle, som dog går op i flammer kort efter.
1818 B.taks.: Møllehus 2 etager, 7 fag, 3500 rdl. Flyttet til den sydlige ende af Ansø. Fr. Hansen er kun 21 år, da han køber møllen. Han er bror til Dines Møller, Clostermølle. Han bygger en teglovn og brænder selv sten til opbygningen efter brande. Da Skærbæk-, Sillerup-, og Bryrup møller blev nedlagt som kornmøller, fik han stor søgning til sin mølle. Ved overtagelsen var der på møllens areal 3 sumpagtige moser på cirka 25 tdr. land. Fr. Hansen lader grave 3 km grøfter, 1½ m dybe og fylder dem med 1 m kvas, dækket med lyng og jævnet med en plovfuremuld. I de dybe tørvegrave blev der læsset 5–6000 læs fyld. Det blev pløjet og tilført 7500 læs mergel, og kort tid efter var disse områder møllens mest værdifulde jorder. Fra markerne blev der i den tid Fr. Hansen havde møllen, samlet 12.000 læs sten. Han købte en gård i Salten, og flere endnu, og det blev til det nuværende »Løvenholt«.
1822 2 etager møllehus, 2 vandhjul, 8 og 6¾ al høje.
1832 køber Jens Andersen Kirk møllen med både købmandshandel og bageri, og i
1840 får han kgl. bevilling til brændevinsbrænderi, som den eneste lovlige brændevinsbrænder i Skanderborg amt.
1845 Folketællingen: møller og brændevindshandler J. Andersen Kirk, 40 år. Hans hustru hedder Anne Nielsdatter og er 44 år.
1845 Den 12/5 kom der en forordning, der sagde, at hvor man fandt brændevinstøj, ville ejeren få en bøde på 10–1200 rdl. og værktøjet ville blive konfiskeret. Hvis man, derimod, frivilligt afleverede sit brændevinstøj, ville man blive fritaget for straf og

bøde. Dette øgede omsætningen i møllen, som jo var priviligeret, og der blev fremstillet 10.000 potter 6¼% brændevin. Det svarer i styrke til vort »Påskebryg«, og det gav en afgift på 436 rdl. Fortjenesten var nok ligeså stor og desuden affaldet fra brændevinsbrændingen. Det blev kaldt mærsk eller dranken, og det var vældig godt til at opfede stude med. Det var også en af de bedste indtægtskilder man havde på den tid.
1860 sælger Kirk møllen, som da vurderes til 120.000 kr. En gård til 15.000 kr.
1867 X.309–9B.taks.: 9.023 rdl. Ejer, Christen Jensen. Han har stampeværk, dampbrænderi og vandmølle i to etager. På den ene etage er der mølleri, og på den anden etage er der smedie. Stuehus 26 + 12.
1873 køber et aktieselskab møllen og lader søen udtørre. Møllen flyttes til den brede midtegrøft, som afvandede søen.
1875 ejes møllen af N.P. Villert Mouritsen.
1887 Brandtakst: ¾ Møllehus med ny værk 5660 Grdm, Tagpap, Stuehus i vest 1,040 kr. kampesten, Stald i syd 0,406 bl. Tag.
1907 sælges den til F.L. Schmidt & Co. Da Horsens-Bryrup-Silkeborgbanen
1969 nedlægges, skal der indsættes en rutebil på ruten. Den kan imidlertid ikke følge den gamle vej, så en ny vej anlægges. Den kommer til at gå lige overfor møllen, som er skøn at skue fra denne vej.

Nr. 407 Sillerupmølle, Vrads sogn.

Årh.S.Årb.47 s.74
E. Egeberg: Silkeborgs Slots historie
J. Hagelsten: Af Vrads Saga s.92

1610 Sil.L.Reg.x-skat: Fæster, Per møller, uden avl.
1617 Sil.L.Reg.x-skat: Fæster, Jens Nielsen. Ifølge tingsvidne, er møllen øde.
1625 Kr.Sk.: Skøde fra Knud Gyldenstjerne Tim til Kronen. Fæster, Christen Rasmussen. MS 8 ørter mel.
1629 Fæster, Jens Iversen: Fri for afgift i 2 år som hjælp til sten og tømmer.
1630 To nye møllesten indlagt. Til langjern går der 2 pund jern.
1635 klager mølleren, Mads Sørensen, over at hans afgift er sat for højt. Det overvejes stærkt at nedlægge møllen og fordele afgiften på Ansø- og Skærbæk møller.
1637 »fæster Diones Christensen også Sillerupmølle for 10 rdl. i indskud«.
1638 får møllen en ny møllesten på 14 greb. Den koster 23 rdl.
1653 Den 23/12 gøres der udlæg i Las Christensens bo for forfaldne afgifter: 30 skp. rug á 1 mark. 7 traver rughalm á 4 skl. og noget ondt hø (dårligt hø).
1660 Fæster, Søren Iffersen. Møllen er øde og kan intet give.
1660 D.4/7 = B.63–1 syn på møllen: Seks binger af møllehusene ganske forfaldne. Det ydre møllehjul og mølleaksel slet forrådne, al vandværket fordærvet og øde. Ny jernværk til kværnen (segl og langjern) nødvendig, da svenskerne tog det gamle og ikke siden kunnet male.
1664 MA: Fæster, Søren Iffersen. Gammel MS 8 ørter mel, nedsat med 4 ørter, Ny MS 1–6. Møllen ejes af Silkeborg Slot.
1683 M.bog 1294 Vrads sogn: »Synes møllen at være moxen øde, den ene sten sønder med en jern gjord om, træværket ganske forrådnet og ingen engbjergning til«.
1688 M.takst 1761: Overfaldsvand, 1 kværn, »1 veld, der falder af en bakke med så stærkt et udløb, at den aldrig kan opstemmes, men mølleren må lede vandet i omløbet. Dæmningen består af et lidet brystværn, som med ringe bekostning kan holdes vedlige. Møllen kunne have stor maling, hvis den ikke lå så nær Skierbæk- og

Ansømølle. Har i nogle år været øde, derfor skatterestance«. Møllen var tidligere i Corfits Ulfeldt, Mattrups besiddelser. Men på grund af restance overtaget af staten, som lader amtsskriveren administrere møllen, som han bortfæster med nogle års skattefrihed mod, at møllere vedligeholder værket. Ny MS 0–6–0.
1688 MA: Som ejer står Kronen. Fæsteren hedder Christen Pedersen. Gammel MS 6–. Ny MS 0–6–1–2.
1696 Fæster, Jens Christensen.
1700 Ifølge kirkebogen får Jens Christensen en søn døbt Poul.
1710 bliver Jens Christensen stævnet for »trudsler om skud eller ildebrand«.
1719 Salg af R. gods: Sillerupmølle til hr. Mourits Vinding i Vinding. Prisen er 60 rdl, og fæsteren hedder Christen Pedersen. MS 0–6–1–2.
1742 Kirkebogen Skærtorsdag: Peder Jensen, møller begraves. Han blev 32 år gammel. Ved den tid nedlægges kornmøllen, og møllen genopstår som stampemølle.
1787 Ved folketællingen beboes møllen af selvejermøller Thomas Christen på 34 år samt hans hustru, Anna Nielsdatter.
1801 Folketælling: Jørgen Pedersen, husmand og stampemøller, Han dør i 1835, 82 år gammel.
1837 B518–121: Niels Pedersen Gjedsøs tilhørende stampeværk i Lille Hjølund på Ansøgårds mark brænder. Takst, 300 rdl. Skade 260 rdl.
1844 Ma: Ejer, Niels Pedersen. Ingen MS.
1979 Der findes ikke mere synlige spor af møllestedet, men i slutningen af 1700-tallet tilskrives møllen en ikke helt almindelig historie:
Mølledatteren var kæreste med en karl fra Vorret. De havde mødested ved »potten«, men da hun fortalte ham, at hun var gravid, slog han hende ihjel og smed hendes lig i åen, for han havde også en anden kæreste, som han strengt taget hellere ville have. Men skytten fra Mattrup havde set parret, så i 1788 (B.4D–50) faldt der landstingsdom over Søren Pedersen af Vorret for mord på sin fæstmø, Marie Torbensdatter: »Han skal knibes med gloende tænger på gerningsstedet og 3 gange inden retterstedet. På retterstedet skal hans højre hånd afhugges med en økse, ligeledes hovedet«. Ingen var villige til at lægge gravplads til, for man mente, at han »kunne gå igen«. På Kirkegården måtte han ikke begraves fordi det var indviet jord, så derfor blev han begravet ved et trebundet skel. Det var hvor 3 mænds og 3 sognes jorder mødtes. Omkring 1880 pløjede en landmand på det sted og fik et kranium på plovskæret. I kraniet sad der et gammelt håndsmedet spiger, så det er nok resterne af den karl, om hvem skillingsviserne lød: Mellem Vorret og Ansø Mølle, slog han Maren ned med en kølle.
Fra Viborg amt 1979 s.73ff.

Nr. 408 Skærbækmølle, Vrads sogn.

Årh.S.Årb.47 s.76
J. Hagelsten: Af Vrads Saga.

Møllen lå, hvor Salten å danner skel med Them sogn.
1610 Sk.L.Reg.: Fæster, Michel møller.
1610 Kr.Sk.: Skøde fra Gersdorf, Søbygård til Kronen. Fæster, Peder Madsen. Afgift, 12 tdr. mel.
1618 B.24–535 s.10: Syn på Skærbækmølles dam, »der var slagen et 39 skaft langt hul i dæmningen, som har været af Arilds tid«. Fæster, Peder Madsen møller.
1626 Kr.Sk.: Skøde fra Kronen til Niels Trolle, Eriksholm. Møllen tilbageskødes dog Kronen igen.

1634 Hald L.Jb.: Fæster, Dynes Christensen. Han fæster i 1637 også *Sillerupmølle.*
1646 d. 5/11 kræver Niels Torbensen, Vinding oprejsning over sin dræbte bror Per Torbensen, som havde været i Vejle d. 25/8. I marginen står: Mølleren i Skærbæk tilstod, at Christen Lassen var 1½ sløng sten (= stenkast) fra denne. Begge var i sorte klæder.
1661 d.3/5 Vrads H. tingbog. To vidner var i Smedebæk, Risager, Hammer og Eegholm møller og talte med en del af møllerne. Der var i ugen før udstedt brev fra kronen: At ingen må unddrage møllerne deres formaling, hvad vidnerne i ugen efter afgiver rapport om.
Wedde Michelsen i Sillerupmølle rapport om Niels Jensen i Skierbækmølle: Mølledammen afbrudt, møllebroen sønderkørt, flodgyden var opbrudt, al stål af Qværnen borttagen, Yderhjul sønderslagen, offerstenen ganske forslidt og mølleren et ½ år tid forjaget fra møllen, som er udplyndet og beskattet så mølleren er moxen forarmet!!
1664 MA: Ejer, Løndborg Bispegård (Ribe). Fæster, Niels Jensen. Afgift, 12 tdr. mel. Ny MS 6 tdr. hartkorn.
1679 d.3/5 Kræver Jens Christensen Basballe (rig købmand i Århus) syn på Skierbæk mølles brystfældighed. Afgiften er 10 tdr.mel og skylder for 2 år. B.63B–7. side 30.
1688 MA: Ejer, Jens Christensen Basballe, Århus. Fæster, Christen Nielsen. MS 2–1–.
1688 M.bog 1761 fol,18–19: Denne mølle har 1 overfaldshjul, som drives af en bæk, der kommer fra bakkerne og går i Ansø sø. »Dæmningen falder noget besværlig at holde vedlige såvelsom også afløbet fra møllen, som med sand, der falder ned af en stor bakke, ganske efterstoppes, så der af bevånerne må daglig opkastes. Er langt ringere end som Ansømølle, som dog står ringere i Matrikulen og har bedre søgning, men er noget bedre end Sillerupmølle som falder der forbi, skønnes at kand stå for hartkorn 2–. Gammel MS 6–«.
1688 MA: M.bog 1294: »Drives af en ringe dam. Stenene synes at kand holde udi 10 år. Tømmeret er vel ved magt. Den yderhjul ved magt nogenledes, knaghjulet er næsten ødde ogh opedt. Dæmningen ved samme mølle er ganske svær at holde ved magt formedelst den løse grund der findes. Så og hand er af andre møller forlagt med møller og har ingen veje eller kørsel til samme mølle, ej heller tørvejord eller ildebrand, uden hvad hand køber«.
1720 Ifølge kirkebogen den 22. søndag efter Trinitatis får Peder Andersen af Skærbækmøllen sin datter døbt Ellen.
1734 siger kirkebogen, at Christen Nielsen af Skærbækmølle begraves, og
1737 begraves Dorte Povelsdatter af Skærbækmølle. Hun er død i en alder af 74 år.
1744 døbes Peder Andersens datter Dorethea.
1746 Fæster, Peder Andersen.
Fra 1719 til 1765 er møllen ryttergods.
1751 Kirkebogen: Niles Pedersen af Skærbækmølle vies til Mette Marie Eriksdatter.
1755 Kirkebogen: Christian Fischers hustru bærer et barn til dåb.
1765 pantsættes møllen af Maren Jensdatter til Johan Pedersen for 189 rdl.
1787 Folketælling: Olle Jørgensen, selvejer og 66 år gammel. Hans hustru er Maren Jensdatter på 69 år.
1787 Kirkebogen: Den 10/7 vies Ole Pedersen af Skærbækmølle til Mette Marie Jørgensdatter af Kjærshovedgård, som han også overtager og som forbliver i slægtens eje indtil 1906.
1778–94 Hartk.spec.: Enlige huse: Skærbækmølle, selvejer Ole Møller.
1804 MA arkiv: Skærbækmølle, som tidlige-

re ejedes af Hans Ingerslev, ejes nu af Jørgen Pedersen.
1808 B517A–14 B.taks.: Ejer og bruger, Niels møller. Gammel forsikringssum 450 rdl. Stuehus i vest 12 fag, 9¼ al bred, eg-/fyr, teglmur, stråtag, 3 stuer, 3 kamre, 960 rdl. Mølhus nord 4 fag, 11¼ al bred af samme materialer, 1 rugkværn 80", 1 grynkværn 35", 1270 rdl. 1 hus 14 fag, 7½ al bred, 350 rdl. 2 huse til. Ialt 3500 rdl.
1809 Den 8/5 brænder møllen, og der bliver kun reddet gods for 25 rdl. ialt.
1810 B.taks. Den 27/10: Den nybyggede mølle og gård: stuehus 10 fag, 9 al bred, eg/fyr, 1200 rdl. Det vestre hus 10 fag, 9 al bred, 800 rdl. Mølle og kværnværket istandsat, møllehuset ibygt stuehusets nørre ende, 4 fag, 8 al bred, 2000 rdl.
1819 Ejer, Jens Andersen. Hans hustru er Karen Pedersdatter.
1820 Kirkebogen: Jomfru Sara Catrine Sanne i Skærbækmølle vies til landmåler Vilhelm Gyrsting af store Tved ved Vejle.
1831 MA: Ejer, Jørgen Pedersen. Gammel MS 0–5–0–1. Ny MS 1–3–2–1. En samlet lod ved møllen og sønden for samme nordøstlig i ejerlauget. Møllen har til alle tider rettighed til maling fra Faurholt til Toustrup, fra Sibtrup til Bredlund, fra Septrup til Ansømølle og fra samme til Sillerupmølle.
1845 Ved folketællingen er møllen ikke nævnt.
1871 B518–44: Udslettet samt nedbrudt den 24/2 på ejerens begæring.
1978 Ingen spor af bygningerne.

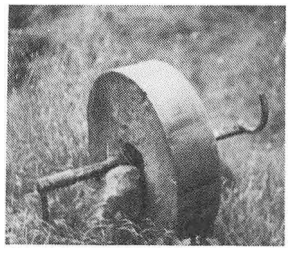

Nr. 409 Smedbækmølle, Ejstrup sogn.

Årh.S.Årb.47 s.77
J. Hagelsten: Af Vrads Saga.

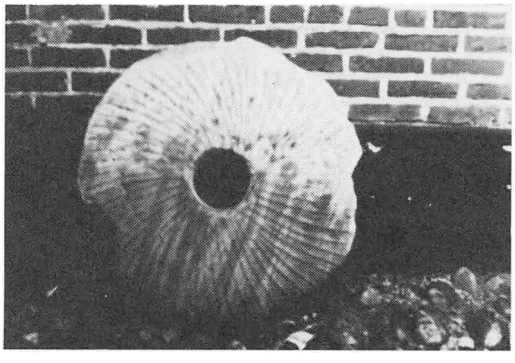

1578 Kr.Sk.: Bjørn Kås, Ståruplgård afstår Smedebækmølle til Kronen. Fæster, Jep Andersen.
1586 P. Rasmussen, Sil.L.Jb.: Fæster, Jep møller, 8 ørter mel.
1600 Sil.L.Reg.: Jep møller giver 3 mark og 2 skilling for 4 svin på olden.
1610 X.skat: Eske Andersen, møller.
1615 Eske Andersen må bløde med 14 daler, fordi han har forsømt bygningerne.
1615 Peder Andersen giver 20 daler i indfæstning for Smedebækmølle.
1616 Sil.L.Reg.: »Givet Mikkel Ørbæk 30 daler for 1 møllesten på 16 greb«.
1624 Sil.L.Reg.: Mikkel Jensen giver 10 daler i indskud.
1625 Landgildet nedsættes med 7½ tdr. mel. fordi møllen har stået stille i 36 uger. Mølleren kan ikke betale resten og frasiger sig fæstet.
1625 Fæster, Peder Andersen.
1628 Fæster, Michel Lassen, 16 rdl. for en »liden schaun mølle«.
1630 Givet Jens tømmermand i Salten 6½ daler for et nyt inderhjul.
1634 Sil.L.Reg.: 2 nye møllesten

1636 Kanc.brb. 28/6: »Missiver til lensmanden om at ombygge mølllen på kongens bekostning og lade mølleren stille borgen for, at han vil holde den vedlige mod nedsat afgift.«.
1637 Peder Hansen fæster møllen, som Christen Michelsen iboer. 10 rdl. i indskud.
1637 »Givet Christen Andersen, tømrer i Bredlund, 34 rdl. for en ny aksel, 3 fag hus tilbygget, en rende til vandværket og et nyt underhjul at gøre. Dertil tækkemand, 1046 al tømmer savet, smede- og glarmesterarbejde, 30 rdl.«
1660 Sol.L.Jb.: Fæster, Mourits Andersen giver halv mølleskyld, 3½ tdr. mel.
1661 Mølle uden avl, Mølleren med sine folk forjaget af krigsfolk, vandet udbrudt, Jernværket bortrøvet og ikke skaffe nye dele.
1663 Sil.L.Jb.: Afgiften nedsat med 4 pund mel (8 tdr. mel).1664 MA:Ejer, Kronen. Fæster, Morten Andersen. Afgift 8 ørter mel (5 tdr. hartkorn). 1688 MA: Ejer, de Lime. Fæster, Jens Mostesen. De Lime var een af Kronens store långivere.
1688 MA: takst 1761: Ejer, tolder de Lime, Helsingør. 1 kværn, overfaldshjul. Tilløb fra Gludsted. Ved omløb 4 stibor. Ikke megen søgning. Gammel MS 5–. Ny MS 2–.
1695 Fæster, Peder Jensen.
1705 Ejer, amtmand Graboe, Skanderborg. Fæster, Jens Mortensen.
1720 Fæster, Søren Nielsen.
1763 S.P. skøde til provst Lohman, Nr. Snede.
1787 Folketælling: Nis Jensen Fisker, 44 år. Hans hustru, Birte Marie Christiansdatter, 32 år. Møllerens stedforældre, Peder Bimmer på 57 år og hans hustru, Kirstine Pedersdatter på 65 år. Desuden Peder Bimmers mor, Inger Madsdatter, 84 år og enke.
1801 Folketælling: Møllen tæller kun en person, Birte Marie Christiansdatter, 46 år og enke.
1808 sælger enken, Birte Marie Christiansdatter, møllen.
1811 B517A–14 s.247: Ejer, Lorens Pedersen. Tidligere forsikringssum. Stue/mølhus i vest. I syd mølværk med 2 kværne på 50" i diameter. Rinske stene, lervægge, stråtag/lyng. 1 kraghus 21 fag, 7½ al bred og af samme materiale. Værdi ialt 2000 rdl.
1819 B.taks.: 1 nyt underfaldsmølleværk 2250 rdl. ialt.
1834 Ved folketællingen har kun Jens Jensen Lerager til huse i møllen.
1842 B518–121: Stue- og møllehus aldeles afbrændt. Der reddes for 8 rdl.
1845 Folketælling: Sogneforstander Niels Nielsen Brandstrup, som er 50 år og født i Egå sogn. Hans hustru hedder Anne Andersdatter og er 44 år.
1861 B.taks.: Stuehus 23+12 al, grundmur. Møllebygning 5 fag, 8 al bred, 4 kværne, 2 overfaldshjul, værk 1400 rdl. Ialt 3680 rdl. Bygningerne er farligt sammenbygget.
1935 Der bygges et nyt stuehus. Der har tidligere været købmandshandel i møllen.
1947 beskrives møllehuset som nyt. Det gamle ligger i ruiner.
1978 er vejen lagt vest om møllen. I tidligere tider udgjorde mølledæmningen vejen. Ved nedgravning af et kabel til et nyt udklækningshus, stødte man på en af de gamle vildtbanesten. Desværre gik den i to stykker ved opgravningen, hvilket kom til at besværliggøre tydningen af den, og dog fandt man ud af, at inskriptionen lød på »S.A.W.-no 9 1751«. Hvad det skal sige, må stå hen i det uvisse. Den blev fundet lige ved møllen, hvilket nok har været dens oprindelige plads, da den har været altfor tung at flytte rundt med. Tilbage af det, der engang var mølle, findes der kun en skånsk møllesten.

S.A.W. betyder Skaderborg amts wildtbane. 9 er et løbenummer, og en ekspert i vildtbanesten kan også fortælle, hvor den har stået.

Nr. 410 Kobber/krudtmølle ved Skade, Klovborg sogn.

Årh.S.Årb.47 s.77
»Orion« 1851 s.84

1407 mageskifter Dronning Margrete med Johan Skarpenberg. Han får »Skivehus«. Hun får »Tranholm« og i Skade »1 bygt gård, 1 øde og 1 øde møllested«.
1670 omtales møllen som en øde kobbermølle. Den nævnes ikke i MA.

nr. 411 Tranholm mølle, Klovborg sogn.

ÆDA 1.1411

1407 Sammen med »Tranholm« hører et øde møllested og 1 ålegård. Dronning Margrete får 37 gårde. Foruden møllestedet er de 25 af dem øde. Becker mener, at det er et minde om »den sorte død«, og i 1851 er det stadigvæk ikke befolket.
1683 M.bog 1764: Af en ålegård ved Tirsvad/Tranholm: 1 tønde ål. Ifølge mølleindberetningen 1761, trykt i Jyd.Saml.4.rk.-2.b.s.265, indberetter amtmanden, at allerede på landopmålingens tid findes en øde kobbermølle i landsbyen Skade. En nedbrændt krudtmølle, som »ej eragtes« for noget, en nedlagt stampemølle til at stampe skind ved. De meget dårlige veje gør, at bønderne søger til vejrmøllerne, og enhver bonde tillægger sig en håndkværn. Der maler de malt og gryn, så kun korn og rug skal males hos mølleren.
1978 Ved Skades østside løber Mattrup å, så for vandets skyld kan der have været møller både ved Fuglris (hvor der tales om dam og damsbund) og Tirsvad samt lige øst for Skade. Da landbrugsjorderne omkring Skade er gode, har opdyrkningen af disse udslettet det fleste spor, så kun tilfældighedernes spil kan fremdrage nye opdagelser. Det kan teoretisk god være den samme mølle, som først har været kornmølle, derefter kobbermølle for til slut at ende som stampemølle. Det er derfor ikke til at udtale sig om, hvor mange møllesteder der har været tale om, men dog, at ved Dronning Margretes handel er der omtalt 2 møller samtidig.

Nr. 412 Hammermølle, Hammer sogn.

Årh.S.Årb.47 s. 78
Da. Møller s. 445.

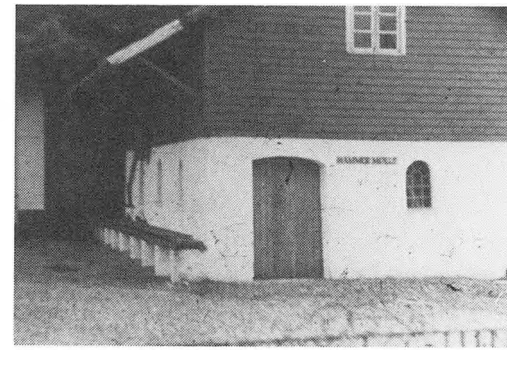

1610 X-skat: Fæster, Jens Brendsen, uden avl.
1661 Sl. Christen Pedersen, enken Anna Hands. og børn får 12 Sbld. i arv.
1663 B.6.C–200 Koldinghus amtsarkiv 26/2

Jb.: Jørgen Høghs enke, Regitze Parsberg til Hammergård, ejer møllen. Afgift af møllen, 8 tdr. mel. Uberegnet, »eftersom den haver været øde udi langsomlig tid«. Skov til 2½ svins olden.

1688 M.takst 1761: Møllen drives af et underfaldshjul og har 1 stigbor i omløbet. Møllen kan kun ansættes til 2–4 i MS, hvilket er under gårdens takst. Fæster, Jens Sørensen.

1688 Ejer af Hammergård og -mølle: Frederik Ulrich Ulfeld, som er Corfits Ulfelds brorsøn. Pengene til købet af gården og møllen får Ulfeld af sin hustru, Anne Eriksdatters familie. Hun er datter af Erik Grubbe til Tjele. Hendes mor, Anna Jensdatter, fik først Erik Grubbe til at »lyse datteren i kuld og køn«, hvorefter hun også pressede ham til at give datteren medgift, så hun kunne blive indgift i adelen. Frederik Ulrich Ulfeld havde ingen penge, og tilsyneladende heller ikke sans for at omgåes dem, for han må idelig slå sin svigermor for penge. Det bliver værre endnu, da Anna Grubbe dør i 1679 og hendes mor må passe deres to børn indtil Ulfeld igen i 1681 gifter sig, denne gang med jomfru Anna Magdalene Kruse. (Læs »Erik Grubbe og hans 3 døtre« af Severin Kjær. Kjær er dog ikke klar over, at Ulfeld kun ejede Hammermølle. Riisager- og Skærbækmølle blev først købt til gården omkring år 1760. Kjær er heller ikke klar over, at Ulfeld måtte flytte til Hvolris, hvor hans svigermoder i 1685 blev begravet »istor armod« på Bjerregrav kirkegård). Rinds Herred.

1717 Fæster, Anders møller. 1720–44 Christen Pedersen. 1756 Jens Verling.

1743 X-skat: Beboes af Anders Jensen. Giver 4 rdl. i kopskat.

1787 Folketælling: Fæster, Knud Madsen, 52 år. Hans hustru, Karen Pedersdatter, 34 år.

1801 Folketælling: Fæster, Knud Madsen, 71 år. Hans hustru, Karen Pedersdatter, 49 år.

1806 B.taks. B517A–14.s.112 25/5: Ejer, Niels Mortensen. Tidligere forsikringssum 600 rdl. Stuehus sønden i gården 13 fag, 10½ al bred, eg/fyr, teglmur, stråtag, 1 maleværk med 2 kværne, der drives af underfaldsvand, 1800 rdl.

1819 B.taks: Ejer, Hans møller. Forsikringssum i 1813, 3260 rdl. Ny forsikringssum, 4420 rdl. Stuehus og møllebygning uforandret 2880 rdl.

1845 Folketælling: Ejer, Mazanti på 48 år. Hans hustru, Lilly Hofman på 46 år, er født i Hamborg.

1861 B.taks: 4 kværne, 1 underfaldshjul, maltgøreri. Bygning, 400 rdl. Værk, 1200 rdl.

1871 X.309–9 6/11: Ejer, Jens Olesen. Forsikringssum 4515 rdl. Stuehus 24=10, 1 vandhjul 8 al i diameter, vandmølle i 2 etager 10=10, 1500 rdl.

1907 Sælger Christen Christensens enke møllen til Hans Jensen.

1912 brænder den gamle bindingsværksbygning. Den nye bygning bliver opført i røde teglsten.

1913 Ejer, Ole Rasmussen.

1947 er møllen stadig i drift med savbane til supplement af indtægten.

1978 Står møllebygningen endnu, hvidkalket og med savbanen i ly af møllen. Mølledammen er for nylig ryddet, og der står klart vand. Alt ser yderst velholdt ud.

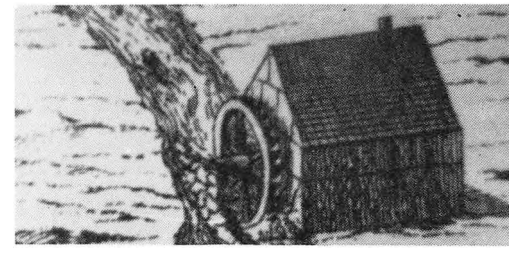

Nr. 413 Risagermølle, Hammer sogn.

Årh.S.Årb.47 s. 78

Møllen har navn efter en gård i Nørvang herred. Den får vand fra Skjernå og kaldes af egnens beboere for stampemøllen. Da der ikke skulle søges bevilling til at drive stampemøller (en sådan kan godt være søgt under Vejle amt, da Risagergård ligger i Nykirke sogn og møllens jord i samme sogn) er det nok tænkeligt.
1618 X-skat.RA.film 18701: Risager øde, uden avl, som Laurits møller iboede.
1624 X-skat: Risager uden avl. Fæster, Peder Andersen, under Koutrup, Hammer sogn.
1664 MA: Opbygget på Risagergårds grund. Gammel MS 4 tdr. mel. Ny MS 2–. Ejer, de Roders arvinger.
1688 M.takst 1761: 1 liden overfaldshjul og kværn. Tilløb af et, der udflyder i Tinnet krat. Til omløb 1 stigbor. Mølleskyld 1–. Ejer, de Roders arvinger.
1688 MA.bog 1770: Fæster, Jens Sørensen. Ejer, Anders Rohde. Tdr. HK 0–3–1–2. MS 1–0–2–0.
1705 Z.10–9: Fæster, Jens Jensen. Ejer, de Rohdes arvinger.
1740 G.351–1 Hammerg.sal.: Anders Rohdes arvinger sælger møllen til Mons. Sejer, Rørbækgård. MS 1–0–2–0. Tdr. HK 0–3–2–2.
1761 Jacob Sejer, Rørbækgård, sælger møllen til Cammerråd Kruuse til Hvolgård og Hammergård. Møllen beboes af Anders Nielsen. Årligt landgilde 6 rdl. og 4 mark.
1773 pantsættes møllen af Hans Hansen, Hage til de Lithenberg, Horsens.
1787 Folketælling: Fæster, Jens Nielsen på 60 år. Hans hustru er Anna Madsdatter på 42 år. De ernærer sig af lidt avl, da møllen er nedlagt.
1789 H.K. i RA: Fæster, Jens Christensen. Ejer, S. Rasch, Nr. Snede.
1795 Hans Chr. Pedersen i Risager øde mølle.
1795 sp. for Vrads Herred s. 293: I Rønslunde oprettes der en aftægtskontrakt mellem Mads Pedersen og hans svigersøn Niels Andersen, Risagermølle.
1801 Folketælling: Risagerhuset, Peder Jørgensen på 39 år. Hans hustru, Anne Hansdatter er 35 år. Husmandssted med jord.
1977 Stedet har indtil dette år været brugt til at have cirka 20 fiskedamme på.

Nr. 414 Bjerremølle, Åle sogn.

Årh.S.Årb.47 s.80
Åle sogns historie.

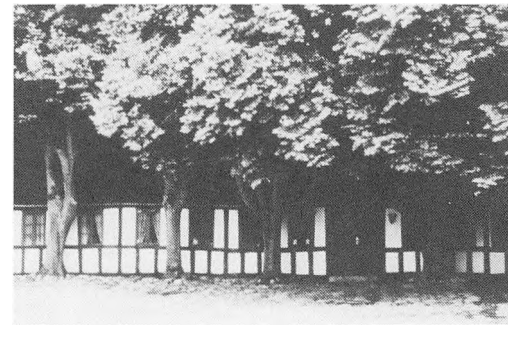

1548 Trap 4: Ligger ved Gudenå, før det sted, hvor Mattrupå flyder i Gudenå.
1616 B24-228! Trykt i Poul Rasmussen: Viborg Landstingsdomme.
»Synsmænd har set norden Åstedbro, er en å gravet og lagt af sin rette arildsrende og løb nør på til Bjerrigsmølle og en dæmning var lagt med træ, pæl, sten og jord fra

Åstedbro til et riværk (Filter der tager fiskene fra) der var seks snese alen og mere, som noget vand går gennem riværket af nogle stigbordshuller. Fald: 5 kvarter. Dæmning bygget for 34 år siden, derfor ikke komme Morten og Mogens Pax og Birgitte Rosenkrans til skade (= frikendte)«

1661 Vrads Herreds tingbog: Mads Ibsen fører sag mod møllens ejer, Margrete Park. Hun kræver restancen for møllen betalt: Gammel MS, 11 ørter rug, 1 skp. godt hvedemel og 1 fjerding ål.

1661 Vrads Herreds tingbog: Den 11/12 bliver Mads Ibsen dræbt på vej til Horsens. Hans mor var Maren Jensdatter. Møllen sættes til halv MS, og ejeren af møllen skal levere møllesten og tømmer i rette tid.

1662 B. 63 b-1.1660-1662. Vrads herreds tingbog 8/1: Sandemændene skal møde på landstinget og sværge, at Jens Mortensen, tjenende i Haubjerg, har dræbt og omkommet sl. Mads Ibsen i Bjerresmølle.

Fru Margrete Parch, Bjerresgård må i retten for 32 sletdaler, hun har lånt af en fæster. Der må have været lavvande i kassen når hendes fæster kan få hende i retten for så lille et beløb.

1675 I Tamdrup kirke »absolveres Chresten Nielsen af Bjerre mølle for lejemål med Anne Knudsdatter«.

1688 MA. M. takst 1761: 2 underfaldshjul, 2 kværne, vand fra Tørringå, 7 stigbor, som skal hæves 14 dage før Skt. Hans af hensyn til engjorderne. Ved malekarmen 4 stigbor. Søgning af Hvirring og Ål sogne. Gammel MS 15–. Ny MS 9–0.

1698 Fæstebrev til Christen Jensen, som er født i møllen. Han dør den 21/3 1728 og efterlader sig sin enke, Mette Sørensdatter.

1723 Hornborg Kb.: Jens Jensen af Bjerresmølle forloves med Anne Pedersdatter af Lund.

1728 Fæstebrev til Søren Laursen Eggeris. Han får fæstebrevet for tjenester, han har gjort ejeren og hendes bror.

1731 betaler han 30 tdr. mel, 10 skp. rug og 20 rdl. Kvitteringen er udstedt af Ida Krabbe.

1743 X. skat: Af 4 tjenestefolk betales 6 rdl.

1746 Fæster, Jørgen C. Christensen. Hans hustru er Øllegård Jacobsdatter fra Torrild Præstegård.

1782 Fæstebrev til Bernhard Riisbrik. Han køber den i 1791 fra Mattrup til selveje.

1787 Folketælling: Fæster, Bernhard Riisbrik, 38 år. Hans hustru, Frederike Christine Resen, 52 år.

1799 bliver møllen solgt med male–& stampeværk til Jørgen Nissen, hvis hustru er Magdalene Sophie Bredal. Jørgen Nissen udsteder obligationer til Therkild Andersens enke på 364 rdl. Mourits Monberg i Horsens på 500 rdl., samt til Guldberg, Århus på 6800 rdl. De indløses i 1802.

1801 Folketælling: Jørgen Nissen, 30 år. Hans hustru, Magdalene Sophie Bredal, 26 år.

1802 Ejer, Peder Guldager fra Bygholm mølle.

1807 Ejer, bygmester, Thomas Sabro, Vejle.

1811 B.517A–14.s.249: Ejer, Thomas Sabro. Tidligere forsikringssum 5270 rdl. Møllehuset 15+10 al, 2 etager med grundmur, stråtag, 4 kværne med rinske sten, 2 underfaldshjul, 4800 rdl. Stuehus med kvist mod nord, 16 fag, 12½ al eg/fyr, engelske vinduer, hollandske døre, 3 skorstene, 2400 rdl. Stampehuset øst for åen 3 fag, 1 hjul, 290 rdl. Hele gården 11.000 rdl.

1822 B.taks: Forandret og forbedret. Bryggerhuset ibygt stampehuset, 5590 rdl.

1830 sælges møllem for 11.330 rdl. i sedler til kacelliråd H.C. Høffner. Han dør i København i 1862.

1845 Folketælling Carl Edzård Seifert v.d.

Merwede, 53 år. Hans hustru, Ida Hedvig Ingerslev er født i 1796. Se Aarh.S.Aarb, 1922 s.79.
1861 B.518–17: Stampemøllen øst for gården 4 fag, 9 al bred, 6 stamper af egetræ, 500 rdl. Møllen uforandret.
1874 beboes møllen af Jørgen Christensen fra Flemming. Han dør i 1896.
1877 B.taks: Eftersyn på møllen er, 46 år gammelt, 6 fags møllehus i 2 etager og med stråtag samt 2 underfaldshjul, 1200 kr. Mølleværket med 4 kværne, 2400 kr. Ialt 4200 kr. Ejes af E. Merwedes enke. Da møllen er forbedret, bliver der ingen ændring i taksationen. Der er ingen stampemølle nævnt.
1897 nedlægges møllen som en følge af Gudenåens regulering.
1947 kunne man stadig se den gamle kanal.
1978 Stedet ligger smukt ved Gudenå. Det gamle stuehus er bevaret og meget velholdt, men møllehuset er borte.

Nr. 415 Brejnholmmølle, Åle sogn.

Laursen: Åle sogns historie s.13(b)99
Becher: »Orion« 1851 s.96
Da. møller s.402

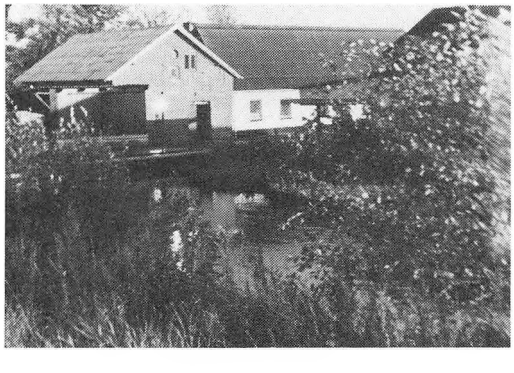

1372 Den 5/1 er der skifte efter Niels Brok. Hans datter Johanne arver Brejnholm. (Secher er af den opfattelse, at møllen findes på dette tidspunkt, da der altid hørte en mølle til en hovedgård). Johanne Brok gifter sig med Anders Jensen af Essendrup (Gl.Estrup). Deres søn, Jens Andersen, er i 1424 80 år gammel og har været rigsråd i 40 år. Hans søn, Esge Jensen Brok arver Brejnholm. Han er anfører for den kongelige hær i jydernes oprørske opstand i 1441. Han falder, og oprørerne hugger hans lig i 7 stykker og sender et stykke til hver af de oprørske herreder i forbitrelse over hans tyranni. Hans søn, Lave Brok, arver derefter Brejnholm og får i 1501 en videsse af kong Hans over faderens skøder. Hans anden hustru, Kirsten Pedersdatter Høg, overlever ham og viderebringer Breinholm i arv til sin anden mand, Peder Lykke. Hans børn, Jørgen og Anne Lykke, arver Brejnholm, og det synes som om, Anne Lykke en tid har beboet Brejnholm.
1557 Kan.Brb.: Den 9/9 stadfæster rigsrådet og kongen, at Anne Lykke giver sit skøde på Brejnholm til sin bror, Jørgen Lykke.
1568 får Anne Lykke lensbrev på Ostedbro »at bygge broen og holde den ved magt mod at få brokornet«. Det vil sige 1 skp. byg aarlig af hver kørende i eet eller 2 herreder. Derefter kommer både gård og mølle i familien Daaes eje. De sælger til Morten Pax.
1634 Den 30/10 er gårdens afgift: 1 tdr. smør, 2 svin, 3 daler i gæsteri eller 18½ tdr. rug. Møllens MS er 12 ørter mel.
1610 er fejlagtigt læst Brandholm i stedet for Brendholm. Fæster, Oluf møller. Øde efter udsagn fra tingsvidne.
1625 X-skat: Las møller, uden avl.
1664 MA: Fæster, Jens Pedersen. Ejer, H. Brokmans arvinger, Gammel MS 15 tdr. mel. Ny MS 9–2.
1688 M.takst 1761: Ejer, major Schwerin. 1 underfaldshjul med tilløb fra en sø. Der er en bro til møllen og 5 stigbor ved malekar-

men. Gammel MS 9–2. Ny MS 3–5–3–0.
1718 G.350: Fæstebrev til Clemind Madsen af Hvirring. God inventarliste: 2 møllesten, egetræ til aksel og hjul og til at sætte møllen i god stand.
1754 dør Clemind Madsen. Hans enke er Maren Adzersdatter. Deres søn, Anders Clemmensen får derefter fæstet i 1755, men må i 1771 forlade møller i armod. Bagefter en samler, kommer ofte en spreder.
1771 Fæster, Mads Christoffersen (den samme mand har tilsyneladende 2 navne).
1787 Folketælling. Mads Christensen, 43 år Hans hustru, Inger Pedersdatter, 49 år.
1791 køber Mads Christensen møllen af Mattrup. Der kommer dog en retssag ud af handelen, så han får først skødet på møllen i 1799.
1801 Folketælling: Mads Christoffersen, 58 år. Hans hustru, Inge Pedersdatter, 66 år. Peder Madsen, 22 år.
1804 køber Jens Andersen Uhrskov møllen for 1300 rdl. Han er tidligere forvalter på Mattrup. Hans første hustru hedder Inge Schmidt, og hans anden hustru er Johanne Sabro fra Bjerre mølle.
1811 B.517A–14.s.255: Ejer, Jens Andersen Uhrskov. Tidligere forsikringssum 3890 rdl. Stuehus i øst 12+9½ al og med 2 skorstene, 2400 rdl. Mølhuset 5 fag, 10¾ al bred. Eg, fyr, 4 kværne, 1 underfaldshjul, stjernehjul og alt tilbehør, 6100 rdl.
1822 B.taks: En ny stampemølle øst for møllen. 4 fag og 8 al bred eg/fyr med murede vægge og 1 vandhjul, 200 rdl.
1845 Folketælling: Jens Uhrskov, 72 år. Hans hustru, Johanne Amdie Sabro, 50 år Jens Rasmussen, 32 år og ugift. Han er født i Århus.
1845 får møllerens svigersøn, Jens Rasmusen Alrøe, møllen. Han flytter i 1860 til Åle by, hvor han driver en udstrakt dyrlægepraksis, og det endskønt han ingen eksamen har.
1864 overtages møllen af H.M. Christensen fra Bjerre mølle.
1877 X-309–7.s.111: Møllebygning, 60 år gammel, betydelig forbedret, 5 fag med stråtag, 1 underfaldshjul, 700 kr. Mølleværket 4 kværne, 2000 kr.
1891 overtager Horsens Spare- og Lånekasse møllen. Christensens svoger, Erik Pedersen fra Underup, får i 1898 skødet på møllen. Han er gift med Maren Christensdatter fra Bjerre mølle.
1921 ankom Erik Pedersens brorsøn, Thorvald Pedersen, til møllen som møllersvend. Han blev her til møllen i 1966 ophørte med at male.
1930 Vejen, som i århundreder har gået gennem møllegården, flyttes.
1945 indlægges der turbine i stedet for underfaldshjulet.
1966 ophører møllen med at male korn. De sidste år var man begyndt at eksperimentere med dambrug på stedet.
1970 bliver vejen ført udenom hele møllen.
1978 arbejdes der med en hel ny slags fiskedamme. Det er beholdere med plastikovertræk. De er lettere at holde og skal gøre forureningen til et minimum. Altså meget mere effektive i drift. Møllebygningen og stuehuset står endnu og er fra møllens storhedstid omkring 1820–70.
Der er ikke mere inventar i møllen. Kun en skånsk møllesten udgør trappe.

Nr. 416 Egholmmølle, Tørring sogn.

Årh.S.Årb.47 s.80.

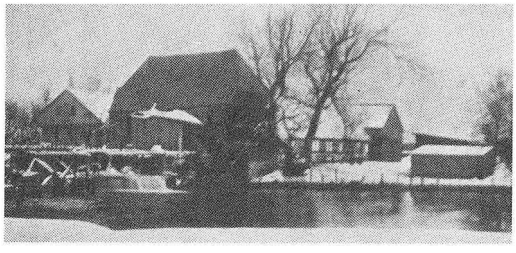

Laursen: Træk af Tørring sogns historie 1.1933.2.1957(b)115.
1661 C.3–1103: Indberetning fra præsten om Egholmmølle: »22. Regiment af kejserlige, Polski og brandenborgske regimenter, røvet og plyndret i 3 dage. Overlevende betlere og startaster«, (daglejere på herregårdene).
1664 MA: 40 ørter mel og 1 tdr. saltet ål. Fæster, Hans Christensen. 28 tdr. MS.
1688 M.takst 1761: 2 kværne, 2 underfaldshjul, deraf det ene brøstfældigt. Har god søgning fra Tørring, Hveisel og ellers fra egnen. Under Stougårds takst. Gammel MS 28 tdr. MS,
1743 X.skat: Sorterer under Stougård, hvorpå herskabet holder 3 tjenestefolk.
1745 Fæster, Laurs Thistrup.
1766 Fæster, Niels Thomsen. Har et pant i Tørring kro på 435 rdl. Dette pant inddrives via fogeden ved Stougård.
1787 Folketælling: Christen Christensen, 38 år. Hans hustru er Christensen Benner på 39 år.
1799 Hans Jensen møller dør.
1801 Folketælling: Nikolaj Ratzenburg, 32 år. Hans hustru, Anne Sophie Schmidt, 30 år.
1811 B517A–14 s.279: Ejer, Johan Engelhart Knaph. Tidligere forsikringssum 4510 rdl.Stuehus i øst 13 fag, 11 fag bred, eg/fyr, stråtag, engelske vinduer, hollandske døre, 2 skorstene, 3000 rdl. Møllehuset ved sydenden af stuehuset 7 fag, 11½ al bred, 2 etager eg/fyr, 2500 rdl. 4 kværne og 2 underfaldshjul. Ialt 7500 rdl.
1845 Folketælling: Johan Schwartz, 50 år. Hans hustru, Karen Uthi, 46 år. Forpagter på møllen, Rudolf B. Knop, 31 år og hans hustru, Marne Nielsen 35 år.
1861 B.taks: 4 kværne, 2 etager, 2 underfaldshjul. Bygning, 1000 rdl. Værl, 2240 rdl.
1885 er der også vindmølle på stedet.
1928 sælges opstemningsretten hvorpå drivkraften jo forsvandt.
1947 beskrives den som en smuk gård, kun med spor af stigbor og spang.
1978 Der er ingen rester af møllehuset. Det gamle stuehus fra møllens tid er bevaret, tækket med strå og velholdt.

Voer herred

Nr. 501 Kollerupmølle, Østbirk sogn.

Årh.S.Årb. 47 s.82.

Møllens jord er oprindelig udstykket fra Urup, købt af P. Svendsen, som i 1842 overlader det til sin søn, Anders Pedersen.
1845 Folketælling: Møllens indbyggere er møller Anders Pedersen på 26 år og hans mor, Mariane Fransdatter på 66 år. Moderen er født i Hansted.
1867 bygger Anders Pedersen det nuværende møllehus. Midt i møllebygningen, i den gamle gennemkørsel, sidder stadig jernbogstaverne A.P.
1868 X-309–6: Den 11/11 bliver Kollerupmølle vurderet: Kollerupmølle, øst/vest, 11 fag, 12½ al bred, kampestenssokkel, helbrændte sten muret i kalk, tegltag. 1 pillekværn med 2½ al sten, 1 melkværn 7 qvarter bred, 1 kværn 6 qvarter bred. 1 overfaldshjul 6 al og 19" i diameter, 1¾ al bred. Akselen 9 al lang. 5 fag møllehus á 150 rdl., 4 fag maltgøreri á 50 rdl. 2 fag gennemkørselsport. Køllen 5 al lang og 4 al bred, dækket med jernflager, er forsvarlig mod ildebrand. Ejeren, Anders Pedersen har begæret huset sat til: vandhjul med malekarm 300 rdl., huset 800 rdl., mølleværk i undermøllen 700 rdl., mølleværk på kværnloftet 500 rdl., maltgøreri 100 rdl., ialt 2400 rdl. Det viser sig, at der er større søgning til møllen, end der er vandmængde, så man forsøger sig med at lægge to stk. 6" drænrør til møllebækken. Men da det ikke afhjælper situationen nok, bliver der i 1871 bygget en mølle mere, nord for den allerede eksisterende, som senere nedlægges omkring 1914. Ved den gamle mølle bygges der et motorhus omkring en råoliemotor. Kværnen står endnu i et hjørne i møllen, og der findes spor af både motorhus og kraftoverførselselementerne.
1877 B.518–14 s.241: Denne mølle er 10 år gammel og findes i særdeles god vedligeholdelsesstand.
Imellem 1940 og 1945 benyttes møllen i et forsøg på at spare strøm, og da både sigte og piller er intakte, kan det lade sig gøre at fremstille mel til eget forbrug.
1979 Dæmningen ved den øverste dam er bevaret. Møllehjulet ved den nederste mølle er rådnet op, men mølleværket er i bedre stand, end huset det står i.

Nr. 502 Tingstedholmmølle, Østbirk sogn.

Årh.S.Årb.47 s.83.

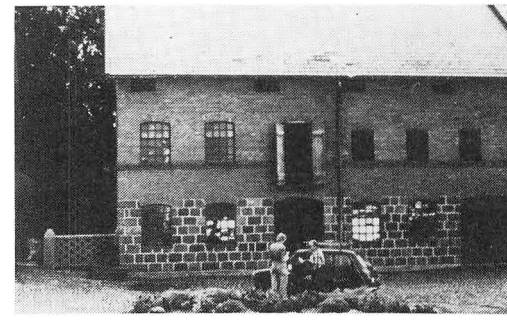

1433 ÆDA.1.s.200: Sandemænd tilstår at have været ved Tingstedholmmølle og sætte skel, og sværger »at var Voer Closters eje i Ousted sogn«.

1475 ÆDA.2.s.137: Synsbrev.
1500 ÆDA: Lagheff på Tingstedholmmølle i Ousted sogn. Har været i Voer Closters eje i 40 år.
1542 Da.Can.Reg.: Hr. Mourits, forstander i Voer Closter, lader opbygge Tingstedmølle, hvis MS sættes til 18 ørter mel.
1568 ejes møllen af Peder Skram.
1578 Kanc.Brb. 1/8: »Skal nedbrydes inden Michelsdag«. Det må være gået i glemmebogen, for den 2/11 gentages ordren, »da møllen er kronens bønder til stor trængsel«. Bønderne i Elling skal betale mølleskylden samt betale mølleren hans indfæstning tilbage og derudover anvise ham en bolig.
1580 Kr.Sk.: Skøde fra Peder Poulsen på en jordegen gård i Torsted i Hatting herred. Han får i Elling 1 gård, 1 øde møllested, kaldet Tingstedmølle og et øde bondeeje, hvormed kongen har »forlenet ham og hans tilkommende hustru, Diana Holgersdatter, i deres levetid kvit og frit for al landgilde, ægt og arbejde, tov og anden tynge«. Det bliver dem, der bygger møllen, 1–2 km nede ad vandløbet på sin nuværende plads, kun en halv km. fra Gjedvedmølle.
1610 C.3–1152: Skøde fra Elsebe Skram til hendes faster, Karine Schram.
1610 Jb.: Diana Holgersdatter (Rosenkrants) har livsfæste og forlening af Tingstedmølle. Ansat til 18 ørter mel og 1 fjdr. smør. Hun har flere gårde i livsfæste. (Forskere mener, at Peder Poulsen er død, og at Diana Holgersdatter gifter sig igen). I hvert tilfælde oplader hun omkring
1640 sine ejendomme til en Niels Clausen. Se i øvrigt hendes historie under Egebjergmølle.
1648 Sk.L.Jb.: Ellingmænd, 18 ørter mel af Tingstedmølle.
1656 B.64B–1 s.45: Rasmus Jensen og hans hustru, Johanne Hansdatter.
1664 B.64B–1: Holm mølles brøst: Fæster, Rasmus Jensen. Møllehuset 3 fag, ganske brøstfældig, vil koste 40 Sld. Der fordres en møllesten, 9 kvarter bred til en pris af 16 rdl., 4 lispund jern, 4 tylter dieller, 2 vandhjul, altsammen til den nette sum af 24 rdl. 1 mølleaksel vil mindst koste 4 rdl., og 3 tylter brede egeboel vil stå i 6 rdl. Til dæmningen 1 tylt fladfiel til 2 rdl. Til dæmningen skal der desuden anvendes mindst 400 læs lerjord. Ialt for 122½ Sletdaler bræstfældig. Rasmus Jensen har bekostet 56 sld. på mølleomløb og en mølleaksel.
1680 B.24–647.s.332: Baron Gyldenstierne køber Urup og Holmsmølle. 16½ tdr. HK. Gammel MS 12 ørter mel, 6 tdr. byg.
1683 M.&E.bog 1122: Fæster, Rasmus Jensen. 2 kværne drives af 2 overfaldshjul. Rugkværnen nogenlunde ved magt. Maltkværnen fast ubrugelig. Gammel MS 16–4. Ny MS 8–4.
1688 MA: Samtlige Ellingmænd af mølleengen 3 Tdr. HK. Resten hører til gården.
1697 B.65–2 s.140B: Møllen brænder, og det oplyses, at det er tredie gang på 18 år.
1700 Fæster, Michel Christensen. Han fæster i 1719 en gård, som han i 1723 må afstå af armod. (Det står der i Hansted Hospitals Fæsteprotokol).
1738 G.Ryt.8–30: Skifte efter salig møller, Peder Jensen. Han efterlader sig en enke, Karen Hansdatter. Deres datter, Margrete Pedersdatter er gift med Christian Terkildsen.
1787 Folketælling: Niels Hansen på 75 år er både mølleejer og karetmager. Han er gift med den 60 årige Johanne Knudsdatter.
1792 B.65–99: B.taks.: Tingstedholmmølle, 1100 rdl.
1801 Folketælling: Nikolaj Christensen Jelling, 38 år. Hans hustru, Kirsten Rasmusdatter, er 24 år.
1803 B.517A–12. Ejer, Nicolai Christensen Tidligere ejer, Johannes Mikkelsen. Mølle-

huset ny opbygt i øst, 7 fag, 11½ al bred, 350 rdl. Stand, ladehus i vest, 14 fag, 11½ al bred, tidligere 800 rdl., nu 350 rdl. Bryggerhus i nord, 9 fag, 9½ al bred, tidligere 80 rdl., nu 360 rdl. 3 kværne og 2 vandhjul, 2000 rdl. Stuehus, 7 fag, 350 rdl. Ialt 3210 rdl.
1824 dør Nicolai Jelling, og hans enke får lov til at sidde i uskiftet bo.
1834 Folketælling: Enke, Birgitte Jensdatter og hendes far, Jens Pedersen i Tolstrupmølle.
1840 B.517A–13: Hele Tingstedholmmølle forsikres for 5000 rdl. Møllehuset i syd, øst/-vest, 2 etager, murede vægge stråtag, 2 overfaldshjul 5 al i diameter, 5 kværne, 3700 rdl. Stuehus i vest, lade i nord, staldbygning i syd, bagehuset sydvest for gården, 4 fag, 7 al bred, 120 rdl.
1845 Folketælling: Niels Knudsen, 36 år. Hans hustru, Maren Jensdatter på 34 år, er født i Ousted sogn.
1846 Niels Knudsen, landstingsmand, bygger det nuværende stuehus. Han bliver medstifter af Gjedved Højskole.
1877 B.taks.: Denne mølle er 64 år gammel. Bygninger, 2000 kr. Værk, 4600 kr.
1888 Ejes møllen af landbrugskandidat Joseph Crone, hvis hustru, Henriette Konov, er født i Bergen. Han bygger det nuværende møllehus nord/syd og indlægger turbiner.
1924 sælges møllen til Stefen Rasmusen, som indlægger elektricitet, med akkumolatorer. Da de er udslidte, sættes turbinen atter ind på at skaffe strøm nok. Når man havde gæster, måtte en mand af og til rive blade fra tremmerne, så turbinen kunne få vand nok til at holde farten og dermed lysets spænding.
1960 opgiver den nuværende ejer, Stefen Rasmusens søn, som er født i møllen, mølleriet. Den øverste etage er nu kornmagasin, og de 40 ha jord drives som landbrugsejendom. Mølleren er ejer af to farvebelagte tegninger af gården og møllen.

Nr. 503 Vestbirk Uldspinderi, Østbirk sogn.

1866 11/9 opmålt til bygningsskat: 1 uldspinderi. Ejer C. Fischer. Fabriksbygning i 2 etager, hver på 592 kvadratalen, 18 fag, 16½ al bred. 2 stens mur i første etage, fyrtømmer, tegltag, ingen skillerum, 2 skorstene, forsvarlig anbragt. En bygning til at beskytte vandhjulet og 1 kjedel til opvarmning af vandet om vinteren. Ligger 38 al fra gården.
1872 B.taks.: Gård tilhørende Fischer: Forsikringssum 15.095 rdl., spinderi 14.563 rdl., ialt 29.658 rdl.
1920 brænder fabrikken og i 1924 omdannes den til Vestbirk vandkraftstation. Den gamle fabriks idylliske bygninger indrettes til funktionærboliger. Selvom åen er inddæmmet, er der 3 søer, for at hele ådalen ikke skal oversvømmes.
Christian Fischer stammer i lige linie fra Daniel Fischer på Silkeborg Slot. Han er født i Ans den 13/10 1816 og dør den 6/1 1890, hvorefter han begraves på Østbirk kirkegård. Han var en yderst begavet mand, som i en årrække opholdt sig ved det franske hof, ja, han var i et på år endog fransklærer for den spanske dronning Isabella, ifølge Joh. Lægdsmand. Brædstrup.

Nr. 504 Urupmølle, Østbirk sogn.

Årh.S.Årb.47 og s.82.

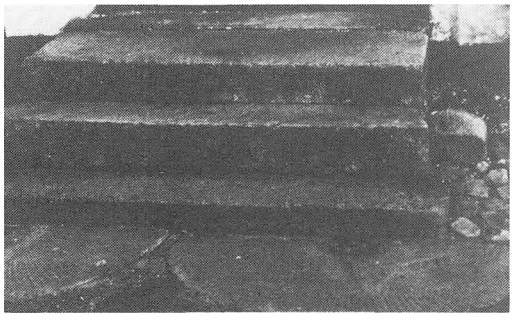

1610 C.3–1152 Århus bispearkiv: I skødet nævnes Urupmølle.
1654 Vor Herreds tingbog: 'Den tidligere fæster, møller Poul Nielsen, har ulovligt skovet træ.
1659 Vor Herreds tingbog: Vedr. polakkernes ødelæggelser på møllen: »Fordærvet dæmningen, spoleret møllen og bortjaget mølleren, Jørgen Jørgensen«.
1664 MA: Fæster, Jørgen Jørgensen, 16 tdr. HK. Gammel MS 24 ørter mel.
1673 RA.Amtsreg.: »Forladt af mølleren og siden standen øde«.
1677 LA; Otto Pogvisch sælger gård og mølle. Fæster, møller Jens Nielsen.
1683 E.bog 1122: Urupmølle, som ligger sønden for gården »er nu ganske øde og findes intet deraf enten huse eller andet, dammen er ganske udløben, findes ingen herlighed dertil«.
1685 B.64 D–1: Jørgen Jørgensen skylder 14 tdr. mel.
1688 MA: Gammel MS 16–. Møllen er ganske øde og ej ansat.
1743–54 Fæster, Jens Peitersen.
1761 Pont. d.atlas: Møllen er ansat til 2 tdr. HK. i MS.
1787 Folketælling: H.P. Frederiksen, enkemand på 36 år. Året efter i 1788 vies han til Abild M. Pontoppidan.
1801 Folketælling: Enke Christiane Christiansen, 33 år.
1804 B.517A–12, Urupmølle: Jens Egholm. Stuehus i nord, 12 fag, 9 al bred, eg/fyr, murede vægge, stråtag, 550 rdl. Møllehus i øst, 5 fag, 10 al bred, bygget af samme materialer og har 4 kværne og 2 vandhjul, som er i fuldkommen god stand. Tidligere værdiansat il 400 rdl., nu til 2000 rdl. Østerhus, 5 fag, 8½ al bred. Indrettet til stampemølle med 4 køller, 1 vandhjul og karlekammer, Tidlige ansat til 70 rdl. Nu til 200 rdl.
1810 B.517A–12: Mølhus i øst, 6 fag, 12 al bred, 8 al høj, 5 kværne og 2 vandhjul, 6 al høj. Gammel taksering, 2000 rdl. Nyvurdering, 3600 rdl. 1 hus i samme længe, 6 fag, 9 al bred, 4 hamre, 1 vandhjul til stampeværk. Tidligere ansat til en værdi af 200 rdl. Nu, 400 rdl.
1827 B.517A–12.B.taks.: Ejer, Hans Friis. Møllehus i syd, 6 fag, 10¾ al bred, 2 etager, fielgulv af fyr, murede vægge, 5 kværne, 2 vandhjul, ialt 1400 rdl.
1834 Folketælling: Søren Andreas Hansen, 26 år og møllemester. Hans hustru er Ane Marie Ravn på 27 år.
1844 MA: Ejer, Reventlov på Urup, MS 2–.
1845 Folketælling: Anders Johansen, 34 år. Hans hustru på 34 år er Maren Møller, som er født i sognet.
1850 B.518–14: Ejer, Anders Johansen. Mølhus i øst, 6 fag, 10 al bred, 2 etager, 4 kværne, 2 overfaldshjul, 2000 rdl.
1872 B.taks.: A. Johansen. Bygninger, 600 rdl. Værk, 1200 rdl.
1923 Danske gårde af J. Jespersen: Under Urup hører Urupmølle.
1947 Heilskov: Mølle og hus er forlængst borte. Sidst kun benyttet af Urup.
1978 Stuehus og udlænger stammer fra mølletiden. Der er spor af møllehuset, og møllebækken løber stadig bagved gårdspladsen.

Nr. 505 Yding stampeværk, Yding sogn.

1844 B.taks.: Ejer, Jens Bendixen. Kaldes Trelenge og er ej før forsikret. 8 kvadratalen, 4 bøgestamper, 4 al lange. 1 overfaldshjul, 4½ al i diameter. Vandtrug 3½ al lang, 22" dyb med 2 jernbånd, ialt 300 rdl.

Nr. 506 Rødkildegårds stampemølle, Tåning sogn.

Årh.S.Årb.47 s.84.

1825 oprettes stampemøllen af ejeren på gårdens grund.
1834 Folketælling: stampemøller Niels Poulsen, 48 år. Hans hustru er Ane Pedersdatter, og de har 5 børn.
1845 Folketælling: Stampemøller Niels Poulsen, 59 år. Hans hustru er stadig Ane Pedersdatter, men nu har parret 9 børn i hjemmet. Derforuden har de 5 børn, som er ude at tjene.
1852 B.518–15.s.43: En gård ejes nu af F. Pedersen. Den tidligere ejer er Niels Poulsen. Hans stampeværk er anmeldt nedbrudt den 19/5. – 160 rdl.

Nr. 507 Hylke mølle, Hylke sogn.

Årh.S.Årb.47 s.84
Danske møller s.464.

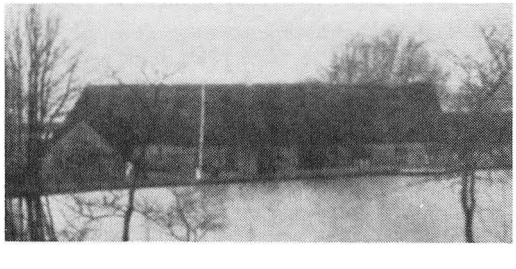

1573 Sk.L.Jb.: Hylkemølle, 3 ørter mel. Ring Closters gods.
1574 Sk.L.film nr. 18706: »Andragenes bevilges med Hylkemølle, da vandet blev ham fratagen til vandkonsten (springvand).« Nogle mener, at vandet blev ledet til Skanderborg slot. Der var fiskedamme ved Ringkloster. Dog er det sikkert nok grunden til den lille afgift, som i 1614 udgjorde 6 ørter mel.
1594 Rasmus Christensen, Hylkemølle, 1 bøgestub = 4 skp. Havre.
1610 Oluf Pedersen i Hylkemølle vidner om, at Oluf Pedersen, som ihjelslog Rasmus Jørgensen må bøde en okse for drabet.
1610 Sk.L.Reg.: 1 møllesten. 1625 Fæster, Oluf Poulsen.
1651X-skat: Fæster, Bertel Rasmussen, med avl. I 1661 øde i 3½ år. Mølleren er pebersvend, hvilket betyder, at kan er købmand.
1656 Krudtmager Jens Tygesen og hans ægte hustru, Kirsten Jacobsdatter. Jens Tygesen er rigets marsks Henrik Møller krudtmager og er flyttet til sognet i 1653.
1664 MA: Fæster, Bertel Rasmussen, øde. Af de svenske afbrændt. Gammel MS 6 ørter mel. Ny MS 3–6–.
1683 E.bog 1122: Fæster Claus Mikkelsen. Ejer, Skanderborg slot. »1 liden overfaldshjul, stenen ganske udløben, kværnværket fast øde, kand intet male undtagen når stor vandflod er. Vandet skal ledes til møllen, ingen søgning for dens udygtighed«.
1688 MA: Fæster, Claus Mikkelsen. Gammel MS 3–6. Ny MS 1–020.
1691 Jens Jensen bevilges 6 afgiftsfrie år for vedligeholdelse af møllen.
1696 Fæstebrev til Søren Nielsen fra Skanderborg. Tidligere har fæstet tilhørt Jens Nielsen, men han har afstået det på grund af uformuenhed.
1734 På grund af sin høje alder afstår Søren

Nielsens enke fæstet til Rasmus Sørensen. Han dør i 1776.
1736 Skifte efter Ellen Lauritsdatter. Mangler på mølværk, 31 rdl. Vurderingen foretages af 2 møllere.
1764 Skifte efter Rasmus Sørensens hustru, Abelone Jørgensdatter, Hun har ingen børn, men en søsterdatter, Ane Knudsdatter, der er gift med Rasmus Mikkelsen, søn af Mikkel Jørgensen, Båstrup.
1767 køber Rasmus Mikkelsen møllen ved auktion for 405 rdl. Hans sælger i 1781 til Hans Thorn.
1780 Den 28/6 udstedes der skøde fra Rasmus Mikkelsen til Hans Thorn på 800 rdl. Rasmus Mikkelsen flytter til Ystrup mark, og i 1781 begår han selvmord i Viborg Tugthus.
1783 Den 31/7 udstedes skøde til Grev Trampe for 895 rdl. på Hylkemølle.
1785 Den 7/7 skøder grev Trampe Hylkemølle til Andreas Work for 590 rdl.
1787 Folketælling: A. Johansen Work, 40 år. Hans hustru, Sophia Amalie Laursdatter, 34 år.
1798–99 ejes møllen af Rasmus Mikkelsens søn, Rasmus Rasmusen. Han dør som ungkarl.
1799 B.taks.: Møllehus i samme længe (som stuehuset) med måleværk, 300 rdl.
1801 Folketælling: Andreas Justsen Rathaus på 27 år og født på Bodilsmølle. Hans hustru på 24 år hedder Karen Rasmusdatter.
1810 B.517A–12: Møllehus i østre ende af stuehuset, 3 fag, 9½ al bred, 2 kværne, 2 vandhjul, 6 al høje, stråtag, eg/fyr. Tidligere vurderet til 300 rdl. Nu til 600 rdl. Ejer, Rathausen.
1817 B517A–12 B.taks.: Ejer, Anders møller i Rødemølle. Tidligere ejer, Rathausen. Takseret til 1440 rdl. Stuehus, 11 fag, 9 al bred, eg/fyr, klinede vægge, stråtag, 360 rdl. Møllehus i syd, 6 fag, 11 al bred, 4 kværne, 2 vandhjul, 4000 rdl. Ialt 5250 rdl.
1845 Folketælling: Søren Friis, 40 år Hans hustru er Benedikte Hansen. De har 2 børn samt 2 møllersvende.
1869 Søren Friis sælger møllen til sin søn, Mads Friis.
1904 overdrager Mads Friis møllen til sin svigersøn, Jens Dam (bror til Albert Dam). Møllen bestod af 2 etager, og Jens Dam bygger den nuværende kørelade.
1932 nedlægges møllen. Den øverste etage fjernes og den nederste etage benyttes til redskabsrum, idet ejerskabet også omfattede Nedermølle, som kunne benyttes til kornmaling.
1978 Mølledammen er bevaret. Vandstanden må være blevet hævet engang i fordums dage, for tværs gennem dammen ligger der en række trædesten i cirka 20 cm dybde.
Af de omtalte fiskedamme, som hørte til Ringkloster, var der mindst een med karper. Ifølge film 18724 hed dammene: Svend Feldingsdam, Spielborgsdam, Kiersgårdsdam, Rørdam og Tudsdam.

Nr. 508 Hylke Nedermølle (hørte sammen med Hylkemølle), Hylke sogn.

1838 B517A–13 B.taks.: Hylkenedermølle. Ejer, S. Friis. Møllehus øst/vest, 4 fag, 10 al bred, 2 lofter høj, eg/fyr, murede vægge, stråtag, 1 pille- og 1 sigtekværn, 1 vandhjul 6 al høj, mølleaksel 8 al lang, 20" tyk, 1800 rdl.
1838 RTK.2412,s.77,29/3: Bevilling til ejeren af Hulke vandmølle, Søren Friis på, i nærheden af bemeldte mølle at opføre en vandmølle og deri indlægge og bruge en skal- og en brækkværn.

1932 Da Hylkemølle nedlagdes, lejedes Nedermølle ud mod at lejeren malede korn til gårdens forbrug. Møllen var i 1903 brændt men straks opbygget igen, så den bestod af godt, solidt materiale. Under krigen blev materialer til vedligeholdelse vanskelige at skaffe, og man kunne opnå en favorabel pris for brugte materialer, bliv møllen likvideret og solgt stykvis.
1978 Der er nu grusgrav på stedet.

Nr. 509 Thonge og Tømme møller, Kattrup sogn.

1491 bortskiftes jorden vest for Thugge mølle til bisp Niels Clausen. Jorden kaldes Møhlejord.
1548 Tingsvidne og brev om, hvor vid og bred Thom Krogh er mellem begge åer. Det kan tyde på, at møllens placering må findes i sognets sydvestlige spids. I 1922 skal der være fundet rester af en mølle i dette område.
1688 MA: Tu møllejord. Gammel MS 4–4. Ny MS 0–5–1–0.
1731 nævnes Gammel Tue mølle i forbindelse med, at der står en vildtbanesten tæt ved møllen.
1761 Erik Pedersen, Ørskov (Ørritslev sogn). Af Tue mølle 0–1–1–1.
1761 Lars Jørgensen Bang, Kattrup sogn, 0–5–1. 1768 80 rdl.
1978 fortæller Herdis Therkildsen i Flemming, at hun kender stederne som Øster- og Vestermølle.

Nr. 510 Gjedvedmølle, Tolstrup sogn.

Årh.S.Årb.47 s.86.

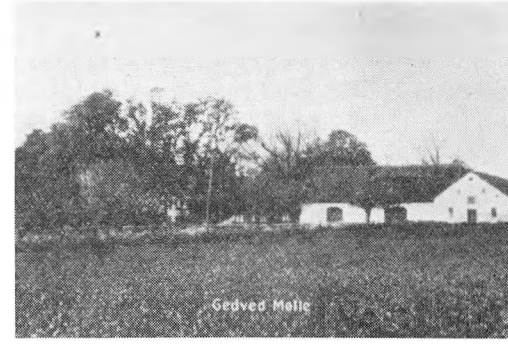

1581 RA film 18705: Gjedvedmølle køber træ i Vrold skov.
1594 RA film 18705: Jens Tamesen, for en bøg: 6 skp. havre.
1610 X-skat.: Fæster, Peder møller, uden avl.
1633 24/9 Mogens Pax afstår 1 gaard, Børgsted + Part i Tolstrup mølle
1656 B64B–1: Mogens Justesen af Gjedvedmølle, som er afbrændt, kræver 1656 4 møllesten. (fortsættelsen mangler i tingbogen).
1659 »Gedvedmølle spoleret, jernværket borttaget af den store Mars og mange tropper«.
1664 MA: Fæster, Adzer Christensen. Gammel MS kendes ikke. Ny MS 10–1.
1683 E.bog 1122: Ejer, borgmester J. Hansen. Horsens. Fæster, Poul Sørensen. 2 små overfaldshjul, 2 kværne, »fast øde og udygtig, uden 2 sten. Moxen ald mølleværket utjenlig.« Vandet kommer af en liden grøft fra Giedved sø og en del kommer fra Hollummølle.
1688 MA: Fæster, Erik møller. Gammel MS 5–5. Ny MS 3–1–2–0.
1759 G.356–3: Skifte efter Inger Catrine Ouesdatter. Hendes første ægteskab var

med Terkel Ibsen, som imidlertid dør i 1751, hvorefter hun gifter sig anden gang med Peder Rasmussen. De er begge møllere i Gjedvedmølle. Hun dør i Gjedvedmølle hos sin datter, Else Marie Therkelsdatter og sin svigersøn, Rasmus Nielsen.
1771 Får møller Rasmus Nielsen udbetalt en arv på 212 rdl. efter Mads Larsen, Øxenholt.
1787 Folketælling: Fæster, Peder Christiansen, 45 år. Hans hustru, Inge Rasmusdatter, 37 år. Hustruens far, enkemand Rasmus Nielsen på 66 år er på aftægt.
1801 Folketælling: Søren Hansen og hans hustru, Inger Rasmusdatter. Det er hendes tredie ægteskab.
1807 B.517A–12: Ejer, Søren Hansen Raun. Tidligere forsikringssum 1220 rdl. Stuehus i øst, 10 fag, 9 al bred, eg/fyr, murede vægge, tilbygget møllehuset, 5 fag, 10½ al bred, 2 etager, 7¼ al høj, 4 kværne, 2 store vandhjul, ialt 5520 rdl. Et stampehus i syd, 4 fag, 10 al bred. Tidligere 90 rdl. Nyvurderes nu til 160 rdl.
1822 køber Johan Schmidt møllen. Han er tidligere mestersvend ved Horsens dampmølle.
1834 Folketælling: Johan Schmidt, 35 år. Hans hustru, Ane Marie Storm, 34 år.
1856 overdrager Johan Schmidts enke, Ane Marie Storm, møllen til sin søn, Peder Schmidt for 35.000 rdl.
1858 overtager broderen Jens Storm Schmidt møllen. Han har både været i Norge og i USA, hvor han har forsøgt sig som guldgraver. Han dør i 1890, og 1909 dør hans enke, Laura Marie Bagger, hvorefter 4 døtre overtager møllen.
1877 B.taks.: Vandmølle i 2 etager, grundmur, tegltag, 6000 kr. Værk, 5 kværne, 6672 kr.
1885 bliver der indrettet andelsmejeri i møllen. Seminarieforstander Boysen var da een af de drivende kræfter bag oprettelsen af mejeriet.
1930 sælger Ane Marie Schmidt møllen til N. Emanuelsen, som også ejer den i
1947. Siden da er mejeriet flyttet op mod vejen, dammen er udledt, og i
1979 er her græsplæne. Den gamle hovedbygning står endnu og er privatbolig for et snedkeri, som fremstiller elementkøkkener.

Nr. 511. Tolstrupmølle = Tolstrup

S.Lit.Årh.S.Årb.47 s.87 + tegning.

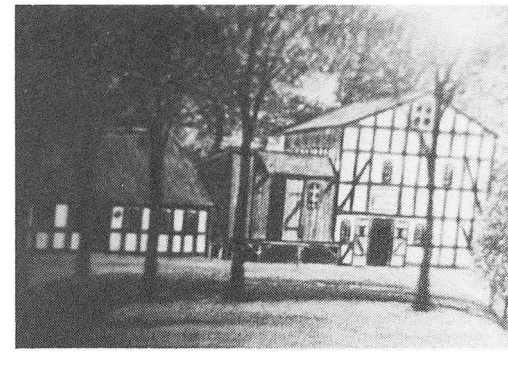

1547 Da.Mag.4.ræk.s.286. Anklager mod P. Ebbesen Galt. For højt et flodemål, så møllen støffuer (= oversvømmer) engene overfor møllen, fordi møllen stemmer vandet over flodemålet (= det mærke som er sat til møllens højeste tilladte vandstand.
1633 B24–618 + Mogens Pax afstaar parti i Tolstrup mølle.
1664 MA: Ejer, Birgitte Krabbe. Fæster, Poul Pedersen. MS 10–.
1683 E.bog 1122: Ejer, ritmester Severin. Fæster, Jens Rasmussen. Gammel MS 10–. Ny MS 6–3. Møllen består af 2 kværne, 2 overfaldshjul. 1 sten i rugkværnen itu. I den anden kværn er begge sten forløbne. Drives af en løbende å.

1724 sælger Jens Rasmussen sin andel i en halv gård i Giedved til Peter Enevoldsen, som er født i Tolstrupmølle. (Dansk slægtsforskning, Kjellerup).
1728 Peder Enevoldsen. Han levede fra 1687 til 1745. Hans hustru, Margrete Pedersdatter levede fra 1687 til 1759.
1734 Kr.Sk. 15/1: Kongen befaler biskoppen i Århus at stille domkirkens andel i Tolstrupmølle til salg, da kirken ingen indtægt har haft af sin andel igennem 18 år. Kirkens part i møllen skal sælges for højeste bud, dog ikke under 120 rdl., hvilket beløb er budt for den i 1730.
1749 Sønnen Jens Pedersen. Hans første hustru er Ane Marie Jensdatter.
1754 køber Jens Pedersen en gård i Tammestrup af de Litthenberg.
1773 Den 15/3 køber Jens Pedersen møllen af dens arvinger for 1200 rdl. Han er selv født samme sted i 1718 og er søn af Peder Enevoldsen.
1787 Folketælling: møller Jens Pedersen på 69 år er gift anden gang med Silche Johansdatter på 45 år. (se 1. ægteskan 1749).
1793 Jens Pedersens dødsbo sælger møllen med en MS på 6–3 til Peiter møller fra Sqvatmølle for 6000 rdl. Brandforsikringen lyder på 1980 rdl. Der er 2 kværne i møllen.
1799 B.taks.: Stuehus med mølleværk, 1000 rdl. 1 stampehus, 90 rdl.
1801 Folketælling: Møllens indbyggere er Christian Alberg på 33 år og hans hustru, Marie Kirstine Bering på 41 år.
1807 B.taks.: Ejer, Mads Muelengracht. Tidligere brandforsikringssum, 1980 rdl. Stuehus i nord, 12 al bred, eg/fyr, stråtag. Var tidligere sammenbygget med møllen. Stald/fæhus i øst, 15 fag, 9½ al bred. Lade i syd, 11 fag, 14½ al bred med gennemkørsel. Tidligere vurderet til 240 rdl. Nu til 770 rdl. Møllehuset i øst, 7 fag, 11 al bred, 6 al høj, 5 kværne, 2 vandhjul. Ialt 5200 rdl.
1810 er møllen brandforsikret for 5000 rdl.
1813 skal det nye stuehus være opført i bindingsværk med tegltag. Det vil være et solidt stykke arbejde at skulle gøre det beboeligt igen, som det var i 1813.
1834 Folketælling: Johan Jacob Arnstrup, 38 år. Hans hustru, Marie Meulengracht, 38 år.
1837 Møller og landmåler J. Arnstrup betaler renter af 4900 rdl. sølv til Serritslevgård.
1845 Folketælling: Johan Jacob Arnstrup, 49 år. Hans hustsru, Marie Meulengracht, 49 år.
1845 B.taks.: Møllehus i 1 etage, 10 al bred, 6 kværne, 2 underfaldshjul, 2800 rdl.
1862 overtager sønnen Chr. Arnstrup møllen. Han er gift med Christine Blichfeldt.
1872 sælger møllerenken møllen til Chr. Lassen. Da han dør gifter hans enke sig i 1894 med Johan Otto Møller, som ejer møllen indtil 1947.
1877 B.taks.: Denne mølle er 55 år gammel. Bygninger, 2000 kr. Værk, 4400 kr.
1978 Udbygningerne er gode og af kønt bindingsværk. Den gamle lade har en helt ualmindelig høj tagrejsning. På den modsatte side af åen, er der bygget ny villa til beboelse.

Nr. 512 Lundummølle, Lundum sogn.

Århs.S.Årb.47 s.88
Billede i Jespersen s.134.

Møllen ligger ved afløbet fra Urupmølle. Det afløb, som løber i Hansted å.
1578 Kr.Sk. 18/6: Skøde fra Karen Krabbe og hendes datter, Ingeborg Skeel, Vinderslevgård til Kronen.
1608 Poul møller klager til Kronen over, at karmen for hjulet og risværket er forrådnet og brøstfældigt. Han begærer derfor træ til reparationerne.
1609 Sk.L.Reg.: »Givet Søren Clemindsen og Jørgen Villumsen, tømmermænd udi Dørup, 33 daler for 46 dages arbejde på egen kost i Lundummølle: Et rækværk og en deel egepæle på samme rækværk nedslagne, en ny vandkarm og et nyt knaghjul«.
1612 Sk.L.Jb.: Fæster, Poul Pedersen, 16 ørter mel.
1635 er møllen igen forfalden, og lensmanden må træde til med bevillingskassen. Der anvises træ af Kronens skove »med så ringe bekostning som mulig«.
1645 Fæster, Christoffer Nielsen er i restance med 15½ sletdaler af sin MS.
1656 B64B–1 s.61: Mølleren er indviklet i en langvarig strid med bymændene, som mener, at mølleren har opstemt mølledammen for højt. De kan ikke komme forbi med deres kvægdrifter, og de stiller i retten med deres Wider og byvedtægter. Mølleren, Christoffer Nielsen, stiller med et gammelt Laughæff fra 1535, som siger, at møllen er en gammel skovmølle.
1664 MA: Ejer, baron Gyldenkrone. Fæster, Peder Pedersen. Gammel. MS 16 ørter mel. Ny MS 10 tdr.
1676 Amtsr.RA: »I januar udbrød et stort vandløb, såsom møllen er højt forskyllet (d.v.s. for højt ansat takst) ville ingen den antage«. Jens Nielsen får den med 3 års frihed for afgift. Han skal føre dæmning og mølle nogenlunde tilrette.
1688 MA: Fæster, Jens Nielsen. Gammel MS 10–. Ny MS 4–4–0–2. »Af en Mielmølle, som nylig er opbygt« 1–1–0–0. (Se nr. 513).
1683 E.bog 1122: Tjener til Skanderborg slot. 2 kværne, 2 overfaldshjul. Den ene kværn er slet øde. Den anden, er stenene også forløbne og tømmeret ganske brøstfældigt. Vandet kommer fra Urup sø, og mølleren beretter, at den ålekiste, gården har ved søen, kan opholde vandet.
1688 MA: Mølb. 1761: Ejer, Kronen. »Havde tilforn 2 kværne, nu ikons 1 kværn med 1 stort overfaldshjul«. MS 4–. Gammel MS 10–. Ved samme mølle er fornylig anbragt en Mielmølle med 1 sten på 6 kvarter. MS 1–.
1696 RA.2215–141: »Anno 88 fra amtet udlagt Jens Nielsen af en øde mølle«. Gammel MS 5–5–1–1, nedsat til 4–5–1–1, såsom der hverken er vand eller sten til møllen.
1703 R.gods: den 31/3 udstedes der fæstebrev til Peder Jensen, som hans far, Jens møller har opladt ham.
1709 R.gods: Skifte efter Jens Nielsens hustru, Dorette Pedersdatter. Hendes søn af første ægteskab, Jens Laursen, bor i Dørupmølle.
1720 R. gods: Møllen sælges til von Plessen, Fussingø for 208 rdl. Fæster, Peder Jensen. »Noch en viermølle 1–1–0–0. Dette ingen nogensinde våren eller findes endnu. Dens HK bør slettes«.
1757 Skat: Fæster, Peder Pedersen. MS 4–4–0–2.
1787 Folketælling: Peder Pedersen. Har været gift 2 gange, og er nu enkemand for anden gang. Han er 66 år. Hans søn, Peder Pedersen, er 39 år og ugift.
1795 B.65–99 B.taks.: Selvejer, Ib August Jensen. HK 7–3–2–2, Stuehus, 19 fag, hvori mølleværket er, murede vægge, 760 rdl. Ialt 1500 rdl.
1801 B.517A–12.s.103: Ejer, Ib August Jensen. Stuehus i nord, 23 fag, 8½ al bred,

eg/fyr, 1 jernvindovn, 2 kværne, 1 pillekværn, 2 vandhjul 1180 rdl.
1811 B.617A–12: Nyt opbygget stuehus, 10 fag, 11½ al bred, tegltag. Ejer, Peder Christensen. Møllehus i øst, 6 fag, 11½ al bred, 4 kværne og 2 vandhjul, 2000 rdl.
1845 Folketælling: Ejer, examineret jurist, Johan P. Frich, født i Voldbjerg ved Ringkøbing i 1797. Hans søn blev grundlæggeren af Frichs fabrikker i Århus.
1845 Folketælling: Bestyrer, Rasmus Pedersen på 64 år. Hans hustru hedder Ane Nielsen og er 61 år.
1857 Amtsskat vedr. matr. nr. 6a og 6b: Jørgen Madsen, 5200 rdl. og 14.740 rdl.
1865 X.309–8.B. taks.: Møllen brænder den 26/8. Den tilhører Jørgen Madsens arvinger. Jørgen Madsens bror, Chr. Madsen, bestyrede møllen på arvingernes vegne. Ilden opstår i laden ved 11-tiden om formiddagen, og gården nedbrænder med undtagelse af en del af stuehuset. Der sker skader for 5020 rdl. Den var brandforsikret i selskabet »Jylland« for 9240 rdl. Bestyrelsen forklarer, at bygningerne er de samme som ved 1860 vurderingen. Der er grundrids over ejendommen. s. 82.
1877 B.taks.: Lundummølle er 41 år gamle bygninger, 1400 kr. 2 etager, 4 kværne, 3000 kr.
1940 Jens P. Dam overdrager møllen til sin søn, Harry Dam.
1950 Møllen sælges til savværk og i begyndelsen benyttes vandet som drivkraft. Siden er savværket flyttet til den modsatte side af vejen, møllehuset er lavet om til beboelse for savværksejeren. Mølledæmningen er bevaret med lav vandstand.

Nr. 513 Lundum Miel- og Oliemølle, Lundum sogn.

Østj.Hjemst.47 s.88
Århs.S.Årb.31 s.83

1688 MA: Der skrives om en Mielmølle, som nylig er opbygt. Da Lundummølle samtidig betegnes som øde, fordi dens dæmning er sprængt i 1676 og for højt ansat i MS, er betegnelsen »Mielsmølle« nok en forkortelse af Mellemmølle, da møllen ligger mellem Urup- og Lundummøller. Lundummølle er på det tidspunkt behæftet med en MS på 4–4–0–2. Mielmøllen med 1–1–0–0. Den har 1 kværn med sten på 6 kvarter.
1720 sker der en forandring af Ryttergodset, og von Plessen, Fussingø køber møllerne for 208 rdl. »Noch en viermølle 1–1–0–0.

Dette ingen nogensinde våren eller findes endnu. Dens HK bør slettes.«
1761 X.skat: Mielmølle (Mellemmølle). Det ser ud til, at ordene »vier« og »miel« har drillet allerede dengang.
1842 B.517A–13: Lundum nye mølle ejes af Lundummølle. Tidligere takseret til 800 rdl. Møllehuset syd/nord. b) Oliemøllen, 6 fag, 12 al bred. Et knuseværk med 2 granitsten 8,9 kvarter i diameter, 10–12" tyk. Oliestamper og præsblok med 4 stamper.
1842 ejes møllen af fuldmægtig W. Schytte, som har flyttet oliemøllen hertil fra Horsens. Da den i 1845 brænder, flytter han tilbage til Horsens.
1845 B.518–121: Ejer, Hans Frich. Tilhørende skade for 3550 rdl.
1845 Mølle syd/nord, 16 fag, 12 al bred, eg/fyr. Olieverket består af 2 pressere og 6 stampere med tilbehør samt 1 overfaldshjul, 2400 rdl.
1845 Folketælling: Oliemøllens fæster, Thomas Andreasen, 28 år og hans nustru, Jeanette Andersen, 26 år.
1877 Lundum 11 Ca: Cirka 30 år gamle bygninger i 2 etager, 5200 kr.
1918 sælges møllen af Lyshøj til Lundum elektricitetsværk.
1978 Der er nu dambrug og hus på stedet.

Nr. 514 Egebjergmølle, Hansted sogn.

Årh.S.Årb.47 s.90.

1565 Den 1/10 tillægger Holger Rosenkrands på Boller sin »ufrie« hustru, Kirsten Nielsdatter og hendes børn, Gabriel, Christopher og Diana et låsebrev: »så fri som adelen haver aller friest deres Jordegods, fri for ald landgilde, Toug og Tønge udi alle måder«. Holger Rosenkrands giver Kirsten Nielsdatter og hendes børn Egebjerggård og -mølle og adskillige andre gårde. For at de skal kunne beholde godset, udstedes der den 30/8 1572 et låsebrev i Tryggevælde. Det omfatter 3 gårde i Egebjerg, Egebjerggård og -mølle, som Poul møller iboer. Holger Rosenkrands er af sine standsfæller blevet tvunget til at gifte sig med en adelig dame, Karine Gyldenstjerne. Derfor sørger han for sin samleverske gennem 10 år og deres 3 børn. Dette stammer fra Dansk Slægtshistorie i Kjellerup, hvor også nærmere oplysninger findes.
1581 Film 18705 RA: Egebjergmølle: Holger Rosenkrands. Født 1517. Død 1575.
1664 MA: Ejer, Pogwisch. Fæster, Niels Nielsen. MS 17–4.
1677 sælger Pogwich møllen. Fæster, Niels Jensen. Gammel MS, 28 ørter mel.
1680 Fæstebrev til Envold Pedersen, barnefød i Egebjerg, som Niels Jensen fradøde.
1683 E.bog 1122: Består af 1 kværn og drives af underfaldsvand og er ved magt. Noch en liden kværn, som drives af overfaldsvand. Den er en grynmølle, som er noget brøstfældig.
M.bog 1109: 1 kværn. Fald 1½ al. Der er 3 møller, som bruger vandet, inden det når til Egebjerg. Sten 1 al fra øjet. Oversten 1 kvarter tyk.
1688 MA: Fæster, Enevold Pedersen. Ejer, borgmester Jørgen Hansen, Horsens. Ny MS 6–6–0–2.
1688 Mølledammen bryder ud og reparationerne løber op i 21 rdl., som ejeren må punge ud med, fordi mølleren ingen penge har. Han giver 2 små stude og lidt honning som halvpart.
1689 Klage fra Enevold Pedersen i Egebjergmølle over, at Jens Rasmussen i Tolstrupmølle vil lægge hans mølle øde ved at

oversvømme den. Et grimt trick, som var meget benyttet af møllere.
1706 sælger borgmester Steffen Rasmusen, Horsens møllen for 700 rdl.
1709 Hans Thunboes enke, Dorthea Hansdatter, fæster møllen til Niels Pedersen af Skanderborg. Salig Envold møllers enke, Karen Andersdatter, har i møllen efterladt: 3 køer, 1 stud, 2 ungnødstude, 8 får, 1 lam, 2 vejer, 3 bocker, 2 gieder, 1 kied samt 4 bæster og 1 føl. Til møllens reparation: Egetræ i Torp og Hansted skove. 60 personer og 20 vogne skal hjælpe til med kørsel af materialer og reparation af møllen.
1710 står Niels Pedersen fadder til Søren Pedersens barn i Bryrupmølle.
1723 overtager Casper Høfvinghoff af Harlevmølle fæstet på møllen. Hans hustru er Margrete Andersdatter Balling.
1729 Skifte efter Casper Høfvinghoff. Værge bliver hans bror, Peder Vilhelm i Arrevadmølle. Brande sogn. Han har tidligere haft Nørremølle, Bryrup i Tyrsting herred. Høfvinghoff efterlader sig 2 børn, Just og Magdalene. Mangler: Både ved den forreste og den bageste kværn. Stuehuset er 9 fag, kornladen 22 fag og brøggerhuset 5 fag. Desuden er udlejet 7 ambolte til egnens smede. De vurderes til 7–13 rdl. pr. stk. Hans egen vurderes til 18 rdl.
1741 Skifte efter Magdalene, som er gift med handskemager Erik Jensen Addit i Horsens. Hun har ligget syg hjemme i et halvt år i møllen, så derfor foretages skiftet her. Hun har ingen børn.
1749 dør Casper Høfvinghoffs enke, Margrete Andersdatter, og sønnen Just får fæstet. Hans hustru hedder Renee Høfvinghoff.
1767 afstår enken fæstet til Søren Jensen, født i Underup.
1787 Folketælling: Fæster, Johannes Jensen, 26 år, født i Tolstrupmølle. Hans hustru, Hedvig Sophie Pedersdatter, 28 år. I aftægt er en tidligere møller, Søren Jensen, som nu er 64 år og enkemand.
1792 B.65–99B.taks.: 1480 rdl.
1801 Folketælling: Johannes Jensen, 39 år. Hans hustru, Hedvig Sophie Pedersdatter, 42 år.
1805 B.507A–12: Fæster Johannes Jensen. Møllehus, 7 fag, 10 al bred, 6 kværne, 2 vandhjul, 3600 rdl. 1 stampemølle vesten for gården, 4 fag, 5½ al bred, 4 hamre, 1 vandhjul, ej før takseret, 160 rdl.
182 Den 9/10 overgår fæstet til Johannes Jensens søn, Peder Johansen. Hans er gift med Nicolette Wang, som dør i 1843.
1840 B.517A–13: Ejer, Hanstedgård. Fæster, Jens Peder møller. Møllehuset syd/nord ibygt stuehusets vestre ende, 7 fag, 10 al bred, 2 vandhjul på 8 al i diameter, underfaldsvand. 1) aksel 8½ al lang, 24" tyk. 2) aksel 9 al lang, 22" tyk. 6 kværne, vandkarmen 10 al lang,4¾ al bred. 1 stampehus norden for gården, 4 fag, 10 al bred, syd/nord, 4 stamper, 1 vandhjul 5 al i diameter.
1845 Folketælling: Justitsråd Jens Heegård møller, 24 år. Hans hustru, Jensine Arnstrup, 22 år, født i Tolstrupmølle.
1850 B.taks.: Møllen ibygt stuehus, 3760 rdl. En møllebygning omtrent 600 skridt norden for møllen: en møllebygning i 2 etager, 4 fag, 10 al bred, overfaldsvand, 3 kværne og sigte, 2000 rdl.
1853 B.518–121: Møllen brænder den 6/5 og der reddes kun for 60 rdl. Skaderne derimod andrager 7239 rdl.
1854 B.518–15 s.193: De nye møllebygninger takseret: 2 etager, 15 + 18 al, 5 kværne, 2 overfaldshjul 5 al i diameter, 5350 rdl. Stuehus, 3500 rdl. Nordre mølle, 2000 rdl.
1862 Der gives tilladelse til Hanstedfonden, at man må sælge møllen for 9000 rdl.
1862 køber Jens Heegård 3 andre gårde i Egebjerg og opretter den gamle Egebjerg-

gård, der i 1688 var ansat til 16 tdr. H.K.
1875 sælger han møllen til Horsens kommune, som vil benytte møllen som vandværk.
1947 er der indrettet sommerrestauration i møllebygningen, som siden 1824 har været berømt for sin skønhed og beliggenhed. Desværre optrådte de tililende sommergæster sådan, at almindelige gæster blev borte, og i løbet af kort tid døde eksistensgrundlaget ud.
1979 Mølledammen findes endnu, men filteret, som Horsens vandværk benyttede til at rense vandet med, er nedbrudt. Vandværket får nu vand fra boringer, nær mølledammen.

Nr. 515 Hanstedmølle, Hansted sogn.

RA 2215–241.

Vandet kommer fra Egebjergmølle. Møllen ligger nord for Hansted by, og man kommer til den via en allé. Den er ikke nævnt i MA 1683 og er heller med på V.S.kort 1780, og det endskønt ejeren i 1770 vil nedlægge vandmøllen og bygge en vejrmølle i dens sted. Det tillades på betingelse af, at der ikke bliver opstillet flere kværne eller anskaffer større sten end man tidligere har haft. Planerne må være blevet opgivet igen, for vandmøllen er der endnu.
1876 Ejer, Jørgen Jensen. Vandmølle med inventar, grundmur, spån, kr. 5490. Stuehus i syd, grundmur, asfald, kr. 1800.
1883 ejes møllen af hotelejer P. Nielsen og i 1884 af hans enke.
1900 er møllen afsat på »Frem«s kort.
1904 Ejer, Karl Christensen. Møllehus med inventar, 8515, kr. Stuehus, 2735kr., udrugning for fisk, 238 kr.
1909 Den 21/6 nedbrænder både mølle og stuehus. Det nuværende stuehus bygges. Ved taksation den 8/11 ansættes værdierne til: vandmølle med grundmur, paptag 2800 kr., inventar, stolp, pap, 7170 kr., stuehus, tegl, 3050 kr., elektricitet, 650 kr., motorhus, 1500 kr., petroleumsmotor, 1800 kr.
1919 Ejer, Carl Christensen. Vandmølle med inventar, grundmur, pap, 1960 kr. Stuehus, 7250 kr., grundmur, cementsten, elektrisk luftledning, 300 kr., savskæreri, stolp, pap, 2500 kr.
1947 ejes møllen af Christen Christensen, som har drevet savværk på stedet i 25 år.
1978 Stedet er velholdt. Turbine og mølledam intakt sammen med savværket.

Nr. 516 Bagkjærmølle, MA nr. 12h Egebjerg, Hansted sogn.

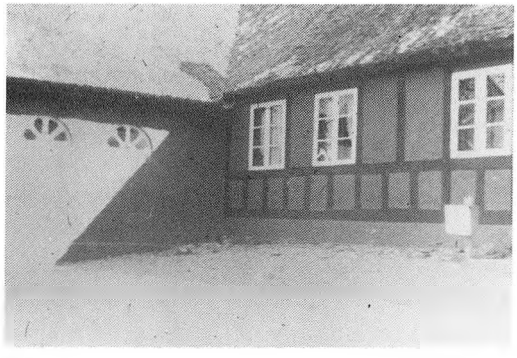

1881 Ejer, Hans Jørgen Madsen. Vandmølle med værk, grundmur, spån, 6500 kr.
1884 hedder ejeren Henrik Oskar Brun.
1887 er der bageri i møllen. Ejeren hedder H.J. Madsen, og vurderingssummen er nu blevet til 8810 kr.
1893 er det bagermester Anton Nielsen, som driver bageri i vandmøllen. Det går den gale vej med vurderingen, idet værdien nu ansættes til 6710 kr.
1901 nedlægges bageriet i møllen, og der oprettes i stedet for savværk med nyt vandkraftanlæg i stalden.
1902 ejes møllen stadig af Anton Nielsen. Vandmøllen værdiansættes til 3200 kr., savværket til 1750 kr.
1909 sorterer vandmøllen under Horsens kommune og har MA nr. 12 1.
1920 Vandmølle med udbygninger, 2650 kr. Inventar, 5800 kr.
1930 Den 1/10 nedbrydes møllen.
1979 ejes stedet af fotograf Poulsen fra Horsens. Han bor i et velholdt stuehus med stråtag, som ligger cirka 100 meter fra det sted, hvor vandmøllen engang lå. Af den er der nu kun faldet tilbage.

Nr. 517 Værholms stampemølle, Vær sogn.

1675 B64D–1: Just møllersvend, Særritslevgårdsmølle.
1675 Den 3/8 Væhrstampemølle: Peder Adzersen, feldbereder udi Horsens: en af hans folk er druknet i Væhr sø og er blevet draget op med vod. »4 Dannemænd fandt Søfren Madsen, han var ganske nøgen«. Det oplyses, at den anden svend, Vogen Poulsen, havde advaret ham med at bade i søen, men det har jo været med forgæves virkning.
1682 Feldberederen af stampemøllen: 1 øde hus ved møllen, rester 2 rdl. årlig. Fra 77–82 er 10 rdl. Noch et øde byggested sammesteds: 4 mark årlig.

Nr. 518 Blirupmølle, Vær sogn.

Årh.S.Årb.1910 s.35, 1919 s.149 og 1947 s.90.

1598 S.L.Reg.: Solgt Jens møller i Blirupmølle: en halen bøg for 2 skp. havre.
1635 B.24–618 s.276 Mogens Pax afstaar t. C. Pax Blirupmølle.
1683 E.bog 1122: Møllen ejes af Stensballegård men beboes af Eske Jensen. »Mølleværket er ganske øde, dammen tilsået med korn, af møllehuset 8 fag, ingen videre herligheder«.
1774 sorterer møllen under gårdens takst.
1688 Mølleb.1761: En stampemølle kaldes Blirup, som feldberederen i Horsens ligeledes bruger, ejes af Stensballegård. Drives af 1 overfaldshjul. Ny MS 0–4–.
1709 Kb.: Anders Christensens barn døbes Iver. Fadder er Anders Christensens far, Christen Nielsen i Blirupmølle.
1733 Kb.: Poul Kieldsens barn bliver døbt:

Anna Catrine i Blirup stampemølle.
1764 Skifte efter Poul Kieldsens enke, Gertrud Jensdatter. Deres søn, Henrik Poulsen får stampemøllen men dør allerede i 1771. Vidne er Niels Sørensen. Henrik Poulsens hustru, nu enke, har i 1754 fået en arv efter sin far, Søren Nielsen og sin mor, Ane Michelsdatter. Henrik Poulsens enke, Ane Sørensdatter, gifter sig for 2. gang med Niels Sørensen. Hun dør den 9/7 1782, og i 1787 kan man af folketællingslisten se, at Niels Sørensen også har giftet sig igen, for i møllen bor han, som er 49 år og hans hustru, Kirsten Eriksdatter på 33 år.
1801 Folketælling: Niels Sørensen, 62 år. Hans hustru, Kirsten Eriksdatter, 47 år.
1800 B65–99 B.taks.: Niels Sørensen, HK 0–3–3–0. Stuehuset, 10 fag, øst/vest, bindingsværk, stråtag, 260 rdl.
1834 står møllen åbenbart tom, for der tælles hverken fæstere eller HK.
1845 Fæster, Peder Svendsen. Giver 50 rdl. i årlig afgift og male 60 tdr. korn gratis til gården.
1877 B.taks.518–14 s.305: Møllen kaldes Serritslevmølle og takseres til 740 rdl.
1877 X.309–6, Serritslevgårdsmølle: Denne mølle er 80 år gammel. Fæsteren er Svend Pedersen. Den består af et møllehus på 5 fag, mølleværket forslidt og nedsættes med 240 kr. til 600 rk. Indeholder 3 kværne med vandkarm og hjul, ialt 1600 kr.
1947 er mølleriet nedlagt, men ifølge tegning er både tilløb og hjul intakte.
1978 står selve bygningen, møllehuset med gennemstukne bjælker, som vidner om høj alder, velholdte stråtage, skodder for vinduerne. Møllehjul og vandkarm er rådnet op, men rester af akselen er synlig. Omløbet er uddybet, så mølledammen er borte, men dæmningen er bevaret. Stedet ligger skønt i kanten af skoven, i en af istidens tunneldale.

Nr. 519 Fiskebækmølle, Nebel sogn.

Årh.S.Årb.47 s.93

1571 Stednavne. 1582 Sk.L.Jb.
1593 Herredsfoged Knud Andersen afholder syn på Fiskebækmølle: Den er øde og mølleren er afvigt møllen. Kronens tjenere i Nebbel skal af en eng ved Fiskebækmølle give: 1 okse.
1664 MA: Fiskebæk mølleeng: 4 skp. HK.
1667 »Cronens tjenere i Nebel af mølleengen, så længe de har den i fæste: ½ mark«.

Nr. 520 Halvtå mølle, Nebel sogn.

1571 og 1582 Sk.L.Jb.
1667 MA Nebel sogn: Peder Christensen i Boerup halvpart i Tuemølleeng. Den anden halvpart har Knud Lassen i Boerup. De skal hver erlægge: 1 fjerding smør.

Nr. 521. Haldrupmølle, Vær sogn.

1547 Da.Mag.4 Række s.285. Formeret P. Ebbesens tjenere at fiske i Haldrupmølledam.
1661–62 MA: Haldrupmølle. 1664 MA: Fæster, Jørgen møller. Gammel MS 24 ørter mel. Ny MS 15–.
1669 B.64D–1: Jens møller i Hladrupmølle skylder 28 tdr. mel.
1676 B.64D–1: Hans efterfølger, Per møller, skylder 17½ tdr. mel.
1681 Skelstrid mellem Haldrup og Blirup. Mellem vidnerne er møller Peder Hansen.
1683 E.bog 1122: Ejer, Tyrrestrup. Fæster, Peder møller. 2 overfaldskværne, noget brøstfældig. Hver kværn har et vandhjul og

et knaghjul, men der er ingen søgning til møllen. På en gravsten, som i brudstykker findes i Vær kirke, står: Peder Hansen, møller og hustru.
1687 Kb.: Peder møllers datter døbes Maren.
1688 MA: Gammel MS 15–. Ny MS 5–2–2–2. Ejer, rentemester H. Møller. Fæster, Peder Sørensen.
1688 Mølleb. 1761: Haldrupmølle har været forskyldt (for højt ansat). 2 kværne med overfaldshjul. Vand fra Serritsgårdsmølle, men for lidt vand, så møllegæsterne må søge andre møller. 4 stigbor. Gammel MS 15–0. Ny MS 5–0.
1703 G.357–50 Forlig i Møllers slægt: Haldrupmølle MS 5–2–2–2.
1704 Kb.: Christen Lauritsen forloves med Kirsten Pedersdatter fra Haldrupmølle.
1720 Kb.: Karen møller begravet. 1725 Kb.: Christen møller begravet.
1725 Kb.: Møllerenken Kirsten Pedersdatter forloves med Simon Andersen af Haldrupmølle.
1748 opstår der en strid om jagtret: Vidne om en møllesten mellem Åes og Haldrupmølle.
1756 Skifte efter Simon Andersens hustru, Kirsten Pedersdatter.
1761 Pont.da.atlas ansætter MS til 5–2–2–2.
1772 G.357–47: Skifte efter Simon Andersens enke, Mette Jensdatter. Simon Andersens halvsøsters søn, Anders Jensen, er nu møller i Haldrupmølle.
1787 Folketælling: Anders Jensen, 34 år. Hans hustru, Maren Jensdatter er 47 år.
1799 B65–99.B.taks.: Stuehus og mølle, 400 rdl. Hele gården, 650 rdl.
1801 sælger Tyrrestrup møllen til Stensballegård.
1801 Folketællingen viser, at mølleren selv er forvalter Schiøts, og hos sig i møllen har han møllersvend, Peder Svendsen.
1803 B517A–12: Fæster, Hans P. Schiøts. Stuehus i øst, 10 fag eg/fyr, klinede vægge, stråtag, 10½ al bred, 400 rdl. Fæhus, 130 rdl. Lade, stald, 220 rdl. Møllehus i nord, 5 fag, 8½ al bred, 2 etager, murede vægge, tegltag, 2 kværne med tilbehør, 2 vandhjul, 700 rdl. Hele gården ialt, 1450 rdl.
1834 Skifte efter møller Christian Hansens 1. hustru, Ingeborg Rasmusdatter, som er død i 1821.
1834 Folketælling: Christian Hansen, 59 år. Hans 2. hustru er Mette Jørgensdatter på 37 år.
1850 B.taks.: Møllehuset ibygt stuehusets vestre ende, 2 etager, 6 fag, 8 al bred, 2000 rdl.
1867 X.309–9.B.taks.: Møllen ejes nu af Hans Pedersen, og den 6/12 vurderes et nyt stuehus og 1 vejrmølle, 100 al fra gården, til at være 3980 rdl. værd.
1877 X.309–6: Bemeldte mølle er 22 år gammel. Den er ikke mere en kornmølle men en savmølle.
1914 nedlægger ejeren, Hans Chr. Hansen, både mølle, bageri og vejrmølle.
1947 er dæmningen jævnet ud i mølledammen og en frugthave er anlagt på stedet.
1978 er her en frodig have, hvor mølledammen engang flød. Møllebækken risler stille langs et nyt stuehus.

Nr. 522 Rødmølle, Søvind sogn.

1582 får 2 mølle sten på 10 greb (1 greb er cirka 4 tommer, og ifølge Axelsen & Farstrup er 1 palm cirka 3 2/5 tomme, så det kan hænde, at der er tale om det samme mål). Disse to møllesten koster mølleren 13 rdl.
1594 Peder Remsnider får en bøgestub og må bløde med 3 skp. havre for den.

1610 X.skat: Fæster, Jost Ollufsen i Røemøll. Møllen ligger ved Søvind bæk.
1621 Fæster, Jep Davidsen. Gammel MS 8 ørter mel. Ny MS 5 tdr. HK. Ejes af Tyrrestrup gods.
1683 M.&E.bog 1122 RA: Ejer, Serritslevgård. Fæster, Jep Davidsen. »Samme mølle er moxen ganske øde, har været en liden sqvatmølle med overfaldshjul«.
1688 MA: Fæster, David Ibsen. Gammel MS 5–. Ny MS 3–5–3–0.
1692 RA amtsreg. 22/1: Hjemfalden til Kongen for resterende skatter.
1710 R.godssalg: Et øde møllested, kaldet Rødemølle og ansat til 5–3–5–3 i MS, har der ikke vist sig nogen liebhaver til.
1720 Salg af R.gods: Ved 2. auktion indfinder ingen sig med bud på møllen.
1761 Mølleindb.: Omtales som øde og føres til omdrag i regnskabet.
1789 Den 11/3 får O. Søltoft, Tyrrestrup det øde møllested på Toftum mark for 40 rdl. Han har tidligere givet 2 rdl. i årlig leje ifølge Jyd.Saml. 4 s.72.
1895–99 G.354–2: Rødemølle. Eksklution af Søltoft i møllen. Han får af højesteret tilkendt 839,05 kr. af stamhuset.

Nr. 523 Søvind mølle, Søvind sogn.

Årh.S.Årb.47 s.93.

1668 Skøde fra Kronen til rentemester Møller. Fæster, Tyre Madsen. MS 6–2.
1671 B64D–1: Søvindmølle er kommet i afgiftsrestance med 16 rdl. og 4 mark.
1681 Fæster, Seyer Madsen. Ingen avling, øde, forarmet og afbrændt.
1683 M.&E.bog 1122: Fæster, David Ibsen. Ejer, E.H. Møller. Er en liden sqvatmølle med overfaldshjul, 1 liden kværn, forløbne og utjenlige sten, og mølleværket er forfaldent.
1730 Søvindmølle svarer årligt 4 sk. i brandstyrskat, da den er øde. Der er ingen fæstere nævnt.
1761 RA indb. om Vejr/vandmøller: Søndmølle forlængst nedbrudt, skønt ejeren endnu svarer skatterne.
1788 På udskiftningskortet er mølledam og dæmning afsat.
1803 Søvind øde mølle er efter ordre af 21/11 1761 fritagen af mangel på vand.
1902 bliver dæmningen benyttet som bund i jernbanedæmningen.
1974 får lærer Mikkelsen sine formodninger bekræftet. Ved en kloakgennemgravning af dæmningen finder man nord for bækken en flad plads, hvor der tidligere har stået en del store sten. Ifølge Laurs Bertelsens beretning, har her været et grandestævne for Søvind/Toftum. Som et koriosum kan nævnes, at disse sten blev benyttet til bygningen af jernbanebroen.

Nr. 524 Søvind Sqvatmølle, Søvind sogn.

Af S.M.R. Mikkelsens optegnelser.

Ved udgravning til en større kloakledning, stødte man nord for kirken på en velbevaret møllesten på 60–70 cm. bredde. Da der fandtes en anden sten i nærheden blev udskiftningskortet fra 1788 sat under lup, og man ændrede opfattelse fra at tro, at det havde været en bostævneplads til at mene, at det i stedet for havde været en mølledam. Ovenover bækken havde der nemlig stået et firkantet hus, hvilket var såre almindeligt for sqvatmøller. For denne fejlantagelse ligger det også til grund, at man længe har

antaget, at det kun var på Bornholm, sqvatmøllerne blev bevaret efter 1660. Under Viborg amt er der nævnt en eneste i MA 1664, men den er ikke nævnt igen i MA 1688, skønt dæmningen først blev jævnet med jorden og opdyrket i 1945. I tidligere indledte konger og herremænd en sand jagt på de små møller. De tog møllestenene og slog dem itu, så møllerne blev ubrugelige.

Nr. 525 Søvind stampemølle, Søvind sogn.

Af S.M.R. Mikkelsens optegnelser.

30 meter syd for den gamle stenbro på Hadsherredsvejen fandt man cirka 1927 nogle svære egestolper i begge sider af bækken. Huset, som har ligget hen over bækken blev i 1856 købt af Hans Chr. Christensen, kaldet urmager-Kristian.
I 1858 på MA nr. 27a opførte han en stampemølle, som var i drift til cirka 1870, da den blev nedbrudt og flyttet til Sandbjerg. Bygningen var af bindingsværk, hvilende på 2 svære bjælker over bækken, og stampemøllen har i begyndelsen været drevet med valser, senere med stamper.

Nr. 526 Brigstedmølle, Søvind sogn.

Årh.S.Årb.47 s.93.
E.Madsen: Jylland i det 16. århundrede s.135.

1427 ÆDA.2.s.120: Niels Kalfs efterleverske, Abelle Thygesdatter, tilskøder biskop Ulrich i Århus 1 gård i Sønd, 2 gårde i Brigsted och 1 møllested ibedem.

1544 Den 15/7 tilskøder Kronen Peder Ebbesen Galt 4 gårde i Brigsted og 1 i Toftum. Navne og afgifter viser, at der ikke er tale om gårde, som er opgivet i Jordebogen 1544, så det må enten være gammelt krongods fra Skanderborg len eller gods, som er afhændet igen inden jordebogen er blevet udfærdiget.
1536–48 er Peder Ebbesen Galt stiftslensmand i Århus, og i den periode købte og »erhvervede« han sig en del af stiftets kloster/bispegods, men det var ikke altid, han brugte lige fine midler. Det førte til en række processer, og efter hans død måtte boet stå til regnskab for erhvervelsernes lovlighed. Hans datter, Kirsten Pedersdatter, lignede sin far. Hun ejede Himmestrup og gods i Ingstrup. En række breve er bevaret på LA i Viborg fra Tjeles godsarkiv. Disse breve handler mest om processer, hun har ført med naboer og slægtninge, bl.a. Kaasslægten.
1636 Dansk adels årbog meddeler: »At Peder Galt (søn af Peder) og boende i Brigsted, i 1626 gik fra arv og gæld«. Helt på knæende har han dog ikke været, for da det nye stuehus i 1935 blev bygget, fandt man svære munkestensrester fra tidligere tider. De blev nu benyttet som grund til det nye stuehus, og i haven findes der i cirka 40 centimeters dybde en gammel stenbro.
1761 RA Mølleefterretninger: Møllen er forlængst øde og nedbrudt, skønt ejeren endnu svarer skatterne. Den er derimod ikke afsat på VS kort 1789.
1779 Fæstegård under Tyrrestrup. En tvillinggård med 2 fæstere, David Hansen og Nicolaj Hansen. Der nævnes intet om mølleri.
1802 Den 16/6 køber Nicolai Mathiasen gården af Tyrrestrup for 1150 rdl. Hans søn, Laurs Nicolaisen, overtager gården efter sin far.

1850 Nicoline Laursdatter, som er gift med Niels Jørgen Jensen, overtager gården. Han kommer som korporal i 3-årskrigen tilskade, idet han mister den ene arm i et slag ved Kolding. Han bliver udnævnt til ridder af Dannebrog og bliver senere foregangsmand på flere forskellige områder. Han ombygger i
1857 gården og rejser det grundmurede stuehus, som kom til at stå indtil 1935.
1866 Den 9/11 har mølleren betalt sognerådet 45 rdl. for et næringsbevis.
1871 X.309–9 B.fors. 15/1: Ejer, Niels J. Jensen. Bygninger, 800 rdl. Værk, 1700 rdl.
1872 bygges en vindmølle på Sandbjergbakken. Den kaldes senere Søvindmølle. Den brænder omkring år 1899 og en mølle fra Slet ved Århus flyttes til stedet.
Resterne af den står endnu på bakken. Den bliver senere skilt ud fra gården og overtager hele møllevirksomheden og nedbrydes endeligt i 1967.
1884 ejes møllen af Jens Jensen. Han er født på gården i 1853. I år 1900 ejes den af hans bror, Andreas Jensen.
1929 Kristian Laigård bygger det nuværende stuehus i 1935 sammen med 1 udlænge. Han opretter cementstøberi og savværk. Vandkraften udnyttes via en turbine og dynamo til elektricitetsværk, som forsyner en del gårde med elektricitet. Man anskaffer en dieselmotor til hjælp, men under hele krigen kunne man ikke skaffe olie til driften.
1934 er elektricitetsværket årsag til en brand, hvorved nogle af gårdens udlænger brænder.
1962 nedlægges elektricitetsværket.
Alle oplysninger fra Søvind sogn stammer fra pens. lærer M.R. Mikkelsen, som gennem 40 år nøje har fulgt alt gravearbejde med skovl og maskiner samt talt med både nuværende og tidligere beboere. Alt ialt har hans meget nøjagtige optegnelser været et godt resultat.

Nr. 527 Glibingmølle, Søvind sogn.

(vedr. gods i Hundslund – se Hads Herred).

Møllestedet ligger ved et oldtidsvadested, hvor færdselen gik over Glibingbæk ind i Hads Herred.
1426 Skøde til bispen i Århus på 1 mølle ibedem.
1544 Jb.: Glybingmølle, 13 ørter miel. Tidligere 8 ørter. (Af Claus Gjordsens register eller biskop Clausens pantegods i Hads Herred.)
1573 Film nr. 18705 Søren i Glibingmølle køber træ for 4 skr. af Slotsfogden.
Poul Rasmusen: Århusg. og Åkjær Lens Jb. 1544. Trykt 1960.
1581 Søren i Glibingmølle køber træ i skoven, siger film nr. 18705 i RA.
1571 Glibing. 1582, 1610 Glibingmølle. 1662 Glibingh. 1680 Glibbe.
1598 L.reg.: Givet Laurits Sørensen for 32 traver tag, 4½ rdl.
1607 får mølleren held med en klage over, at hans afgift er sat for højt. Han bevilges nedslag.
1609 Lensmanden på Århjær får ordre til at undersøge mangler på træværket og lade disse mangler udbedre.
1656 er mølleren i retten for Vor Herred.
1657 Østj.Hjemst.1944: Den 9/3 er der i Hads Herred tingbog en fortegnelse over de ting, som Anna Jensdatter arver efter sin far og mor. Hendes far var Jens Nielsen Grøn i Glibingmølle.
1661 MA: Beboet af Hans Christensen.
1668 MA: Ejer, Otto Krabbe. Fæster, Mikkel Christensen. Gammel MS 8–1.

Ny MS 4–2. HK 0–3–2–0.
1699 Kb.: Mads Brixen troloves med Michel møllers enke, Anne Thomasdatter.

G.356: Arven efter Anne Michelsdatter er 60 rdl. Hendes 2. ægtemand var salig Christian Laursen. Hendes datter, Karen Andersdatter, er gift med Mikkel Mikkelsen i Glibingmølle.
1773 Skifte efter Karen Andersdatter, Mikkel Mikkelsens afdøde hustru. Imellem hendes halvpart er der 2 sølvbægre med inskriptionerne:
J.G.S. – A.C.D. 1749, og C.L.S. – A.M.D. 1759.
1787 Folketælling. Svend Pedersen, 34 år, bonde og selvejer. Hans hustru er Maren Jensdatter. I møllen bor også møllerens bror, Frederik Pedersen på 27 år og møllerkonens mor, Karen Hansdatter på 75 år.
1801 Folketælling: Møller Svend Pedersen, 46 år. Hans hustru, Maren Jensdatter, 48 år, samt 4 pigebørn.
1801 sælger Svend Pedersen møllen til sin sønnesøn, Rasmus Sørensen.
1811 Den 8/10 udsteder Rasmus Sørensen en obligation til Søltoft på 2500 rdl. i sedler. De omskrives senere til 875 rdl. i sølv.
1834 Folketælling: Selvejer og møller Rasmus Sørensen, 51 år. Hans hustru, Ane Svendsdatter er 44 år.
1844 sælger Rasmus Sørensen møllen til Søltoft, Tyrrestrup for 5100 rdl. plus aftægt. Vandmøllen opføres påny fra bunden. Der udlægges 22 tdr. land agerjord og 8 tdr. land eng til møllen.
1845 opføres en vejrmølle vest for bækken. Materialerne bliver købt i Kiel, og møllen kommer til at koste 5000 rdl. inden den står færdig. Ejendommen som helhed takseres til 20.000 rdl.
1857–1906 ejes møllen af C. Søltoft, Tyrrestrup.
1859 opføres et dampværk med kedel og en meget høj skorsten.
1879 fjernes både dampmaskine, kedel og skorsten, og i stedet anskaffer man 2 vandhjul.
1919 indlægges turbine, da møllen ombygges til elektricitetsværk. Der opsættes en råoliemotor til hjælp, da værket skal levere elektricitet til 6 gårde i Brigsted/Sondrupstrand. Værket gav en god belysning, men var svagt til kraftinstallationer.
1924 brænder møllehuset og maskinerne, men bliver opbygget som elektricitetsværk igen.
1929 udstykkes Glibinggård. Møllen nedlægges og alle anlæg fjernes.

Nr. 528 Glibing stampemølle, Søvind sogn.

1787 Folketælling: Mikkel Rasmussen, 52 år. Hans hustru, Abelone Thomasdatter er 40 år.
1779 På udstykningskortet for Brigsted findes der cirka 400 meter syd for Glibingmølle en mindre bygning og et stemmeværk.
1801 folketællingen angiver hverken møllen eller dens indbyggere.

Nim herred

Nr. 601 Kobbermøllen, Kalhauge by, Hornborg sogn.

1645 Syn over krigsskader i Nim herred: 1 kobbermølle afbrændt (Orion 1).
1664 MA: Kaabermøllen. Ejer rentemester Henrik Møller. Fæster Baldtzer Munk. Øde. Uden bygning. Gl. skyld 8–.
1688 MA Kolhauge by: »1 kobbermølle, øde, ej for noget anslagen«. Ejet af en herre ved navn Spreckelsen.
1688 Mølletakst 1761: »Har i langsommelige tider været øde og afbrudt og synes ikke at blive opbygt, da der ikke er brug for dene. Ejer P. von Spreckelsen.

Nr. 602 Rudemølle.

Beliggenheden i herredet ukendt.
1534 Årh.&Åkjær Jb. Poul Rasmusen 10 ørter mel.

Nr. 603 Herlykkegårdsmølle, Tamdrup sogn.

Årh.S.Årb.47 s.93

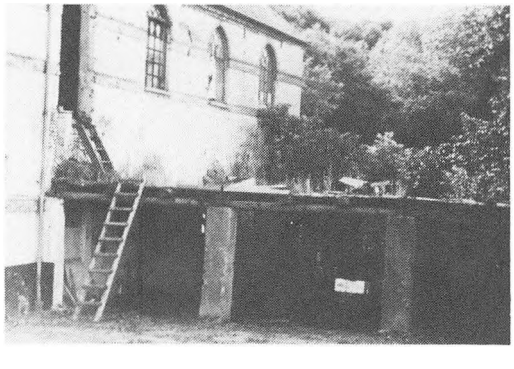

1711 Hanstedgårds Jb.: Her Lycke. Fæster Joen Pedersen.
1793 B.5.A.–451.B.taks.: Rasmus Andersen, Balle. Gård, »Herlykke« kaldet.
1843 ejes gården af Rasmus Hegelund. Han sælger den til agent Hagemann fra Horsens i 1847.
1847 B.518–12.22/12 B.taks.: En tobaksfabrik, som ejes af Hageman, Horsens på Herlykkegårdsmark. Stuehus norden for fabrikken 14 fag. Kjælder under stuehus 5 fag, 2 etager og med tegltag, 3780 rdl. Fabriksbygningen 16 fag og af samme materialer. På fabriksbygningen er anbragt et 4½ al overfaldshjul, 4880 rdl. Østre hus 13 fag, 10½ al bred og med tegltag til tørrehus og folkekamre, 720 rdl. Ialt 9300 rdl.
1868 Søren Eriksen ejer Herlykkemølle, som tidligere har været tobaksfabrik. Stuehus øst/vest, 10½ al bred, 14 fag lang, 1½ stens tyk mur, fyr-overtømmer, tegltag, 2 etager, 2100 rdl. Vandmøllebygning 22 fag, 14 al bred, 2 etager. 8 fag anvendt til vandmølle med kælder under, 5½ fag til hestestald og tærskelo, 5 fag til korngulv. 15 al overfaldshjul, 1 stjernhjul 5 al i diameter, 4 kværne og 1 tromlesigte, 4500 rdl.
1877 X.309–4: Denne mølle er 9 år gammel og ejes af Søren Eriksens enke.
1918 nedlægges mølleriet, men mølledammen bevares indtil 1955. I slutningen af møllens æra anvendtes turbine, som producerede strøm til eget forbrug. Under den 2. verdenskrig væltede en stor storm de poppeltræer, som var plantet på mølledæmningen. I faldet tog træerne en del af dæmningen med sig. Den sprang, og mølledammen tømtes for vand. Efter krigen støbte man en

ny dæmning op i beton og fjernede poplerne.
1978 Bygningerne fra 1847 står endnu med de store støbte vinduer. Denne type vinduer blev ellers mest anvendt til kirkebyggeri. I kælderen findes endnu 3 bæringer af eg til 3 kværne. Møllen ligger kønt, omkranset af skov og ved bæk, som har afløb i Hansted å.

Nr. 604 Enner-Pismølle, Ennermark, Tamdrup sogn.

Årh.S.Årb.47 s.94.

1780 er møllen afsat på VSK. Den er ikke med i folketællingen 1787. Da kaldes den en stampemølle. Pismølle er et folkeligt fællesnavn for små møller, ligesom en smal grøft kaldtes en pesrende. (kendt fra Mors årb. 1976 og Djursland).
1683 er møllen ikke nævnt i landopmålingen. Tamdrup kirkebog begynder først i år 1659 og nævner ofte indbyggere fra stampemøllen, men intet kan definere møllens beliggenhed. Stampemøller var på det tidspunkt omtrent det eneste fri erhverv, men der skulle ansøges om oprettelse af den, og da det hændte, at man omgikkes disse bestemmelser med nogen letsindighed, skulle der kun en for sen indgivet ansøgning eller en misundelig nabos anmeldelse til at skaffe stampemøllens ejer en retssag på halsen.
1864 X.309–4 s.181 den 22/2 B.taks.: En vandmølle, tilhørende Rasmus Pedersen. 7 al øst for den forrige mølle, eg/fyr, tegltag, 4 fag, 11¾ al bred overfaldshjul, 6 høj, 1 egeaksel 6 al lang, 15" tyk, 3 kværne, sigteværk med tilbehør, malekarm 12 al lang, 1¼ al bred, 300 al fra ejendom, har MA nr. 3c, 1200 rdl. Tidligere stampeværk nu indrettet til stald. Møllen i ny bygning.
1978 Møllen lå lidt nord for Vinten/Torp vejen. Ved besøg på stedet fandtes kun en rhinsk møllesten ved gården. Dæmningen er bevaret, men mølledammen er vokset til med træer.

En stubmølle i Hvirring sogn.

1862 B.taks i Hvirring sogn X.309–4: En stubmølle, har ej før været takseret, 1 etage høj, sekskantet, 5½ al i diameter, af fyrretræ. Møllesten 1¼ al bred. Krøiværk og perse, anslået til 150 rdl. Ligger 100 al fra J. Terkildsens beboelse.

Nr. 605 Rask-Navlhalemølle, Hvirring sogn.

Årh.S.Årb.28 s.181
Årh.S.Årb.47 s.95(b)

Møllen ligger ved et tilløb til Bygholm å.
1664 MA Rask Hovedgård, som ejes af Mette Grubbe, og en mølle uden mølleskyld, kaldes Skeibymølle.
1668 MA Ingen mølle nævnt, kun Navhalehus.
1701 Kb.: Niels Jensen vies til Maren Sørensdatter i Raskmølle.
1706 Kb.: En søn af Jens Rasmussen i Raskmølle begraves.
1719 Fæstebrev til Jens Rasmussen, Navhale.
1719 Kb.: Jens Rasmussen vies til Anna Nielsdatter, Jens Christensens steddatter. Vielsen finder sted den 2/8.
1719 får mølleren tømmer. Han skal selv betale håndværksudgifter. Afgiften sættes til 10 tdr. mel. Møllens jord lå fra Navlhale-

bro til Troldhusdige. Dette Troldhus og -dige nævnes ofte i Rask Hovedgårds arkiv.
1743 X.skat.: Navlhalemølle. Fæster Jens møller. Kopskat: 1 karl og 1 pige, 5 rdl.
1757 Den 13/6 er der skifte efter Jens Rasmussen. Hans enke er Maren Sørensdatter.
1757 Fæstebrev til Niels Sørensen, som er født i Haurum. Afgift 16–4–0. Af jord, 7 rdl.
1767 Skifte efter Niels Sørensen. Hans enke hedder Kirsten Jensdatter.
1768 Den 23/3 udstedes der fæstebrev til Hans Nielsen møller.
1778 Den 13/10 er der skifte efter Hans Nielsen. Hans enke er Kirsten Jensdatter.
1778 Den 23/3 udstedes fæstebrev til Jens Mikkelsen af Kalhave på fæstet, som Hans Nielsen fradøde.
1787. Ved folketællingen beboes møllen af Jens Mikkelsen Bisgård på 50 år og hans hustru Ane Madsdatter på 41 år.
1789 er der skifte efter Jens Mikkelsen den 24/6.
1799 B.65–99.B.taks.: Fæster Niels Jensen. 9 fags stuehus syd/nord. 9 al bred mølværk, 400 rdl. Rask Kjøllehus, 200 rdl. Byens hyrdehus, 7 fag, 50 rdl. (Det ser ud til, at mælk er godt, men øl er kostbart).
1801 Folketælling: Niels Jensen, 46 år. Hans hustru er Ane Madsdatter på 53 år. Det er hendes andet ægteskab (se 1787).
1815 Den 17/5 udstedes fæstebrev til Mads Jacobsen. Alle møllens fæstere er opført i Rask Hovedgårds arkiv G.363–1.
1842 B.taks. 1/7: Ejer Jens Jensen. Tidligere takseret til 1440 rdl. Bindingsværk, stråtag, 1 overfaldshjul på 4 al i diameter, 3 kværne, den største 7 kvarter i diameter. Østre hus nedbrudt.
1855 X.309–4: Ejer Hans Ammitsbøl. Mølle ibygt stuehuset, 1480 rdl. Rask vindmølle, 5840 rdl. Samme ejer.
1867 Ejer Niels Kock. 1 overfaldshjul, 7 al i diameter, 3 kværne. Selve møllebygningen er forfalden, men mølleværket er vel vedligeholdt. Vandhjul og aksel er nye. Værk, 800 rdl.
1877 X.309–4.B.taks.: Raskmølle er 83 år gammel. Agiften blev i 1867 nedsat på grund af slitage, alder og dårlig vedligeholdelse. »Fandtes yderligere at nedsætte, 400 kr.« 3 fags møllehus, bindingsværk, stråtag, 600 kr. Mølleværket 1200 kr.
Ca. år 1900 skilles jorden ud fra møllen, så det må være resterne af møllebygningerne, Heilskov beskriver efter at have set resterne af den i 1947. Endnu i 1978 står en del tilbage.
1907 Medens alle spiste deres »Onnen« (middagsmad), slog flammerne ud fra møllen. Selvom man havde vandet ved hånden var det ikke bekæmpelse nok mod ildens hærgen i stråtag og knastørt bindingsværk. Mølleren kom i forhør, fordi der tidligere havde været ildebrand i hans bygninger. Et vidne havde set, at han var indehaver af både tvist og stenolie (petrolium), men mølleren klarede frisag. Han solgte opstemningsretten til lodsejere ovenfor møllen. Grunden med den afbrændte mølle og damsbunden solgte han til en gartner, som fik en udmærket planteskoledrift ud af det indtil
1978 hvor han har solgt grunden til kommunen. Der står flere meter høje træer i den gamle mølledams frodige bund.

Nr. 605 Skyggerslund mølle, Hvirring sogn.

1850 Stampemølle i gårdens have. Dam og dæmning findes endnu.
Gården blev i tidligere tider benyttet som skovfogedgård under Rask Hovedgård (se Årh.S.Årb. 1917 s. 127):

Nr. 606 Hornborg-Lille Hagisdalmølle, Hornborg sogn

Årh.S.Årb.47 s.95
Da.møller s.458.

1408 Den 19–8 kan man på side 275 i fru E. Gøyes jordebog se, at Niels Krag og Hartvig Tuun skøder al deres jord i Bordelung samt et møllested i Nim Herred til hr. Mogens Munk.
1552 Fru E. Gøyes Jb.: Hornborg mølle, 10 ørter mel.
1610 X.skat: Hagisdalmølle (det tredie navn til den samme mølle).
1661 Kb.introd.: Christens Nielsens hustru i Hornborg Lillemølle.
1664 MA: Ejer, Mette Grubbe. Haldals- eller Hornborgmølle. Gammel MS 10 ørter mel.
1688 MA-M.takst. Nr.1761: Møllen er for et halvt år siden afbrændt til grunden. Nu igen et møllehus opsat med 1 kværn og et lident overfaldshjul. Omløbet 7 stibor. Når der er vand, er der søgning af Vrønding, Hornborg og en del af Hvirring.
1688 MA: Fæster Terkel Jensen. Ejer, Rask Hovedgård. Gammel MS 6–2, ny MS 4–2. Jord 0–1–0–0.
1699 Kirkebog: Michel Jensen af Hornborg mølle begraves.
1720 Kirkebog: Jes Jeppesen, som er født i Jelling, vies til Dorte, Jens Lauritsens datter.
1725 Den 23/9 begraves Jens Lauritsen i Lillemølle.
1731 G.363–1: Fæstebrev til Søren Jensen på Hornborg eller Hachelsdalsmølle.
1739 Den 3/2 er der skifte fra Bredvadmølle til Hornborgmøllerens datter, Mette Sørensdatter.
1740 Fæster Rasmus Andersen, fra Flemming. Han afstår møllen igen i 1751 til Hans Sørensen, Flemming.
1742 G.350–1: fæster mølleren i Hornborgmølle Åstedbrohus og priviligeret kro af Bjerregårds ejer for 33 daler i curant (god, fejlfri mønt).
1764 G.363–1: Fæstebrev til Hans Thomasen fra Bygholm. Han skal også ægte enken efter Jacob Abrahamsen, som fradøde fæstet.
1761 Indberetning (Jy.Saml.4 R.2 B): »I sognet 2 møller med et par bøsseskuds afstand. 2 fæstere er gået derfra i armod og den næste nok snart. Møllen står for 4–2 i MS, mens Klagsmølle, som har dobbelt vand, kun står til 3–4 i MS. Ejeren S. Wilstrup kan gøre trængende bønder tjenester med pengelån til skat og andet, og derved obligeres de til at søge hans mølle«.
1768 får møllerne samme ejer, så alt går nu i den samme lomme, og ingen behøver mere at være misundelig.
1840 Møllen sættes på auktion, og advertisementet beskriver den således: 2 vandhjul, overfaldsvand, 4 kværne, møllehus øst/vest, 800 rdl. Værk, 400 rdl. Alt ialt 2400 rdl.
1841 Auktionsskøde fra madam Monrad til Lars Ammitsbøl på Klaks- og Hornborg møller. 1859 Obligation til Jensine Henriette Ammitsbøl på 5000 rdl.
1855 X.309–4B.taks.: Mølle 13 al bred, 2 etager, bindingsværk, 2 overfaldshjul, 4 kværne, vandkarm 10 al lang, 2½ al bred, 2

al dyb, ialt 3450 rdl.
1877 Møllen er 16 år gammel. 4 kværne, værk 3400 kr. Tidligere stråtag, nu stentag.
1923 opfører ejeren Vilhelm Madsen en ny møllebygning med turbine.
1945 overtager Hans Madsen møllen efter sin far, Vilhelm Marius Madsen.
1952 bygger Hans Madsen tørreri, som er i drift indtil 1976.
1962 bliver mølledammens vand lukket ud, og man må undre sig, når man erfarer, at det skete, fordi det var det eneste sted, de godkendendende myndigheder ville give tilladelse til silobyggeri.
1978 Hans Madsen fortæller, at engang, hvor møllen skulle have sig en ny aksel, havde man fældet en eg i Mariendal skov, men da man fragtede egestammen hjem, skulle man passere en hulvej. Her gik der en mand, men desværre for ham valgte kæpstokken lige det øjeblik til at gå itu. Egestammen faldt af vognen, og manden blev knust under stammen. Den dag idag er møllebygninger og inventar intakt, men det ville unægtelig have været kønnere med den gamle mølledam end med siloerne.

Nr. 607 Klaksmølle, Hornborg sogn.

Østj.Hjemst.39 s.21–31.
Århs.Årb.47 s.96
Jy.Saml.4 R.2.bind s.268.

1610 X.skat.
1656 Får dom. Skylder 45 sletdaler.
1664 MA: Fæster Mogens Jostesen møller. Gammel MS 18 ørter mel. Ny MS 11–2. Øde uden avl.
1683 M.bog 1028: »Har i bund og grund været øde siden 1658. Men kan nok opbygges, hvis nogen vil bekoste det. Havde to underfaldshjul og kværne«.
1688 MA: Ejer, baron Gyldencrone. Mølletakst 1761–. »Clagsmølle har været øde i over tyve år, men det vides ej, om den bliver opbygt, da Hornborg ligger nær«.
1694 Kr.Sk. 27/2: Fra kronen til Jens Nielsen, Hesselballe.
1698 Den 19/6 ansat til 3–4– i MS, som Jens Nielsen har opbygt siden landmålingen.
1697 Kirkebog: Christen Nielsen vies til Maren Pedersdatter i Clagsmølle.
1699 Kirkebog: Klagsmøllerens hustru begraves.
1700 Kirkebog: Rasmus Nielsen, Clagsmølle gifter sig med Johanne Andersdatter fra Kalhauge.
1712 Kirkebog: Rasmus møllers barn i Clagsmølle begraves.
1743 X.skat: Selvejer Rasmus Nielsen, 28 rdl. i formueskal. Kopskat 8 rdl. 1 karl, 1 pige, hver 1 rdl. Ialt 38 rdl.
1750 En datter fra Clagsmølle bliver gift med Søren Wilstrup, som overdrages møllen, og han får i 1776 Landhusholdningsselskabets store sølvbæger for sin flid. Han døde i 1781 som en velhavende mand. Hans gravsten stod i 1947 på Hornborg kirkegård.
1787 Folketælling: Lars Ammitsbøl, 35 år, og hans hustru, Kirstine Wilstrup på 36 år.
1801 Folketælling: Lars Ammitzbøl, 49 år, og hans hustru, Kirstine Wilstrup på 50 år.
1813 B.517A–23: Møllehuset 1000 rdl. Værk 2500 rdl. Stampehuset syd for møllen, 600 rdl.

1829 er de to møller med jorder så god en forretning, at de kan byttes bort med een af egnens herregårde på 800 tdr. land.
1839 dør Lars Ammitsbøl.
1840 Sættes til 1. auktion: Ved møllen 2 underfaldshjul, mølbygning med 5 kværne, stampeværk og maltgøreri.
1843 B.taks.: Stampehuset sønden for møllen, 5 fag, 9½ al bred, eg/fyr, 2 fag beboelse, 3 fag stampemølle, 4 stamper af bøg, 1 vandhjul 7 al i diameter, 600 rdl.
1845 Folketælling: Fæster Frederik Richer på 44 år. Hans hustru hedder Marie Gramtou og er 30 år. De er begge født i Tyskland.
1853 X.309–4: Ejer, Ammitsbøl. Mølhus i øst 4 fag, 17 al bred, 2 etager, eg/fyr. 2 underfaldshjul på 8 og 9 al i diameter, 5 kværne, 4680 rdl.
1877 X.309–9: Den 16/12 er der brandsyn: »Denne mølle er 46 år gammel og befandtes noget forældet. Siden sidste eftersyn er anbragt et valseværk og en boghvedekværn. Tømmeret er af svære dimonisioner«. Bygninger, 3600 kr. Værk med 6 kværne, 5400 kr.
1887 brænder møllehuset, der var opført i 1823. Det var den eneste bindingsværksbygning.
1899 sidder Marie Christine Johnstrup med tilladelse i uskiftet bo.
1916 oprettes der et elektricitetsværk i møllen med David Hansen som bestyrer.
1920 er der hvidtølsbryggeri i møllen. På det tidspunkt står huset endnu.
1939 A. Højbjerg, som er gift med David Hansens datter ejer møllen, og det gør indtil 1947.
1939 Østj.Hjemst.s.26: Et sølvbæger er afbilledet. Årstallet 1650 skal være indgraveret på et senere tidspunkt. Det vides ikke, hvor bægeret befinder sig nu, men det skal have været en gave til Dronning Margrete den 1. for privilegier, som hun gav møllelauget.
1979 Bygningerne står endnu, men »vandet løber ubrugt i havet«.

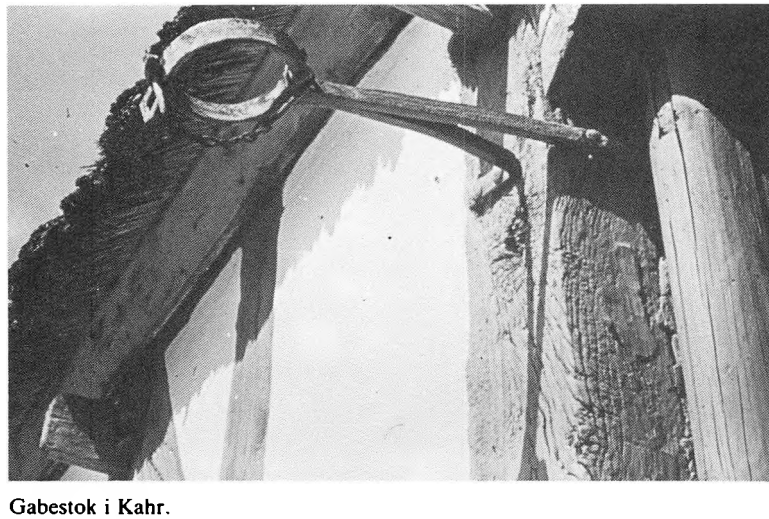

Gabestok i Kahr.

Benyttede ord – omskrevet til nutidssprog.

Bagvande Afløbsvandet står for højt og virker som en bremse paa vandhjulet.
Binding – fag Afstanden mellem bjælkerne.
Boel En fjerdedel af en gård.
Bortstøffning – støffning Oversvømmelse.
Brystfaldshjul Underfaldshjul, hvor vandet falder fra et højereliggende punkt end normalt underfaldsvand.
Brøstfældig Forfalden.
Bygfæld Forfaldne bygninger.
Copulationsattest Vielsesattest.
Damsted og dam Mølledam og dæmning (som dam og damsbund).
Eragtes Ansættes til.
Fattes Mangler.
Feldbereder Garver.
Fløigyde Omløbet.
Forleningsbrev Lensmandens kontrakt med kongen.
Forskaffe Anskaffe.
Fædrift Kreaturdrift.
Hovfolk Betalte soldater.
Hovgaard Garnisionsgård.
Højremshus Byggesystem fra oldtiden.
Importence Vigtighed.
Isterad – raalingshuus Stuehus.
Item Endvidere – også.
Jordegen Selvejer.
Kapitlet Domskirkens administration (den øverste ledelse)
Karrig Nærig.
Knaghjul Det hjul, som sidder i akselens anden ende, modsat vandhjulet.
Lavshævd Ejendomsret.
Mageskifte Byttehandel med fast ejendom.
Missiver Bekræftet afskrift.
Moxen Omtrent.
Nidsk Skrap.
Opladt Overladt (frivillig afgivet)
Pestilence Pestangreb i 1602.
Præbendet Domkirkeembede i katolsk tid.
Reces Forordninger, udstedt af myndigheder.
Rentekammer Finansministeriet.
Ryttergods Krongods, hvor afgiften blev fastsat til en hest eller en rytter.
Sagafald Sagsanlæg.
Sandemænd Nævninge.
Samfrændeskifte Boskifte i familien.
Saugmænd Savskærer.
Slet Helt.
Stedsmaal Fæstemål – ansættelse.
Stufeng Jord- og engstykker, som ved arv eller køb er tillagt anden ejendom.
Sysselgrænse Amtsgrænse.
Udskud Udbygning.
Undfanger Overdrages.
Ægtkørsel Pligtkørsel.
Rentemester Finansministeren.

Kilde- og litteraturfortegnelse.

Kong Valdemars Jordebog 1231 består af 3 dele:
1. en fotogengivelse af bogen
2. en oversættelse af teksten
3. en forklaring og beskrivelse af retssteder.

Udgivet af O. Nielsen 1873 og S. Åkjær, København 1926–45.

Ældste Danske Arkivregistratur, 5. bind, Becker m.fl. København 1854–1910. Den er et register, som i 1558 blev lavet af bestående breve, hvis indhold ikke kendtes.

Fru Eline Gøyes Jordebog: A. Thiset, København 1892, indeholder fortegnelse over de 15 herregårdes gods og præsters afgifter. Desuden har hun lånt sin svigermors jordebog og afskrevet den. Fra jysk gods er der mest fra Houlbjerg herred samt Galten, Hjerm, Lysgård og Middelsom herreder. Den blev skrevet i 1552, og på det tidspunkt var nogle af brevene 150 år.

Kong Frederik den 1. danske registranter: Kr. Erslev og W. Mollerup, København 1879.

Danske Kanceliets registranter 1535–1550: Kr. Erslev og W. Mollerup, København 1881–82.

Kanceliets Brevbøger fra 1550: C.F. Bricks m.fl. København 1885 ff- Udgivelsen fortsætter og er nu nået til ca. 1680.

Kronens Skøder, 3 bind: L. Laursen, Fr. Vest, S. Nygård, København 1892–1941. Omfatter Kronens køb og salg og mageskifter fra 1535.

Ribe Oldemor. Ældste breve fra Ribe Stift: O. Nielsen, København 1867.

De danske Landbrug, areal og navne: Henrik Pedersen 1928.

Den danske Atlas, 4 bind: Erik Pontoppidan, København 1768.

Silkeborg Slot: E. Egeberg, København 1923. Gengivelse af en stor del af lensregnskabet.

Danmark: Land og Folk. Beskrivelse som Trap. Daniels Brun, København 1922.

Trap: Danmar, 1. udgave 1857. Er nu udsendt i 5 udgaver, som fortæller om udviklingen i de godt 100 år, værket er udkommet i.

Århus og Skanderborg amters stednavne: Stednavneudvalget, Gad 1964.

Valdemarernes Storhedstid: Erslev, København 1898.

Jylland i det 16. århundrede: Emil Madsen 1914.

Danske Slotte og Herregårde, 2. udgave: Elin Bach 1914 og 1966.

Samling til jysk topografi og historie. Tidsskrift startet i 1870.

Danske Samling: topografi og historie. Tidsskrift startet i 1870. De to sidstnævnte er af særlig lokalhistorisk værdi. En tungere sag er derimod Danske Magasin, som er trykt ca. 1750. Det er også et tidsskrift, hvori der er udgivet gamle breve.

Fortid og Nutid: Tidsskrift påbegyndt 1914, hvori er samlet lokalhistorie og rigshistorie. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. 1967.

Østjydsk Hjemstavn.

Århus Stifts Årbog.

Hüberts: Aktstykker vedrørende staden og stiftet Århus.

Tidsskrift: Orion 1851.

Dansk historisk Bibliografi, 3 bind (især 2. bind). Udgivet af Eriksen og Krarup og genoptrykt af Bagger og Rosenkilde. Går til 1920.

Dansk Provinsbibliografi med tillæg til 1920: Heilskov.

Skrevne kilder.
Langebecks Diplomatarium, Rigsarkivet.
Lensregnskaber og Jordebøger, Rigsarkivet.
Matriklen 1664, Rigsarkivet.
Matriklen 1683, Markbøger, Rigsarkivet.
Matriklen 1686, Modelbøger, Rigsarkivet.
Matriklen 1688, Rigsarkivet.
Jordebøger, Skifte- og Fæsteprotokoller, Landsarkivet.
Kirkebøger.
Folketællingslister, Rigsarkivet (med fotokopier i Landsarkivet).

Forkortelser og henvisninger

Si.L.Jb. = Silkeborg lens jordebog.
Sk.L.Jb. = Skanderborg lens jordebog.
X-skat = Ekstra skatter. 1610–50, 1680–1713.
X-skat = Ekstra skatter. 1743 på folk udenfor landbruget RA.
X-skat = Ekstra skatter. 1761 på folk udenfor landbruget RA.

Skanderborg Lens regnskaber 1593:

Film nr. 18705 RA.
Niels Christensen, Borger og Rådmand i Århus til
Niels Jacobsen, Slotsskriver i Skanderborg på 8 møllesten:
2½ al og 1½ kvarter = 17 greb = 69"
2½ al og ½ kvarter = 15 greb = 63"
2 al og = 11½ greb = 48"
1 greb = 4 1/17"

Krudtmøller til fremstilling af sort kridt.

Kineserne kendte opskriften på fremstilling af krudt længe før Europæerne og de brugte det kun til fyrværkeri.

Herhjemme kom det omved 1500. Toget til Ditmarsken hvor Wolf Isebrand lavede blodbad på Adelen ved at skyde lige ind i hæren, der ikke kunde sprede sig for grøfter. Ditmarskerne slagtede hestene, folkene kunde de altid få, den bløde bund og de tunge rustninger, gjorde dem til et modent bytte.

Sortkrudt består af:

Svovl	11%
Trækul	14%
salpeter	75%

Svovl kom fra Island, af vulkanerne.

Trækul, laves af affaldstræ, brændes i miler til træet er forkullet.

Salpeter udvandtes af tørve jord, der har op til 8% kvælstof.

Ved Skanderborg slot var opstillet 3 store kobberkedler til salpetersyderne at udvinde Kvælstoffet af tørvejorden.

For nutiden er sortkrudt som fyrværkeri, braget og røgen er det mest imponerende i vore øjne og øren.

Alfabetisk register over vandmøller i Gl. Skanderborg Amt.

110. Aldrup mølle
406. Ansø mølle
516. Bagkjær mølle
117. Beens mølle
517. Blirup mølle
414. Bjerre mølle
400. Breed mølle
111. Bodils mølle
313. Bredvad mølle
415. Brejnholm mølle
525. Brigsted mølle
309. Bryrup/Krud mølle
213. Brønds mølle
306. Catrinedal/ mølle
112. Dørup/Lille mølle
514. Egebjerg mølle
416. Egholm mølle
604. Enner/Pis mølle
518. Fiskbæk mølle
102. Foerlev/Ny mølle
101. -stampe mølle
105. Fuldbro mølle
510. Gjedved mølle
106. Gjesing/ mølle
401. Gjessø mølle
526. Glibing mølle
527. -stampe mølle
606. Hagisdal/ mølle
520. Haldrup mølle
519. Halvtå mølle
412. Hammer mølle
515. Hansted mølle
107. Hede mølle
603. Herlykkeg. mølle
106. Herskindsga. mølle
606. Hornborg mølle
507. Hylke mølle
508. Hylke/neder mølle
115. Illerup mølle
208. Karolinelund mølle
201. Kjærs mølle
607. Klaks mølle
305. Kloster mølle
118. Knudstrup mølle
410. Kobber/krudt mølle
601. Kobber mølle
113. Kollens mølle
501. Kollerup mølle
309. Krude/Bryrup mølle
310. Kæmpes mølle
112. Lille/Dørup mølle
207. -Skannerup mølle
203. Linå/Bøs mølle
512. Lundum mølle
513. Lundum olie mølle
405. Lystruphave mølle
404. Lystruphave Mindesavværk
312. Mattrup mølle
300. Mesa mølle
402. Millingbæksavværk
605. Naulhale/Rask mølle
306. Nør/Catrinedal mølle
303. Pinds mølle
604. Pis/Enner mølle
210. Pøt mølle
211. Rampes mølle
605. Rask/Naulhale mølle
114. Ravndal mølle
413. Risager mølle
108. Røde mølle
506. Rødkildegårds mølle
307. Røebæk mølle
521. Røemølle
602. Rude mølle
301. Ry/Siimgårds mølle
403. Saltenmøllested
407. Sillerup mølle
204. Silkeborg mølle
301. Siim/Ry mølle
103. (Skannerup) ÷ mølle
207. Skannerup/Lille mølle
202. Skjellerup mølle
216. Skæggeskov mølle

408. Skærbæk mølle
409. Smedebæk mølle
205. Sminge mølle
104. Sqvat mølle
311. Stids mølle
116. Svejstrup mølle
206. Søbyvad mølle
522. Søvind mølle
523. Søvindsqvat mølle
524. Søvindstampe mølle
212. Tierbæk mølle
502. Tingstedholm mølle
509. Thonge/Tømme mølle
511. Tolstrup mølle
214. Toustrup mølle
215. Toustrupsqvat mølle
411. Tranholm mølle
209. Truest mølle
504. Urup mølle
308. Velling mølle
503. Vestbirkspinderi mølle
109. Vester mølle
304. Vilholt/fabrik mølle
305. Vor/Kloster mølle
505. Ydingstampe mølle
302. Ømkloster mølle

Herredsfortegnelse over vandmøller i gl. Skanderborg amt.

Hjemslev Herred
101. Forlevstampemølle
102. Forlev Nymølle
103. Skanderupmølle
104. Sqvalmmølle
105. Fuldbromølle
106. Gjesing-Herskindsgave
107. Hedemølle
108. Rødemølle
109. Vestermølle
110. Aldrupmølle
111. Bodilsmølle
112. Dørup-Lillemølle
113. Kollensmølle
114. Ravndalmølle
115. Illerup mølle
116. Svejstrup mølle
117. Bensmølle
118. Knudstrup

Gjern Herred
201. Kjærsmølle
202. Skjellerupmølle
203. Linå/Bøss mølle
204. Silkeborg mølle
205. Sminge mølle
206. Søbyvad mølle
207. Skanderup/Lille mølle
208. Karoline mølle
209. Trust mølle
210. Pøt mølle
211. Rampes mølle
212. Tiirbæk mølle
213. Brønds mølle
214. Toustrup mølle
215. Toustrupsqvatmølle
216. Skæggeskovmølle

Tyrsting Herred.
300. Mesa mølle
301. Ry/Siimmølle
303. Pindsmølle
304. Vilholt Fabrik
305. Vor/Klostermølle
306. Nør/Catrinedal mølle
307. Røebæk mølle
308. Velling mølle
309. Bryrup mølle
310. Kæmpes mølle
311. Stids mølle
312. Mattrup mølle
313. Bredvad mølle

Vrads Herred
400. Breedmølle
401. Gjessø mølle
402. Millingbæksavværk
403. Salten møllested
404. Lystrupmindesavværk
405. Lystruphave
406. Ansø mølle
407. Sillerup mølle
408. Skærbæk mølle
409. Smedebæk mølle
410. Kobber/Krudt mølle
411. Tranholm mølle
412. Hammer mølle
413. Risager mølle
414. Bjerre mølle
415. Brejnholm mølle
416. Egholm mølle

Vor Herred
501. Kollerupmølle
502. Tingstedholmmølle
503. Vestbirkfabrik
504. Urup mølle
505. Ydingstampemølle
506. Rødkilde stampemølle
507. Hylke Overmølle
508. Hylke Neder mølle
509. Thonge/Tømmmølle
510. Gjedved mølle

511. Tolstsrup mølle
512. Lundum mølle
513. Lundumolie mølle
514. Egebjerg mølle
515. Hansted mølle
516. Bagkjær mølle
517. Blirup mølle
518. Fiskbæk mølle
519. Halvtå mølle
520. Haldrup mølle
521. Røe mølle
522. Søvind mølle
523. Søvindsqvat mølle
524. Søvindstampemølle
525. Brigsted mølle
526. Glibing mølle
527. Glibingstampe mølle

Nim Herred

601. Kobbermølle
602. Rude mølle
603. Herlykkegårdmølle
604. Enner/Pis mølle
605. Rasknavlhale mølle
606. Hornborg/Hagisdal mølle
607. Klaks mølle

	Møller.																					
	til Meelmaling alene.		til Meel- og Grynmaaling.		til Grynmaaling alene.		Olie-møller.		Valkemøller.		Papirmøller.			Bark-møller.		Af samtlige foranførte Møller dreves ved:						
											forarbeide aarlig.											
	Antal.	formale aarlig.	Antal.	formale aarlig.	Antal.	formale aarlig.	Brug.	producere aarlig.	Antal.	valke aarlig.	Brug.	Ekstr.-papir.	Anker-Papir.	Brug.	malt aarlig.	Brug.	Vand.	Dybde.	Hvor mange i samme.			
Skanderborg Amt.																						
Hielmslev Herred:																						
Standerup Sogn	"	"	2	4400	1	1500	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"			
Stillinge	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Trueting	"	"	5	13100	1	950	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	"			
Vitved	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Blegind	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Horning	"	"	2	6300	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Arslev	"	"	1	1100	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Mesing	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Dover	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Lenge	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Torsting Herred:	"	"	10	24600	2	2150	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	"	"			
Torsting Sogn	"	"	2	2000	"	"	"	"	1	9000	"	"	"	"	"	"	3	"	"			
Grebstrup	"	"	1	900	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Vinding	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Grytrup	"	"	1	2300	"	"	"	"	1	50000	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Ring	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Feuling	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Tønning	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Træden	"	"	1	5000	"	"	"	"	1	1400	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Rye	"	"	1	4200	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Sønderviesing	"	"	1	5000	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Giern Herred:	"	"	7	18500	"	"	"	"	3	60400	"	"	"	"	"	"	13	"	"			
Hammel Sogn	"	"	1	1800	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Voldby	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Søby	"	"	1	60	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Linaa	"	"	2	3300	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Tallerup	"	"	1	1500	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Alling	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Tulstrup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Regind	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Sporup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Giern	"	"	1	1013	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Skanderup	"	"	1	1000	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Skaarup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Tvilum	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Laadby	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Voer Herred:	"	"	7	8703	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	7	"	"			
Vahr Sogn	"	"	1	700	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Rebel	"	"	1	550	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Gangsted	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Sovind	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Fylle	"	"	1	700	"	"	"	"	1	200	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Kattrup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Ørregiev	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Tolstrup	"	"	2	3000	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Ousted	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Taaning	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5000	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Lundum	"	"	1	2500	1	500	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Pansted	"	"	1	2125	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Ødskif	"	"	2	6500	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Ring	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Voerladegaard	"	"	1	5110	"	"	"	"	1	16100	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Bersted	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
	"	"	10	21185	1	500	"	"	3	21300	"	"	"	"	"	"	11	"	"			
Nim Herred																						
Hvirring Sogn	1	400	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Hornborg	"	"	2	7641	"	"	"	"	1	34 80	"	"	"	"	"	"	3	"	"			
Nim	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Underup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Tambrup	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5500	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Brads Herred:	1	400	2	7641	"	"	"	"	2	8900	"	"	"	"	"	"	5	"	"			
Klevberg	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Aale	"	"	2	3700	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"			
Torring	"	"	1	4000	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Norre Snede	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Estrup	"	"	1	250	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Them	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Linnerup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"			
Hammer	"	"	1	920	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"			
Brads	"	"	1	3500	"	"	"	"	2	5200	"	"	"	"	"	"	3	"	"			
	"	"	6	11670	"	"	"	"	2	5200	"	"	"	"	"	"	8	"	"			

KORT OVER VANDMØLLER I DET GL. SKANDERBORG AMT

Kristian Vestergård

Bilag til bogværk: Vandmøllerne i det gamle Skanderborg amt:
Udsnit af Geodætisk Instituts 1 cm kort 1214, 1215, 1314, 1315
med påførte oplysninger om ovennævnte tema.
Reproduceret med Instituttets tilladelse (A.637/78). Copyright.

SIGNATURFORKLARING

- VANDMØLLE M/ OVERFALD / UNDERFALD
- STAMPEMØLLE
- VANDMØLLE BRUGT TIL OLIEUDPRESNING
- SAVMØLLE
- VINDMØLLE
- VANDMØLLE (FORMODET BELIGGENHED)
- NEDLAGT VANDMØLLE
- NEDLAGT VANDMØLLE, DER EKST. ÅR 1688
- NEDLAGT VANDMØLLE MED EKST. BYGNINGER
- VANDMØLLE NEDLAGT FØR CA. 1610
- AMTSGRÆNSE
- HERREDS –
- SOGNE –

209. TRUEST
210. PØTMØLLE
206. SØBYVAD
211. RAMPESMØLLE
207. SKANNERUP
208. KAROLINELUND
212. TIERBÆK
205. SMINGE
GJERN
202. SKJELSERUP
204. SILKEBORG
216. SQVATMØLLEN
213. BRØNDSMØLLE
214. TOUSTRUP
203. LINÅ
400. BREDEMØLLE
401. GJESSØ
402. MILLINGBÆK
201. KJÆRSMØLLE
215. SKÆGGESKOV
117. BENSMØLLE
118. KNUDSTRUP
301. SIIMGÅRD-RYMØLLE
113. KOLLERS
112. DØRUP-LILLE
111. BODILSMØLLE
HJELMSLEV
403. SALTEN
116. SVEJSTRUP
110. ALDRUPMØLLE
407. SILLERUP
406. ANSØ
408. SKÆRBÆK
405. LYSTRUPHAVE
404. LYSTRUPMINDE
306. NØRMØLLE
CATRINEDAL
309. BRYRUP-KRUDE
302. ØMKLOSTER
102. FOERLEV-NYMØLLE
101. FOERLEVSTAMPEMØLLE
115. ILLERUP
103. SQVATMØLLE
305. VORKLOSTER
303. PINDSMØLLE
304. VILHOLT
109. VESTERMØLLE
105. FULDBRO
505. TÅNING
108. RØDEMØLLE
VRADS
TYRSTING
310. KÆMPESMØLLE
409. SMEDEBÆK
507.
508. HYLKE
106. GJESING HERSKINDSGAVE
107. HEDEMØLLE
313. BREDVADMØLLE
503. VESTBIRK
504. URUP
502. TINGSTEDHOLM
510. GJEDVED
VOER
411. TRANHOLM
410. KOBBER-KRUDT.
501. KOLLERUPMØLLE
51. LUNDUM OLIE
512. LUNDUM
511. TOLSTRUP
312. MATTRUP
311. STIDSMØLLE
604. ENNER-ISMØLLE
516. BAKKJÆR
514. EGEBJERG
415. BREINHOLM
413. RISAGER
414. BJERREMØLLE
NIM
603. HERLYKKEGÅRD
515. HANSTED
520 HALVTÅ
518. BLIRUP
522. RØEMØLLE
523. SØVINDS QVATMØLLE
527. GLIBING
528. GLIBINGSTAMPEMØLLE
519. FISKEBÆK
521. HALDRUP
526. BRIGSTED
412. HAMMER
605. RASK-NAVLHALE
607. KLAKS
606. HAGISDAL HORNBORG-LILLE
416. EGHOLM
602. KOBBERMØLLE

ISBN 87 980334 0 9